

FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISKA SPRÅK OCH
LITTERATUR

Darijana Jurić

Svenska idiomatiska uttryck i översättning till kroatiska

Magisterarbete

Handledare: dr.sc. Jasna Novak Milić

dr.sc. Bodil Zalesky, universitetslektor

Zagreb, 2016

INNEHÅLL

1. Inledning	4
1.1. Syfte	4
1.2. Material	4
2. Definition	5
2.1. <i>Delidiom</i> och <i>helidiom</i>	5
2.2. Idiomatiska uttryck inom kognitiv lingvistik	5
2.3. Terminologi	6
3. Användande	7
3.1. Frekvens	8
3.2. <i>Somatismer</i>	8
4. Form och betydelse	9
4.1. Betydelse	9
4.2. Form	9
4.3. Nya och icke-nedskrivna idiomatiska uttryck	11
4.4. Idiom i form „verb + komplement“	12
5. Översättning av idiomatiska uttryck.....	13
5.1. Strategier	13
5.2. Total ekvivalens	14
5.3. Partiell ekvivalens	15
5.4. Idiomatiska uttryck med avvikande bildspråk och form.....	15
5.5. Översättning med ett neutralt uttryck	16

5.6. Ordagrann översättning	16
5.7. Kompensation	17
5.8. Denotation, stil och översättningsriktning	17
6. Översättningar från svenska till kroatiska	18
6.1. Provincijalac u borbi s reputacijom	18
6.2. Moćnik koji je igrao na krivu kartu	29
6.3. Formiranje centra	30
6.4. Zašto bi država kupila SAAB kad nitko drugi neće?	35
7. Översättningar från kroatiska till svenska	37
7.1. Synsinnet	37
7.2. Fången	47
7.3. En vass tunga är guld värd	50
8. Slutsats	56
9. Litteratur	57
10. Källor	59
11. Bilagor	61
11.1. Bilaga 1	61
11.2. Bilaga 2	71
11.3. Bilaga 3	73
11.4. Bilaga 4	77
11.5. Bilaga 5	79
11.6. Bilaga 6	89
11.7. Bilaga 7	92

1. Inledning

1.1. Syfte

Denna uppsats ska handla om idiomatiska uttryck och deras översättande. Först ska jag redovisa hur man definierar och använder idiomatiska uttryck och sedan förklara de olika metoderna som jag har använt vid översättningen av idiomatiska uttryck som förekommit i mina texter.

Jag anser viktigt att förklara att detta arbete först skulle handla om idiom som rör företeelser i naturen, men har byts till nuvarande temat på grund av otillräcklig korpus och brist på satisfierande exempel. Därför har det hänt att det finns flera exempel på idiom som har med naturen att göra än det borde av ren slump. Men just för det ska jag i detta arbete ägna speciell uppmärksamhet till idiom som en särskild intressant grupp av idiomatiska uttryck.

1.2. Material

Att hitta källtexter som skulle vara mest representativa och lämpade – texter som har ett stort antal olika idiomatiska uttryck i en relativt kort omfång var ett svårt och delvis omöjligt jobb. Idiomen förekommer mest i talspråket (Rossi-Pokela 2001:33) där de egentligen utvecklades och sällan finns de i texter, så det är mycket svårt att få tag i dem samlade i en text av begränsad längd.

Efter en omfattande undersökning har jag valt ut två journalistiska texter till den svenska-kroatiska delen. Jag har valt ut journalistiska texter på grund av att de är, så att säga, ”välkända för sin kärlek” för bildliga uttryck och fasta fraser. Sedan har jag tagit en skönlitterär text som egentligen handlar om politik. Den har valts ut på grund av faktumet att politikernas språk är i flesta fall metaforiskt, idiomatiskt och ändamålsenligt. Användandet av bildspråk och retorik i politiken har till syfte att väcka kraftiga känslor (både positiva och negativa) hos åhörarna, övertyga dem och slutligen vinna flera väljare (Von Arnold 2012:7,8). Man kan också säga att idiomatiska uttryck kanske representerar det bästa medlet för att vinna gehör för det som uttrycks. Den sista texten har jag tagit från en blogg, som jag anser en självständig litteraturgenre. Jag har valt den eftersom den kännetecknas av mycket ledigt språk som närmar sig talat språk.

Vad gäller den kroatiska-svenska delen, min korpus består av följande: en populärvetenskaplig artikel, en skönlitterär text och en journalistisk text. Eftersom mitt arbete handlar främst om översättning av svenska idiomatiska uttryck till kroatiska, har det inte varit nödvändigt att någon text i denna del innehåller idiom. Lyckligtvis har jag funnit flera bra exempel i den journalistiska texten som egentligen är en intervju med programledaren Barbara Kolar.

Idiomatiska uttryck i mina texter har jag kollat i olika samlingar och uppslagsböcker som finns räknade upp i ”Källor”.

2. Definition

2.1. *Delidiom* och *helidiom*

Idiomatiska uttryck är delar av språket som går inte så lätt att definiera. Vi ska börja med idiom; en vanlig definition som många forskare (Sköldberg 2004:21, Anward Linell 1976:82, Allen et al. 1975:XXII) använder är att de är flerledade uttryck vars betydelse inte kan utläsas utifrån konstituenternas bokstavliga betydelser. Detta fenomen kallar de för icke-kompositionell betydelse eller semantisk idiomacitet. Ju mer idiomatiskt ett uttryck är desto mindre transparent det är. Som följd skiljer man åt s.k. *delidiom* och *helidiom*. *Delidiom* är närmare sin bokstavliga betydelse och i flesta fall kan användas både ordagrant och överfört. Exempel från mina texter kan vara: ”bära ngt på sina axlar”, ”över en natt”, ”satsa på fel häst”, ”položiti oružje”, ”baciti pod noge” osv. där man tydligt kan se deras grunder i verkligheten. I flera fall behöver man kontext att bestämma vilken av de betydelserna man syftar på. Hos de mest utpräglade, ovannämnda *helidiom* har den ursprungliga betydelsen helt och hållet försvunnit. Det kan man se hos idiomet ”inte få en syl i vädret”.

2.2. Idiomatiska uttryck inom kognitiv lingvistik

Ingo (1991:209) går ett steg vidare och säger att vi borde betrakta idiom som en lexikal enhet, med tanke på deras svåröföänderrliga struktur. Förutom Ingo, forskare i kognitiv lingvistik påstår att idiom är lagrade som odelbara enheter i vårt mentala lexikon som alla andra lexikala enheter. De säger att idiom egentligen är grundade på metaforer eller metonymier som kognitiva mekanismer eller processer (Omazić, Ferčec, 2003: 533, 539, 540) och motiverade

av människornas konceptuella kunskaper (Sköldberg 2004:16) samt att våra värderingar formar ett sammanhållet system med de metaforiska koncepten enligt vi lever (Lakoff, Johnson 2003:22). ”Kusinen från landet” från den första journalistiska texten t.ex. har sin grund i det förflutna när bönderna var mycket mindre utbildade än de som bodde i staden. Den användes först i engelsk skönlitteratur på 1800- och början av 1900-talet och sedan togs i svenskan (Hellsing, Hellquist, Hallengren 2007: 356). Vidare, hos idiomet ”satsa på fel häst” från den andra journalistiska texten aktualiseras till viss del uttryckets bokstavliga betydelse var man verkligen satsar på hästkapplöpning och vinner eller förlorar pengar.

2.3. Terminologi

Genom min undersökning av idiomatiska uttryck har det visat sig att det finns en mängd termer för fasta konstruktioner och en stor förvirring i terminologin. Eftersom Emma Sköldberg är en av de mest kända och relevanta forskarna inom svensk fraseologin, bestämde jag mig att ta hennes definition av idiom från ”Korten på bordet” som vi kunde anse som ett standardverk inom svenska fraseologin:

Ett prototypiskt idiom är en institutionaliserad sammanställning av lexikaliska enheter och bildar som helhet en syntaktisk konstruktion, som utan att ha en huvudsakligen grammatisk eller textbindande funktion fungerar som en del av en mening eller sats, har relativt fixerad form samt en figurativ betydelse som inte är härledbar ur de ingående ordens betydelse. (Sköldberg 2004: 29)

Förutom idiom ingår i gruppen fasta fraser många andra olika uttryck såsom ordspråk, lexikaliserade fraser, liknelser, kinegram osv. Men de kategorierna är inte tydligt avgränsade från varandra – det finns s.k. gränsfall som befinner sig i en gråzon och passar inte in i någon av dem (Sköldberg 2004:35). Sköldberg (2004: 35) nämner uttryck som anses som idiom, men är egentligen elliptiska varianter av ordspråk och där ville jag ge mitt eget exempel. I sin helhet låter ordspråket ”Man ska inte sälja skinnet innan björnen är skjuten” och det äger motsvarighet i flera andra språk (Lindfors Viklund 1991:18). Det är vanligen i form av en hel sats, men förändras ofta för att anpassas i en mening. I min text kom det förkortat och innan undersökningen betraktade jag det som idiom.

Novoselec (2003) anger att man kan märka en dominans av lexemen "björn" i svenskan och "ko" och "get" i kroatiskan. Varje språk har lexikaliserat det som är viktigaste i

själva samhället så man blir inte förvånad över att svenskan har "björn" och kroatiskan "hare" som nyckelord i idiomatiska uttryck som inte är kontrastiva korrespondenter, men har "samma" betydelse. Man måste bara passa på att i språket finns inga riktiga synonymer dvs. att det alltid finns betydelsenysanser eller olika aspekter från vilka man ser situationen. Att ett eller ett annat djur är en beståndsdel av ett idiom, ett ordspråk eller en liknelse har sitt ursprung i betydelsen vilken det här djuret har för området. Men även om det består av olika ord i olika språk, betydelsen är densamma – man ska inte ta ut segern i förskott.

Man kan skilja ett idiom från ett ordspråk genom att titta om frasen saknar en satsdel eftersom ett ordspråk kommer fram oftast i form av en sats samt inte kan infogas i en annan mening utan att man parafraserar den (Novoselec 2003:166, Sköldberg 2004:28). Dessutom kan vi igenkänna ett ordspråk i fall uttrycket överför en värdering man vill ställa sig bakom eller en levnadsvision. Vårt annat exempel kan vara "Man ska inte slakta hönan som värper guldägg" som inte finns i ordböcker och samlingar som jag använde, men enligt min åsikt är ett känt uttryck och kommer troligen från Esops fabler.

Därefter har vi exempel på en lexikaliserad liknelse: "ha pengar som gräs" som härstammar säkert från 1700-talet där den användes i Olof von Dalins "Den Svenska Argus" men ordet gräs finns även i Bibeln där det representerar "en stor mängd". I intervjun med Barbara Kolar dyker en annan liknelse upp: "pjevat i kao slavuj" som jag funnit inte i kroatiska fraseologiska ordböcker men hos Luthman (2006) och den lyder "sjunga som en näktergal". Liknelser bildas, som själva namnet säger, på grund av likhet mellan två termer.

Några forskare som Kövecses och Szabó (1996: 327, 345) och Von Arnold (2012:8) inkluderar även partikelverb i gruppen idiomatiska uttryck som en notoriskt svårt grupp att behandla för både lärare och elever. Jag måste hålla med dem och ge några exempel från mina texter som "gå bort" i betydelsen "dö, gå hädan", "peka ut ngn" med betydelsen "ange ngn som skyldig till ngt" och "ge upp" som betyder "sluta kämpa, ge sig".

3. Användande

Man använder idiomatiska uttryck först och främst att inte tala direkt om något ont eller skrämmande, för att målande beskriva något samt att dra uppmärksamhet och förundran genom att nyttja sådana, slående uttryck. Med idiomatiska fraser ger vi råd, varningar eller förbud, uttrycker säkerhet, tvivel eller möjlighet – något som är kanske svårt att få fram

direkt. Likaså kan vi alla enas om att vi tycker om att använda idiomatiska uttryck för att de gör språket livligare, rikare och mångsidigare (Cláusen 1992: 56).

3.1. Frekvens

Vad gäller autentiska texter och idiomens frekvens som de mest iögonfallande exemplen på sådana uttryck, flera forskare, som Moon (1998: 109, 1992: 499-500), Strässler (1982: 81), Danell (1992) och Kjellmer (1996), nämner att idiom förekommer ganska sällan och sparsamt i autentiskt språkbruk (enligt Sköldberg 2004:17; Pettersson 2012:19). Vad gäller typer av texter, fraseologiska undersökningar gjort av Skog-Södersved (1992, 1993) och Burger (1999:77) visar att idiom används oftare i tidningstexter än i romaner t. ex. (Sköldberg 2004: 43). Det är säkert betingad av att många idiom kopplas med informellt, mer ledigt, vardagligt språk. Trots att de används oftare i pressmaterial påstår Moon att fasta fraser som hon har undersökt förekommer mindre än en gång per miljon ord i hennes korpus av tidningstexter (enligt Sköldberg 2004: 276).

Med det sagt, man kan tänka sig hur tidskrävande och delvis omöjligt var det att hitta texter som innehåller många idiomatiska uttryck. Som redan sagts har jag börjat med idiom som rör företeelser i naturen. De har valts därför att människorna har varit omgivna av naturen från början och det antagits att det finns flera idiom som har något med naturen att göra i både svenska och kroatiska. Ändå hade jag inte varit helt medveten att idiom generellt förekommer så sällan i faktiska texter.

3.2. Somatismer

Emellertid, forskare som Niemi 2004 och Kövecses 2002 hävdar att idiom med någon kroppsdel, så kallade *somatismer*, är mest talrika och frekventa i svenskan (enligt Novoselec 2009: 147). Vår kropp har genom tiderna blivit till grund för tusentals ontologiska metaforer. Med ontologiska metaforer ger vi ytterligare mening till företeelserna i världen så att vi kan uppfatta dem på grund av våra motivationer, mål eller särdrag (Lakoff, Johnson 2003:34). De har alltså blivit ett sätt att skapa konkreta bilder om mer abstrakta områden i livet och språket, som ett exempel när man behöver det. Dessutom är de också lätt tydbara och används även av icke infödda talare av svenska (Lindfors Viklund 1991:26). Undersökningen som Niemi och Penttilä (1998:235) genomförde påpekar att de biologiskt motiverade idiomerna tolkas av

personer som inte har svenskan som modersmål rätt i flera fall än dem som är kulturellt motiverade. Det händer eftersom de biologiskt motiverade förutsätter allmänsklig erfarenhet medan de kulturellt motiverade idiomerna förutsätter kännedom av specifika kulturformer som människan har utvecklat. Det finns flera exempel på dem i våra texter: ”ha mage att”, ”ha några år på nacken”, ”falla i fela händer”, ”stå på egna ben”, ”misliti svojom glavom”, ”biti oštar na jeziku” och dem kan man visst förstå lättare än kulturspecifika som ”gå åt pipan” eller ”hänga med i svängarna”.

Sist men inte minst, det händer ofta att några uttryck ser ut så vanligt att vi anser dem normalspråkiga medan de i själva verket är idiomatiska. Jag har också gjort fel att betrakta uttryck såsom ”höra hemma någonstans”, ”ha rätt” eller ”stå ivägen” från mina texter som icke-idiomatiska uttryck men om man tänker lite mer om dem, är de helt originella, färgrika, tilltalande uttryck.

4. Form och betydelse

4.1. Betydelse

Idiomatiska uttryck kan i kontexten framträda i vilken som helst syntaktisk funktion – som ett subjekt, predikat, objekt osv. (enligt Novoselec, 2003:166). Kontexten är mycket viktigt i översättning i allmänhet men speciellt i översättning av idiomatiska uttryck eftersom många av dem är dubbeltydiga. Det innebär att de har två betydelser: en bokstavlig och en idiomatisk, med andra ord, att de kan tolkas både lexikalt och kompositionellt (Sköldberg 2004:67). En annan viktig forskare inom svensk fraseologi Ulla Cláusen (1996:37) iakttar att idiomets fulla innebörd kommer fram först i en kontext eftersom många idiom har en vaghet och oskärpa i betydelsen (enligt Sköldberg 2004: 169,171).

4.2. Form

Idiom presenteras av många forskare (Greciano (1982:296), Fivelsdal (1993:9), Corpas Pastor (1996:23), Koller (1977:23), Anward & Linell 1976: 87) som relativt fasta eller fixerade uttryck som inte varierar i särskild hög grad. Det är i samband med uttryckets

kompositionalitet (enligt Sköldberg 2004: 23, 174). När man försöker avgöra vad skall betraktas som idiomets "kanoniska form" finns det tre källor som man måste ta hänsyn till: ordböcker, textkorpusar och modersmålstalares intuition (Burger 1987:71, enligt Sköldberg 2004: 55). Vanligen kan man inte fritt byta ut en lexikal konstituent i ett idiom och behålla den idiomatiska betydelsen – den går förlorad (Zgusta 1971: 144, Burger 1998:23, Cruse 2000:74, enligt Sköldberg 2004: 178). Det har att göra med idiomens institutionalisering. Den ovannämnda stödjer också Samardžija (1992) som påstår att idioms enheter är bundna på det sättet att man inte kan växla eller tappa dem. Cláusen (1992) däremot säger att många sådana fraser rör sig ständigt, dvs. att de är dynamiska och modifieras för att anpassas till (den konkreta) situationen. Det vill säga att trots sitt namn, fasta uttryck genomgår en viss grad av variation.

De vanligaste händer i fraser som har ett verb som konstituent och det rör sig i flesta fall om tempusböjning hos verb eller kvantifiering av uttryckets nominaldel (Sköldberg 2004: 5, 6, 11). Som exempel på den sista uppstår i mina texter "ha några år på nacken" och "några stenkast från något" där ordet "några" byts med ett bestämd nummer som passar till den konkreta situationen. Så vitt jag kunnat se i olika ordböcker, variation i dessa idiom är underförstådd.

Dessutom, det kan hända att några av de lexikala enheterna i ett idiomatiskt uttryck utbyts med ett mer eller mindre synonymt ord. Då talar vi om lexikal variation. Enligt Sköldberg (2004:221) handlar det mest om utbyte av verb, sedan substantiv och pronomen. Det gäller t.ex. "falla i fela händer" i min text som också kan framträda med verb "komma" eller "hamna" och "råka i klorna på ngn" som kommer likaså i kombination med verbet "hamna". Vi kan också ge ett exempel där ord som utbyts inte är synonyma – "satsa på fel häst" från min text finns hos Luthman (2006) som "satsa på rätt häst" och de är adjektiv med antonyma betydelser. Likaså, uttrycket "prikazati u dobru svjetlu" hos Matešić (1982) förekommer som även i formen "prikazati u lošem svjetlu".

Variation kan vara ett medvetet val från skribenten/talaren (det gjorts kanske för att aktivera läsaren/åhöraren) eller det kan handla om bristande kunskaper i språket i fråga (Sköldberg 2004:175). Den första situationen kan vi betrakta som en stilistisk markör. Dessutom, påpekar Sköldberg (2001) att den formen som svenska idiom har i olika ordböcker skiljer sig ganska ofta från ordbok till ordbok samt från formen som finns i autentiska texter (Sköldberg 2004: 298). Jag kan ta "sitta i ngns klor" från bloggtexten som exempel. Hos Hübinette (1988), Luthman (2006) och i Svenskt språkbruk (2003) har jag funnit idiomet

”råka i klorna på ngn”. Det blir lite besvärligt om man litar helt på infödda talarens språkkompetens eftersom det finns flera faktorer som påverkar den: ålder, utbildning, kön, intresse för språk och förmågan att kommunicera kring språkliga omständigheter (Sköldberg 2004: 56). Därför kan jag inte bestämma om författaren kanske inte kunde komma på det rätta uttrycket eller helt enkelt valde att omdana det för att anpassa det sina önskemål. Dessutom, i den kroatiska journalistiska texten finns liknelsen ”(ići na što) kao moljci na žarulju” som jag inte har kunnat hitta i någon ordbok eller idiomsamling men jag anser att det känns ”rätt” därför att det tydligen har grund i verkligheten. Emellertid finns det uttrycket ”(ići na što) kao muha na med” som jag betraktar som ett uttryck med synonymt betydelse.

Enligt Sköldberg (2004:230) är de flesta forskarna eniga om att olika inskjutna bestämningar kan förekomma i idiom om de gäller hela satsen där idiomet ingår eller idiomet själv. Hon nämner bara några av dem som Anward & Linell (1976:87) och Barkema (1996:144). Emellertid är de inte lika eniga om att enskilda konstituenten i uttrycket kan få sina egna bestämningar, vilket är intressant eftersom det kan anses som ett tecken att idiomets beståndsdelar kan i vissa fall ha sin egen betydelse. Mitt exempel ”kasta nytt lys över ngt” där substantivet ”lys” har fått ett eget adjektiv kan man anse som motbevis att en lexfras kan inte ta bestämningar till enskilda led eftersom adjektivet förstärker hela frasens betydelse men speciellt substantivets betydelse. Emellertid, jag måste hålla med att man inte kan variera de mest utpräglade idiomerna i första hand eftersom jag lyckade inte att hitta variation bland mina exempel.

Trots allt detta, kommer Sköldberg (2004:255) till slutsatsen att variation förekommer i en ganska begränsad omfattning och att idiom egentligen kan betraktas som relativt fixerade uttryck.

4.3. Nya och icke-nedskrivna idiomatiska uttryck

Likaså är det viktigt att uppge att det visserligen finns många andra exempel på idiom som inte finns nedskrivna i olika samlingar eftersom nya idiom skapas i vardaglig kommunikation och hunnits inte ta med i dem. T.ex. frasen som jag anser som idiom men kunde inte hitta i samlingar eller ordböcker är ”ngn/ngt lever på lånad tid” som jag översatte med det kroatiska idiomatiska uttrycket ”pregazilo je (koga) vrijeme”. De två uttrycken avviker betydelsemässigt men jag har valt att översätta det med en stilmotsvarighet dvs. valt

att bevara bildspråket istället. Sedan har vi svenskt ”ha några år på nacken” som har översatts med ”imati godina iza sebe” vilket anses som idiomatiskt men finns inte i kroatiska ordböcker. Här kan jag också tillägga ordspråket ”Man ska inte slakta hönan som värper guldägg” som finns varken i svenska eller kroatiska samlingar. Jag har översatt det med verbalsubstantiv ”klanje koke koja nese zlatna jaja”. I den journalistiska texten om staden Eslöv finns också: ”ingen som vill dansa” översatt med ”(ne) poludjeti od sreće” och ”kasta ngt på sophögen” översatt med ”riješiti se koga/čega”. I den andra journalistiska texten om Mussolini finns uttrycket från svenska idiomsamlingar ”hänga med i svängarna” som översatts med ”pohvatati nešto” som vi kroater använder i talat språk och jag väljer betrakta det som idiomatiskt. Uttrycket ”korset i backen” som hittats inte i svenska samlingar har kanske en ekvivalent i kroatiska och det är ”staviti križ” i betydelse ”smatrati što završenim, odustati od čega, smatrati da je nešto nepovratno/zauvijek izgubljeno” (Matešić 1982: 281). En infödd talare av svenska som jag bad om hjälp förstod vad författaren menade, men sade att han troligen kommit på uttrycket själv. Om någon skulle fråga mig vad ”staviti križ” betyder är jag inte säker på att jag skulle veta det, men det är den bästa lösningen som jag har kommit på under översättningsprocessen. I intervjun som översatts till kroatiska finns uttrycket ”biti red” som jag inte heller kunnat hitta i mina ordböcker och som jag anser som idiomatiskt. Jag har översatt den med ”det är hög tid” för att jag har känt till det engelska uttrycket ”it is high time” (Vrgoč, Fink Arsovski 2008).

4.4. Idiom i form ”verb + komplement”

Sköldberg (2004: 50) hävdar att idiom med formen ”verb + komplement” används ganska ofta i svenskan. Bland idiom som hon undersökte finns det tre av de som uppträder i mina texter också och de är ”gå upp i rök”, ”kasta ljus över ngt”, ”stå på egna ben”. Sköldberg (2004: 125) ger betydelsen för den första: ”upphöra att existera (på aktuell plats)” /om konkret, abstrakt föremål e.d. el. om person/ och säger att den uppvisar tydlig innehållsmässig variation. För övrigt förklarar hon att uttrycket är ”generellare och innebär att föremål e.d. upphör att existera över huvud taget” samt att det närmar sig sin bokstavliga betydelse om man pratar om pengar; i hennes exempel om ”14 miljoner kronor”. Denna betydelse är i kontrast med den mer specifika att något upphör att befinna sig på ett visst ställe eller i ett visst sammanhang (Sköldberg 2004: 170). Det finns ett sådant uttryck i engelskan också och lyder ”go up in smoke”. Vi kan säga att konceptet av avslutning, såsom i engelskan (Kövecses

och Szabó 1996:347), förstås ofta med den konceptuella metaforen ”en avslutning befinner sig uppe”. Samma gäller för två andra exempel från mina texter – partikelverb ”ge upp” och idiomet ”popeti se navrh glave”. I Sköldbergs material (2004: 259) uppstår uttrycket ”gå upp i rök” som ett ganska starkt fixerat idiom, medan den nästa ”kasta ljus över något” anser hon inte så fixerat.

Idiomet ”kasta ljus över något” definieras av Sköldberg (2004: 133) som ”(genom att uppmärksamma, ytterligare belysa e.d.) bidra med ytterligare information om ngt” /främst om person, (skriftligt) arbete el. dyl.; främst med avs. på ngt oklart eller komplext/. Hon påpekar att man kastar ljus över något som är hemligt eller komplext och därför oöverskådligt. I det här fallet är idiomets metaforik tydlig – man kan med hjälp av en strålkastare rikta ljuset mot något så att den hamnar i fokus och får mer uppmärksamhet vilket också är en koppling till idiomets bokstavliga betydelse. Grundläggande metaforen är ”livet är en scen” – om något är i ljuset är det viktigt och aktuellt, om något är i skuggan dvs. försvinner ur sikte, som i idiomet ”ställa ngn i skuggan” (vårt exempel ”hamna i skuggan”) är det inte alls viktigt och aktuellt. I mitt exempel, som i flera exempel hos Sköldberg, betonas betydelsen ”bidragande med ny information” ytterligare genom en inskjuten bestämning ”nytt”. I sitt verk skiljer Sköldberg på karakteriserande och kategoriserande attributiva bestämningar, och den från min text hör till den första gruppen (Sköldberg 2004: 233).

Det sista idiomet ”stå på egna ben” som enligt hennes undersökning uppvisar innehållsmässig variation betyder ”klara sig själv” och används om person, organisation e.d. (Sköldberg 2004: 154). Det pekar på en hög grad av självständighet hos agenten – antingen en ekonomisk, politisk, social, känslomässig eller organisatorisk självständighet. I det har vi metonymin ”benen står för förmågan”. Den här konventionella kunskapen inbegriper information om den nämnda kroppsdelens användande och funktion.

5. Översättning av idiomatiska uttryck

5.1. Strategier

Vad ska man göra när man översätter idiomatiska uttryck – ska man översätta dem ordagrant, parafrasera dem, utelämna dem, kompensera dem på ett annat ställe eller skapa ett helt nytt begrepp, dvs. en egen motsvarighet för att överföra betydelsen på rätt sätt? Förstås börjar översättare med att översätta det ordagrant – men sedan hittar de flera uttryck som

mindre och mindre liknar källtextens uttryck (Leirvåg 2011:15). Man måste vara medveten om att det är en sak att förstå idiomatiska uttryck och en helt annan att översätta dem. Det som översättare gör är att låta källtexten genom en sil som innehåller målspråkets kulturnormer.

Leirvåg undersökte i sitt mycket intressant examensarbete hur professionella och icke-professionella översättare översätter fasta uttryck och kom till slutsatsen att sådana fraser inte noteras spontant men också att ingen av de undersökta ändrade strategin då den valdes. De mest frekventa strategierna var parafrasering, översättning med fraser med liknande betydelse och liknande eller olik form (2011:37).

5.2. Total ekvivalens

När man översätter idiomatiska uttryck borde man försöka uppnå total ekvivalens. Det betyder att om det är möjligt hitta uttryck i målspråket som har samma formella korrespondenter av lexikala enheter i källspråket, den samma syntaktiska strukturen och mer eller mindre samma betydelse (Novoselec, 2009:148). Total ekvivalens är främst en följd av det gemensamma kulturarvet – idiomatiska uttryck i käll- och målspråket har samma ursprung som t.ex. Bibeln (Novak Milić 2004:538, 539, Novoselec 2003:177). Den gör att uttrycken överlappar i både betydelseområden och även lexikala enheter som bygger dem. Lyckligtvis, i mina texter finns det många exempel på total ekvivalens och är följande: ”gå upp i rök” i svenska och ”otići (pretvoriti se) u dim” i kroatiska, ”ha rätt” översatt med ”imati pravo”, ”stå ivägen” med ”biti (stajati i sl.) na putu koga/čega”, ”ta pulsen på något/någon” som översattes med ”opipati puls kome”, ”över en natt” som lyder ”preko noći” på kroatiska, ”besegla ngns/ngts öde” som låter ”sudbina je zapečaćena komu/čemu” i kroatiska eller ”till varje pris” i översättningen ”pod svaku cijenu”. I den kroatiska ekvivalenten för uttrycket ”besegla ngns/ngts öde” är det bara att situationen betraktas ur en annan synvinkel. Det finns ett par exempel i den kroatiska-svenska delen också: ”zlata vrijedi” översatt med ”guld värd”, ”oštar jezik” på kroatiska och ”en vass tunga” på svenska, ”položiti oružje” på kroatiska som lyder ”lägga ned vapen” på svenska och ”pun pogodak” översatt med ”fullträff”.

Där vill jag tillägga ett exempel där man bara har anspelat på idiomat ”dići ruku na koga” i meningen ”ni na koga nisam digla ništa oštrije...” som jag har översatt med det svenska uttrycket ”lyfta sin hand mot ngn” och som låter i översättningen så här: ”lyftade aldrig något vassare... mot ngn”.

5.3. Partiell ekvivalens

Eftersom idiomatiska uttryck vanligen består av flera ord, då är det också möjligt att hitta dem som överlappar delvis – att en beståndsdel är detsamma i käll- och målspråk och att de andra är olika. Då uppnår man partiell ekvivalens – de överensstämmer i innehållet men skiljer sig åt på uttryckssidan. Mina exempel på uttryck med samma betydelse men avvikande bildspråk är ”ha mage att” som översätts till kroatiska med ”imati obraza”, ”ha pengar som gräs” i översättning ”imati novaca kao blata” som jag har valt istället för den andra möjligheten ”imati koga/čega kao pljeve”, svensk ”falla i fela händer” och kroatisk ”doći/dolaziti (dospjeti) u krive (pogrešne) ruke”, ”det går åt pipan” som överlappar delvis med den kroatiska ”otići/odlaziti k vragu” eller ”dansa efter ngns pipa” med motsvarigheten ”plesati kako drugi svira”. I det sista svenska uttrycket kan man klart se vad ligger till grund för idiomet – en bild av en person som spelar pipan och andra människor som följer musiken med dans. Jag kan också tillägga exemplet ”misliti svojom glavom” som jag har översatt till svenska med ”ha sitt huvud för sig”, ”prikazati u dobru svjetlu” med ”göra att det ser ljust ut” och ”baciti pod noge” översatt med ”kasta i ansiktet på ngn” från den kroatiska-svenska delen. Det sista exemplet från denna del är fallet när man bara anspelar på idiom, närmare bestämt det kroatiska idiomet ”(po)rasti u čijim očima” som finns i min text som ”činiti većom u nečijim očima” och som jag har översatt med en anspelning på det svenska idiomet ”ha ett gott öga till ngn”.

5.4. Idiomatiska uttryck med avvikande bildspråk och form

Man kan också hitta ekvivalenter som är idiom både i käll- och målspråk men har inte en enda lexikal enhet gemensamt. Exempel på det kan vara idiomet ”inte få en syl i vädret” från min journalistiska text som i kroatiska låter ”doći/dolaziti do riječi” eller idiomet ”en spik i kistan” (i vår text ”spikades kistan”) som kan översättas med det kroatiska ”(zadati) komu posljednji, smrtni udarac”. Det finns exempel från den andra gruppen av texter och är som följer: ”popeti se navrh glave” översatt med det svenska ”vara trött på ngn/ngt” där jag utbytt verbet ”vara” med verbet ”bli” och ”biti red” som jag översatte med ”det är hög tid”.

Ett speciellt fall av partiell ekvivalens var stället där jag översatte det svenska idiomet ”ta sig vatten över huvudet” med två kroatiska idiom ”uzeti prevelik zalogaj” och ”doći voda do grla” för att uppnå betydelsen ”åta sig mer än man klarar av, ett omöjligt uppdrag”. Det

andra fallet var när jag översatte uttrycket ”hamna i skuggan” med ”mačji kašalj” för att inte översätta det med ett icke-idiomatiskt uttryck, verbet ”zasjeniti”.

5.5. Översättning med ett neutralt uttryck

Om man inte lyckas med att hitta fraseologiska ekvivalenter, då översätter man idiomatiska uttryck med ett förklarande icke-idiomatiskt uttryck (Novoselec, 2009:148). Sköldberg (1997: 306) påpekar att en sådan lösning blir "blek och uttryckslös i förhållande till det idiom som används i originalet." Problemet ligger i det att målspråkläsare vet vad källspråkstalare ville säga, men känner inte till det kommunikativa värdet av vad som sagts (Ivir 1984:131). Jag ska tillägga att det största problemet är att den helt enkelt avviker från originalet. I min text var det ett exempel på ett idiomatiskt uttryck ”Det kostar mer än det smakar.” som översattes med ett neutralt kroatiskt uttryck ”To košta više nego što vrijedi.” vilket egentligen inte är en så stort förlust. Tyvärr, det finns flera exempel för vilka jag inte kunde hitta en idiomatisk motsvarighet: ”bo ett stenkast från ngt” översatt med ”nedaleko”, ”gå om intet” översatt med verbet ”propasti”, ”i det stora hela” översatt med ”načelno”. Det orsakar att de är stilistiskt sämre och saknar en del konnotationer men på den semantiska och syntaktiska nivån är de tillfredsställande lösningar. Vi kan också kalla de för icke-idiomatiska, parafrastiska översättningar. Ett annat fall där jag har valt parafrasering är idiomet ”kusinen från landet” översatt med ”provincijalac” därför att det kroatiska ordet ofta används i pejorativ betydelse för någon som inte har en vidsynt uppfattning om världen. Den första idéen var att översätta titeln med ”Grad na lošem glasu” med den ansåg jag lite för vanlig och bestämde att personifiera Eslöv som ”provincijalac”.

5.6. Ordagrann översättning

Sista möjligheten är att översätta ett idiomatiskt uttryck ordagrant. Enligt Ingo (1991:209, 210), den borde vi helst undvika, eftersom den blir i flesta fall obegripligt för målspråkläsare (speciellt om käll- och målspråk inte liknar varandra). Undantag som Teleman nämner är idiom som finns i flera andra europeiska språk som en följd av det gemensamma kulturella arvet (enligt Lindfors Viklund 1991:3) och de är ovannämnda exempel på total ekvivalens. Här skulle jag också gärna vilja räkna ordspråket ”Man ska inte

slakta hönan som värper guldägg” som har sitt ursprung i Esops fabler och därför finns både i svenska och kroatiska.

5.7. Kompensation

Till sist, man kan också översätta ett icke-idiomatiskt uttryck i källspråket med ett idiomatiskt uttryck i målspråket och det har jag gjort i texten om Eslöv där frasen ”ett försök till självironi” översattes med ett idiomatiskt uttryck ”ići na čiji račun” i vårt fall ”vlastiti”. Detsamma har jag gjort med verbet ”skoja” och översatt det med ett, enligt min mening, idiomatiskt uttryck ”zbijati šale na račun koga/čega”. Detta har jag gjort för att kompensera de idiomatiska uttrycken som jag måste översätta med neutrala uttryck. Om vi är vaksamma nog, kan vi använda compensation som en översättningsmetod för att bevara textens bildspråk.

5.8. Denotation, stil och översättningsriktning

Vid översättningen måste man också ta hänsyn till att det finns riktig denotation (grundbetydelsen) men likaså att det finns riktiga konnotationer dvs. att olika associationer som förknippas med fenomenet i fråga, väcks hos mottagarna.

Vidare, man måste passa på vilken register idiomatiska uttryck hör till – är de vardagliga eller kännetecken av en högre stil. Det kan alltså hända att användningen av ett idiomatiskt uttryck i en textsort i källspråket inte överensstämmer med användningen av sådana uttryck i målspråket. T.ex. jag valde att översätta några partikelverb från mina texter med fraseologiska uttryck därför att jag ansåg att det låter bra i kroatiskan. De var ”peka ut” översatt med ”upirati prstom u koga/što” eller ”ge upp”, översatt med ”dignuti/dizati ruke od koga/čega” vilka jag har funnit i *Hrvatski frazeološki rječnik*.

Ingo (1991: 212) bekräftar den ovannämnda med påståenden att även om man hittat ett lämpligt idiom, finns ändå möjlighet för betydelsenyanser och skillnad i aspekterna de täcker. Han tillägger att vi inte borde översätta bara med tanke på den semantiska aspekten utan också den pragmatiska (enligt Rosi-Pokela 2001:24). För det att hända måste man behärska båda språkets pragmatiska fält. Just därför kan översättning av fasta fraser ge en kunskaper om hur olika språks användare tänker, hur de värderar företeelser i sin omgivning, om olika

kulturella drag och med vilka eufemismer - som idiomatiska uttryck kan vara – kommenterar de verkligheten.

Till slut, det är också viktigt att en översättare passar på att inte följa sitt modersmåls språkmodeller när hen översätter. Om man gör det, kommer man onekligen att göra fel i varje fall när de två modellerna inte är detsamma. Denna fara är mycket mindre om man översätter från ett främmande språk till sitt modersmål eftersom man känner till språkets syntaktiska regler mycket bättre. Om man översätter från sitt modersmål till ett främmande språk måste man slå upp sina lösningar i olika ordböcker och om möjligt, rådfråga infödda talare (Ivir 1984: 127,128).

6. Översättningar från svenska till kroatiska

6.1. Provincijalac u borbi s reputacijom

ŠVEDSKA Obitelji s djecom okupljaju se na razgledavanju kuća u gradu Eslövu koji slavi sto godina postojanja. Čelnici općine žele se riješiti njegovog epiteta "najdosadnijeg grada u Švedskoj". Kakav je onda Eslöv? Niklas Orrenius, Johan Bävman i Anna Bank opipavaju puls stogodišnjaka koji je još uvijek u potrazi za identitetom.

Piše: Niklas Orrenius

(slika)

Objavljeno: 30. travnja 2011. u 06.32 Ažurirano: 30.travnja 2011. u 06.32

- Znao kako je u Eslövu, govori jedna djevojka s pozornice poznatog studentskog debatnog kluba *Studentafton* u Lundu.

Osam stotina ljudi u publici se smije.

Pisac i komičar Kalle Lind, odrastao u Eslövu, naljutio se kad se njegova djevojka vratila kući iz akademskog društva *AF-borgen* koje objedinjuje sve studentske udruge u Lundu i ispričala mu to.

Unatoč tome što je često bio nesretan u Eslövu u tinejdžerskim godinama. Unatoč tome što je mislio da je Eslöv skučen i ograničen. Unatoč tome što je ponekad znao dobiti batina kad bi u grad došao u trapericama s batik uzorkom i Dr.Martens čizmama.

- Djevojka koja je to rekla dignula je uzbunu oko seksualnog uznemiravanja u jednoj školi u Eslövu. To je bilo hrabro. Ali osamsto ljudi u Lundu koji se smiju Eslövu ponašanje je rulje koje je identično onome ljudi koji su je maltretirali, govori Kalle Lind.

Postoji duga tradicija zbijanja šala na račun Eslöva kao ruralnog i zaostalog.

U jednoj klasičnoj parodiji iz Lunda pod nazivom *Djings Khan* napisanoj 1954., Samarkand omalovažavajuće nazivaju "azijskim Eslövom". U Lundu se ponekad može čuti rečenica: "Drag je, ali drage su i krave u Eslövu."

Noćni klub *Chrougen* u Lundu bio je poznat pod nazivom "Eslövska udruga" zbog svoje pomalo seljačke atmosfere popraćene ispijanjem alkohola.

- U Lundu je Eslöv uvijek bio predmet šale, rezimira Kalle Lind.

No ne samo u Lundu.

Kad su Kalle Lind i komičar Johan Glans, koji je također odrastao u Eslövu, sudjelovali u televizijskoj emisiji "Robins" prikazan je natpis "Eslöv" sa zgrade željezničke postaje u gradu.

Publika u studiju se ugušila od smijeha.

- Nijedna od šala kasnije u emisiji nije izazvala toliko smijeha kao natpis "Eslöv", sjeća se Kalle Lind.

Mnogi sele u Eslöv. Svake godine broj stanovnika u općini poveća se za tristo-četiristo osoba, a privlači naročito obitelji s djecom.

Arhitekti Gradskog ureda za prostorno uređenje rade na projektu stambene izgradnje kojim će se definirati gdje će živjeti svi novi stanovnici Eslöva. U tijeku je konsolidacija gradske jezgre, industrijsko područje povezat će se s naseljima, a grade se i nova stambena područja u predgrađu grada.

Što je to što ih privlači?

- Cijene kuća! kaže sretna i znojna Carina Ärlebring, prijašnja stanovnica Lunda, nakon što se ustala s hrvačke strunjače u dvorani *Sportskog centra Eslöv*.

Hrvanje je jako popularno u Eslövu. Strunjače su radnim danom pune djece između tri i deset godina koja vježbaju "raditi most".

Carina Ärlebring je jedna od trenerica u klubu, medicinska sestra na dječjem odjelu koja se primila hrvanja nakon što se preselila u Eslöv prije deset godina. Sva su tri njezina sina hrvачi.

- I moj muž i ja smo aktivni u društvu. Tako smo brzo izgradili veliku mrežu kontakata u Eslövu.

Još uvijek radi u Lundu jer lako dolazi na posao. Tako se Eslöv prodaje onima koji tamo ne žive - kao grad iz kojeg je lako putovati.

"Eslöv je na idealnoj udaljenosti od većine gradova u jugozapadnom dijelu pokrajine Skåne, na pola sata od Lunda, Malmöa i Helsingborga. Ima dobro izgrađenu mrežu autobusnih i željezničkih linija, a blizu je i autocesti, za one koji putuju autom."

Iz reklamne brošure za kuće u nizu u Eslövu agencije za nekretnine *Bjurfors*:

"Niske cijene kuća, lako putovanje na posao. Treba li vam još nešto?"

- Ovdje je mirno, govori Carina Ärlebring. Ovo je grad baš po mjeri čovjeka, ni malen, ni velik.

Carina odgovara bez oklijevanja. Nije tako uvijek kada se stanovnike Eslöva pita kakav je. Ponekad pogledom provjeravaju sugovornika kao da se žele osigurati da ih ne ismijava.

Nakon toga kažu da "ovdje ima svega što čovjeku treba", da je "skroz u redu" ili da je "zapravo zbilja ugodno".

- Sad ćemo dobiti i vlastiti shopping centar, govori Linda Larsson, jedna od mama u hrvačkoj dvorani.

Carina Ärlebring, koja je prije živjela u Lundu, a sad živi u Eslövu, opet izlazi na strunjaču. Kaže:

- Loš glas koji prati Eslöv polako iščezava.

"Najdosadniji grad u Švedskoj" postao je neslužbeni slogan Eslöva, poznatiji od "Izvolite, Eslöv je vaš!" kojim se koristi općina.

Mantra o Eslövu kao dosadnom gradu dolazi iz usta globetrottera Hansa Osteliusa kojeg je na televiziji intervjuirao poznati švedski novinar Lasse Holmqvist. Holmqvist je pitao bi li Ostelius želio otputovati na Mjesec. - Nikad, odgovorio je Ostelius i dodao:

- U usporedbi s dosadom na Mjesecu, ona u Eslövu je mačji kašalj.

To je bilo za vrijeme televizijskog monopola kuće SVT koja se iznenada probila. Preko noći Eslöv postaje "dosadni Eslöv".

Sjećam se kako su ljudi iz mog rodnog grada Motala, industrijskog grada poput Eslöva, gotovo pohotno vikali "Najdosadniji grad u Švedskoj!" kad bi se spomenuo Eslöv. U Motali i ostalim anonimnim švedskim mjestima osjećalo se olakšanje što su izbjegli da netko na tv-u upre prstom u njih. Postojalo je mjesto gdje je bilo dosadnije!

Eslöv u pokrajini Skåne na svojim je plećima iznio dosadu svih švedskih gradića.

U nekadašnjem kinu preuređenom u prozračnu knjižnicu susrećemo djelatnicu turističkog ureda Helenu Nilsson koja kaže da se stanovnici sami šale s pojmom Eslöva kao najdosadnijeg grada u Švedskoj. Pokušaj je to ironije na vlastiti račun, smatra Helena Nilsson.

- To je, po svoj prilici, često uzrokovano manjkom samopouzdanja.

Pisac Tomas Löfström napisao je 1983.godine da većina onih koji se izjašnjavaju o Eslövu nemaju pojma o čemu govore:

"Oni nikad nisu bili u Eslövu. Većini nas koji ne živimo u Eslövu on je samo postaja na glavnoj željezničkoj liniji Švedske, ime na kolodvorskoj zgradi, vrijeme na voznom redu. I taj je nedostatak iskustva i uvida u stanje naravno uvjetovao opstanak mita."

Zatvaranje tvornice proizvođača teških građevinskih strojeva *Åkermans* 1999.godine nakon više od sto godina djelovanja, bio je težak udarac za Eslöv.

Predsjednik hrvackog kluba Bo Petersson počeo je raditi u Åkermansu kao tinejdžer 1965.

- Djed je rekao: "Sad imaš posao do mirovine." Posao u Åkermansu bio je najsigurniji mogući.

Propast tvrtke Åkermans ipak nije bila katastrofa koje su se mnogi bojali. Bo Petersson se ubrzo zaposlio kao građevinski radnik u jednoj drugoj firmi.

- Gotovo svi su dobili nove poslove. Potpuno nevjerojatno.

Nešto se ipak izgubilo, misli Bo Petersson. Stare zgrade su srušene i uklonjena je važna sastavnica koja je gradila identitet grada Eslöva.

Åkermans je bio jezgra grada, kaže jedan od bivših radnika u gradskom spomenaru.

Nije više tako. Ali druga velika industrija u mjestu opstaje i dalje.

- Nekad kad vjetar puše iz pravog smjera mogu otići dolje do grada i osjetiti koju hranu danas radimo. Njušim i mislim si "aha, danas radimo krokete". A nekad kao da miriše na vaniliju - tada znam da su to pole u ljusci. I mesne okruglice, pa one se jasno prepoznaju!

Birgitta Nilsson počela je 1980.godine raditi u tvrtci *Felix* koja se bavi proizvodnjom prehrambenih proizvoda. Prošla je cijeli put od ribanja podova do pozicije voditeljice pogona industrije koja se sada zove *Procordia*, ali koju gotovo svi u Eslövu i dalje nazivaju Felix.

Sad stoji i gleda tvorničku halu gdje strojevi pune na tisuće konzervi dječje hrane kuhanom kašom. Malo dalje u hali drugi stroj prevrće crvenkastu smjesu za mesne okruglice iz ogromnih korita. Smjesa se reže na kocke, prži i na drugu stranu izlazi u obliku smeđih okruglica.

Radnici su raštrkani.

U 60-ima je broj zaposlenika u Felixu dosezao 1200. Danas ih je nešto više od 250, a spustit će se na 200 kad tvornica u Eslövu prestane s proizvodnjom dječje hrane za tvrtku *Semper*.

- Kad smo prije radili pomfrit, jedan od nas je istresao krumpir, jedan stiskao gumb, jedan pakirao, jedan lijepio. Danas se za sve brinu strojevi, govori Jan-Åke Mårtensson koji je počeo raditi u Felixu kao 16-godišnjak 1962. i koji još uvijek tamo radi.

U to vrijeme postojao je rizik od ozljeda za radnike u "Konzervi" kako su zvali tvornicu Felix.

- Ljudi ne bi poludjeli od sreće kad bi netko rekao da radi u Konzervi?. To se prešućivalo, sjeća se Bengt Persson, radnik u Felixu od 1969.godine.

Gdje je trebao raditi netko tko je htio partnera za ples?

U Åkermansu, naravno! Taj posao se više cijenio.

Izgleda da su danas stanovnici Eslöva na svoj Felix. Generacije eslovske djece bila su tamo u posjeti i dobila bocu kečapa za ponijeti doma. Kasnije su se tamo vraćala raditi za vrijeme ljeta.

Interes za ulogu koji je Felix imao u stvaranju modernog Eslöva porastao je nakon knjige "Kralj konzervi" (izdavač: Bonniers) autora Pera T. Ohlssona, koja je izašla prije pet godina. Ohlsson prepričava kako je židovski izbjeglica i poduzetnik Herbert Felix došao u Eslöv i stvorio industriju koja je punila švedske smočnice kiselim krastavcima i instant-pireom.

Herbert Felix sletio je u Švedsku i Eslöv 1938. s obiteljskim receptom za kiseljenje krastavaca u džepu. Groždani ocat je već dugo bio važan proizvod grada Eslöva – i kao ocat za jelo, a i u obliku dezinfekcijskog sredstva *Salubrin*.

Tijekom modernizacije 30-ih godina sve je manji broj Šveđana kiselio krastavce i drugo povrće. Potražnja za octom iz Eslöva se smanjila. Tada je kao anđeo spasitelj došao Herbert Felix sa svojim receptom za krastavce.

Sa sloganima poput "Nek' Felix kisel, a vi budite veseli" Felix je narastao u veliku industriju.

Samo tijekom 1950-ih broj zaposlenika u Felixu porastao je sa 190 na 1200.

Stanovnika Eslöva nije bilo dovoljno.

Šveđana nije bilo dovoljno.

- Kad sam došla u Eslöv iz Makedonije 1966. otišla sam direktno u policijsku postaju i pitala za posao. Policajci su me odvezli do Felixa.

73-godišnja Elena Jonuzi priča o vremenu kada je Felix slao buseve u Europu da bi našao radnike. Prvih pola godina živjela je u barakama na prostoru tvornice s drugim radnicima.

Bilo je pomalo teško spavati. Finske djevojke su bile s mnogo tamošnjih muškaraca i radili su...

Elena Jonuzi traži pravu riječ i nalazi ju:

- ... djecu!

Nasmije se.

Elena Jonuzi i njezin muž planirali su ostati u Švedskoj nekoliko godina, a onda se vratiti kući s novcem u džepu. Ali Eslöv je postao njihov dom.

- Eslöv je jako lijep. Blizu prirode. Ugodne atmosfere. Mirno je i gotovo da nema lopova.

Sjedimo u dnevnoj sobi Elene Jonuzi. Na stolicu za kavu stoji fotografija njenog muža Bajrama Jonuzija koji je preminuo prije par godina. U mnogim debelim arhivskim omotnicama o povijesti Eslöva dnevnih novina *Sydsvenskan* Bajram Jonuzi pojavljuje se često, pogotovo među izrascima iz 1970-ih.

"Bajram će možebitno biti prvi doseljenik u Skupštini općine", glasi jedan naslov iz 1976. A to je i postao. U politiku, među socijaldemokrate, ušao je kao sindikalno aktivan radnik u tvornici vune u naselju Marieholm.

- Još uvijek sam iznimno ponosna na tatu, govori Fijona Jonuzi, kćer Elene i Bajrama Jonuzija.

33-godišnja Fijona Jonuzi danas živi u Stockholmu, gdje radi kao filmska režiserka. Prema mjestu gdje je odrasla gaji izmiješane osjećaje.

- Kao dijete sam voljela Eslöv. Međutim, 90-ih se nešto dogodilo. Bilo je to depresivno razdoblje, vrijeme osnivanja konzervativne desničarsko-populističke stranke *Ny Demokrati* kada se susretalo mnogo rasističkih natpisa. Porasla je ksenofobija, jasno se osjetila, kaže Fijona Jonuzi.

Novine *Sydsvenskan* 1974. objavljuju pismo 9-godišnje djevojčice iz Eslöva, kćeri finskih gastarbajtera, koja je imala problema kod kuće. Sanjala je o boljem životu u budućnosti, o boljem Eslövu, točnije o 2000. godini. Napisala je:

"Kad bi ja odlučivala u Eslövu niko nebi smio razbacivat smeće i nebi bilo rakije i svi bi dobili posla i niko nebi smio zezati strance."

Zadirkuje li netko strance u Eslövu u 2011-oj?"

- Mi smo bili valjda prvi Arapi u Eslövu. Naši roditelji uselili su u lijepe četvrti s obiteljskim kućama 1972. Dakako da je bilo onih koji su govorili "prokleti Arapi" i onih koji su bili skeptični u početku, ali to je prošlo. Mislim, bilo nas je šest sestara u obitelji. S kim bi se djeca iz četvrti igrala ako ne s nama? Pa kod nas se sve događalo, kaže Asmahan Aweidah.

Asmahan ima 39 godina. Djelatnica u Zavodu za zapošljavanje koja govori tipičnim skonskim dijalektom, žena je koja se smije kad pomisli na svoje sretno djetinjstvo u Eslövu, a posebno priča o lijepoj, prijateljskoj atmosferi u ženskom timu nogometnog kluba *Eslövs Bollklubb*.

Upravo me odvela na jedno od svojih najdražih mjesta u Eslövu. *Röstånga Möllas skafferi* je udoban i ugodan kafić koji poslužuje kruh od kiselog tijesta, ima puno knjiga i novina, a iz zvučnika dopire glas poznatog švedskog pjevača Ulfa Lundella koji pjeva "oh-la-la želim te".

- Nije li ugodno?

Kad je Asmahan Aweidah imala 20 godina preselila se iz Eslöva u Jeruzalem, udala se i zasnovala obitelj. Prije tri godine ponovno se doselila u mjesto u kojem je odrasla zajedno s mužem i četvero djece. Povod je bio isti kao i mnogim drugim obiteljima s djecom koja se sele ovamo: sigurnost i cijene kuća.

Asmahan Aweidah ponosna je na to što živi u Eslövu. Taj grad za nju predstavlja sigurnost i radost, govori.

Ali ipak postoji nešto što ju smeta. Nešto što je uzrok tome da se Asmahan ne osjeća potpuno prihvaćeno u Eslövu. Upire prstom na svoje pokrivalo za glavu. Nije nosila hidžab tijekom odrastanja, prepričava.

- Kad sam se vratila, mislila sam da hidžab neće igrati tako veliku ulogu. "Ljudi u Eslövu znaju da se prezivam Aweidah", mislila sam. Ali hidžab mijenja stvari.

Prepričava kako joj stari školski prijatelji nisu htjeli prići i pozdraviti je. Kako su je nepoznati ljudi upozoravali da "skine maramu". Kako je jedan od njenih klijenata u Zavodu počeo vikati kako ne želi "neku prokletu muslimanku".

I onda to s "obitelji Kebab".

- Moji roditelji pozvali su majstore koji su trebali popraviti cijev u perilici posuđa u kući. Kad sam bila kod njih vidjela sam da su ljudi iz poduzeća ostavili svoje papire tamo. Na njima nije pisalo prezime mojih roditelja. Umjesto toga stajalo je: "Obitelj Kebab".

Poduzeće nije napravilo posao do kraja. Asmahan Aweidah nazvala je radnike:

- "Obitelj Kebab želi da dođete ovamo i sada napravite popravke do kraja", rekla sam.

Asmahan Aweidah kaže da su Šveđani u usporedbi s drugima "iznimno tolerantni", da je strah od nepoznatog globalni fenomen. Ali ti incidenti predstavljaju mrlje na obiteljskoj svakodnevnici u Eslövu.

Njezina dva starija sina pohađaju srednju školu *Bergagymnasiet*, gdje je antiislamska stranka *Sverigedemokraterna* dobila 30% glasova na školskim izborima.

- Kažu da su mnogi u školi rasistički nastrojeni.

Što kažeš svojoj djeci?

- Da se iznimno paze.

Povremeno Asmanah razmišlja kako bi djeca vjerojatno bila zadovoljnija kad bi se preselili u Malmö. Misli da tamo bolje prihvaćaju muslimane nego ovdje.

- Ali ne želim dignuti ruke od Eslöva. Ovo je moj grad i tu ću živjeti.

Vijećnica Cecilia Lind iz socijaldemokratske stranke sjedi u svom uredu u zgradi Općine i govori kako je Eslöv "dobar i pristojan grad". Objašnjava svoje zaprepaštenje kada je Stranka švedskih demokrata *Sverigedemokraterna* (SD) dobila 12% glasova u Eslövu 2006. i dobila pravo glasa u Skupštini općine.

- Ta blagostanje u današnjem Eslövu je većim dijelom izgrađeno imigracijom. Da je upravljala stranka poput SD-a, ne bismo imali Felix jer oni ne bi dopustili useljenje Herberta Felixa u zemlju. Tvrtka je njegovo djelo, kaže Cecilia Lind.

Da bi reagirala na napretke Stranke švedskih demokrata Općinska uprava 2006. utemeljuje Institut Herberta Felixa. Kroz potporu novim poduzetnicima i održavanjem predavanja koja podsjećaju na značenje koje je imigracija imala za švedsko blagostanje, Institut će suzbijati ksenofobiju i rasizam, govori Cecilia Lind.

Na izborima 2010. SD u Eslövu dodatno napreduje - do 13,5% glasova. Kako bi im zatvorili put prema vlasti najveća stranka u Eslövu – Socijaldemokratska stranka, pribavljaju su neobičnog saveznika: Konzervativnu stranku.

- Nije došlo do nekih velikih ideoloških sukoba. I jedni i drugi želimo iskoristiti novac poreznih obveznika na najbolji način, govori Cecilia Lind.

Vijećnica Lind živi nedaleko od stare tvornice *Salubrin* (sada proizvođač prehrambenih proizvoda *Dr Pers Food*), i rado udahne malo više zraka kroz nosnice kada prolazi onuda.

Još uvijek se osjeti ocat. Tako i treba biti.

Kada govori o tome da sve manje vlakova staje u starom željezničkom čvorištu *Eslöv*, njezin glas dobije borben ton:

- To ćemo promijeniti!

Ljubav koju vijećnica Lind osjeća prema svojem rodnom gradu je očita. No, ne zatvara oči pred problemima u Eslövu: siromaštvo djece, segregacija, ksenofobija.

Kao majka Kallea Linda, pisca i komičara koji pokrenuo ovu reportažu, zna da Eslöv može biti skučen za nekoga u tinejdžerskim godinama.

- On nije jedini koji je htio otići odavde tijekom odrastanja, govori Cecilia Lind i smije se.

Kalle Lind otvara vrata višenamjenske gradske dvorane *Medborgarhuset* u obliku stošca koja sa svojim lijepim interijerom u drvetu predstavlja ponos grada Eslöva. Govori kako su on, Johan Glans i još nekolicina postavili predstavu *Neki to vole vruće* u susjednom kazalištu.

Tada je mladi Kalle Lind počeo prihvaćati svoj identitet autsajderskog zaljubljenika u kulturu u Eslövu.

- Možda to počne kad je netko visok i ima naočale i zna tko je Dante kad učitelj iz vjeronauka pita. Tada ga razredni grubijani nazivaju "prokletom sveznalicom", "štreberkom". Nikad me nisu privlačili sportovi, a to se očekivalo. Nisam htio igrati hokej.

Medborgarhuset je projektirao Hans Asplund, tada mladi student arhitekture u New Yorku. Pobijedio je na natječaju koji su raspisali čelnici Eslöva.

Razmišljam o nečemu što je rekla Helena Nilsson iz turističkog ureda:

- Mi u Eslövu ne vidimo primjerice vrijednost dvorane Medborgarhuset, koja privlači konvoje autobusa s turistima koje zanima arhitektura.

Građevinski radovi koji trenutačno izazivaju snažne osjećaje među stanovnicima Eslöva su oni na hotelu *Sten Stensson Sten* na trgu *Stora torg* i na golemim stepenicama ispred njega.

Mnoge od 80 soba u hotelu su prazne i vlasnik ih želi preurediti u 36 stanova. Istovremeno Općinska uprava želi srušiti stepenice izgrađene 1987.godine.

Ti prijedlozi uzrokovali su velike prosvjede. Jedan grad bi trebao imati hotel, razmišljaju mnogi. Poveći dio stanovnika Eslöva pridaje veliku važnost čak i tim pomopoznim stepenicama, iako bi njihova obnova koštala općinu 5 milijuna.

- Na tim stepenicama sjedili su kuleri. Oni s Adidas trenirkama i šiltericama. To je bilo minsko polje, jedno od onih mjesta koje sam izbjegavao kako ne bih dobio batina, sjeća se Kalle Lind.

Zašto toliko stanovnika želi zadržati često potpuno prazne i puste stepenice koje gledaju na zapad?

Možda zato što Eslöv, unatoč širenju grada, ima sve manje svojih simbola. Hotel će se izgleda izgubiti. Nema više Åkermansa. Sve manje ljudi radi u Felixu, a osim toga sada na tamošnjim natpisima piše Procordia.

Eslöv će u budućnosti izgleda biti grad gdje prenoće oni koji rade u Lundu, Malmöu i Helsingborgu.

Tada jedne veličanstvene stepenice iz 1987. dobiju svrhu. To je pomalo smiješno, a možda čak i potpuno ružno - "manifestacija glavešina socijaldemokrata", kaže Kalle Lind. Međutim, stepenice postoje već dovoljno dugo da bi postale orijentir u gradu i dio eslovskog identiteta.

Kalle Lind je bio ogorčen na Eslöv tijekom tinejdžerskih godina. Sada se, kao stanovnik Malmöa, zauzima za općinu. Pita se što je to loše u niskim cijenama kuća, dobrim dućanima, funkcionalnoj infrastrukturi i sasvim solidnim školama?

Kalle i Cecilia Lind, neovisno jedan o drugome, naglašavaju jednu dodatnu prednost Eslöva: toplinu prema ljudima s duševnim oštećenjima. U Eslövu je neobično mnogo takvih osoba. Veliki dom za njegu i liječenje umno zaostalih osoba *Västervången*, prestao je s radom 90-ih godina. Gotovo svi su odlučili nastaviti živjeti u Eslövu nakon što su pušteni.

- Dirnut sam kad vidim koliko se neviđeno dobro udruge brinu o njima. Koliko su dobrodošli u Konzum i ovdje u zgradi Općine. U tom pogledu Eslöv je uljudan grad, govori Cecilia Lind.

Kalle Lind:

- Ako je netko duševno zaostao, čovjek koji se zbilja razlikuje - onda je Eslöv iznimno tolerantan. Drugo je ako netko strši samo napola. U tom slučaju se dobije solidnih batina.

6.2. Moćnik koji je igrao na krivu kartu

(slika)

03:00 17/09/08

Göran Hägg ima jasan cilj koji želi postići sa svojom knjigom o Mussoliniju: upotpuniti površnu sliku fašističkog diktatora koja postoji u Švedskoj. Hägg je u pravu kada kaže da je u njihovoj zemlji Mussolini uglavnom smatran bedastim Hitlerovim prethodnikom, diktatorom s ambicijama o carstvu koji je pak najviše podsjećao na lika iz neke operete. Nečega sigurno ima u ovom zadnjem, ali Hägg, kao što je rečeno, želi izoštriti tu sliku. Tako pred nas izlazi čovjek koji se otpočетка zanimao za književnost i glazbu jednako koliko i za politiku.

Postao je učitelj u školi i angažiran socijalist. Nakon toga, Mussolini nije bio jedini među radikalnim ljevičarima u Italiji koji je postao vatreni nacionalist. Razvoj događaja u svijetu i novija povijest bi to mogli objasniti, iako zna biti teško brzo sve pohvatati kad anarhisti i socijalisti postanu nacionalisti. Za početak, to su napravili bez odricanja od svojih prijašnjih stajališta. To je bio prvi ljevičarsko-nacionalistički pokret koji se zanosio modernizmom i ateizmom te pozivao na otpor prema svakom obliku konzervativizma. Kad su na koncu preuzeli vlast, pokret se promijenio, postao je nešto posve drugo – fašizam.

Međutim, u početku fašisti u Italiji uopće nisu željeli priznati srodnost s nacizmom u Njemačkoj. Upravo suprotno. Hitlerovo preuzimanje vlasti fašisti su smatrali neugodnom prijetnjom.

Nacistička težnja za velikom Njemačkom koja bi, između ostalih, uključivala i Austriju bila je noćna mora talijanskih nacionalista. Pa Nijemci su bili zakleti neprijatelji protiv kojih su se borili u Prvom svjetskom ratu. Nacistički rasizam izazivao je samo osjećaj odbojnosti. Kao Mediteranci koncept arijske rase smatrali su uvredom, a antisemitizam smiješnim i neznanstvenim. Mussolini je jasno dao do znanja da rasizmu nije mjesto u 20. stoljeću.

Ipak, Mussolini nije mogao ignorirati Hitlera dugo pa su se oba diktatora sreli u Veneciji 1934. Jezik sastanka bio je njemački, Mussolini je bio načitan i govorio više jezika, dok je

Hitler vladao samo materinskim. Mussolini jednostavno nije mogao doći do riječi. Poslije se žalio kako je Hitler cijelo vrijeme blebetao o Židovima. Mussolini je osjećao samo prezir prema svojem njemačkom kolegi, dok je Hitler navodno bio oduševljen nakon sastanka, unatoč tome što je njegov domaćin bio pripadnik "mediteranske rase".

Nakon toga održano je još sastanaka na kojima je Mussolini na kraju potpuno prihvatio Hitlerov rasizam. I ovdje Häggov podnaslov "Studija moći" opravdava svoj naziv. Mussolini je prije svega bio moćnik koji je pokušavao doći do moći zbog nje same. U Drugom svjetskom ratu on je jednostavno igrao na krivu kartu, i time si zapečatio sudbinu.

Moć je kao droga koja ne korumpira uvijek, ali u velikim dozama uvijek smanjuje sposobnost prosudbe. Kao što znamo, to je završilo katastrofalno, i za Mussolinija osobno i za Talijane kao naciju.

Knjiga Görana Hägga priča je o opsjednutosti moću, o cinizmu i o nasilju kako bi se vlast preuzela i zadržala pod svaku cijenu. Pisac smatra da se mogu izvući pouke iz Mussolinijeve sudbine, naročito proučavajući politiku današnje Italije. Nema sumnje da Hägg svojom knjigom baca novo svjetlo na talijanskog diktatora te osim toga duboko promišlja o moći kao takvoj.

Christer Sandberg

6.3. Formiranje centra

- Zašto se Savez švedskih seljaka odlučio za centar?
- Bili smo uvjereni u to da učinkovitost društva ovisi o inicijativama pojedinaca. To nije moglo doći do izražaja za vrijeme socijalizma, a ni za vrijeme liberalnog sustava prema načelu *laissez-faire*. Zato smo se opredijelili za politički centar. Zadatak društva trebao bi biti sprječavanje koncentracije socijalističke, ali i koncentracije privatne moći te podupiranje samostalnih poduzetnika.
- Kao i Bramstorp niste htjeli imati „građanski blok“ te ste kao i on, rado surađivali sa socijaldemokratima. Ipak, po Vašem mišljenju, glavni je zadatak bio dovesti socijaliste u položaj manjine, zar ne?
- Mi kao politički centar nismo ciljali na to da budemo u „bloku“ s desničarima. Ali jedna stranka centra mora moći surađivati i s ljevicom i s desnicom. Bilo nam je važno spriječiti

jednostranačje. Kad bi jedna jedina stranka imala apsolutnu većinu, tada možemo biti sigurni u to da bi zahtjevi i želje naše stranke ostvarili tek neznatne uspjehe.

Savez švedskih seljaka dosta se rano gospodarski i ideološki opredijelio za centar. Ogradili su se od socijalizma zbog slobode i učinkovitosti. Ali već u prvim programima u 1910-ima od društva se također tražilo suzbijanje monopola i trustova. Taj centralni ili središnji položaj omogućio je rješavanje krize 1933. zajedno sa socijaldemokratima, poznato pod nazivom „pogađanje“¹. Tada je država intervenirala izravnim mjerama kako bi pomogla gospodarstvu da izađe iz krize. Axel Pehrsson-Bramstorp napisao je u „Problemima uzdržavanja naroda“ 1934. da gospodarstvo državnim mjerama mora dobiti „takvu potporu da se omogući zadržavanje pogona i zaposlenost radne snage. K. G. Westerman je u jednom izlaganju 1935. definirao svoju ideju da bi trebalo „ostaviti prostora za suzdržane intervencije države u gornjoj sferi, a u donjoj za samostalne poduzetnike“.

„Mislim da švedski narod treba saznati hoće li Socijaldemokratska stranka u budućnosti dobiti povjerenje birača, imamo li razloga računati na povećan državni utjecaj... Za nas koji smo uvjereni da je razlog blagostanja u zemlji osobna sposobnost i marljivost, naponi velikih i malih poduzetnika, kao i zainteresiranost svake osobe da ona i njezina obitelj budu od koristi, za nas je to pitanje osobito važno. Mislimo da tvrtkama, općenito govoreći, bolje upravljaju pojedinci.“

Gunnar Hedlund na raspravi o prijedlogu proračuna u švedskom parlamentu u siječnju 1948. godine

Bilo je to dakle tržišno gospodarstvo koje je društvo odvajalo od liberalnog sustava prema načelu *laissez-faire*. Tajnik Saveza švedskih seljaka Bernhard Näsgård napisao je u godišnjaku 1936. da je njihova stranka „istinska stranka centra“.

1940-ih godina politički centar u Švedskoj se razvija dalje pod imenom Treći put. Tada je, pored politike koja se ticala švedskog sela, postao glavnom temom u stranačkim raspravama. Polazišna točka bila je ta da se osobna inicijativa i privatno pravo vlasništva moraju promatrati kao glavna pokretačka snaga. Ali s druge strane, prema starom modelu liberalizma

¹ Komičan naziv sporazuma Švedske socijaldemokratske radničke stranke i Saveza švedskih seljaka kojim su prvi dobili većinu u parlamentu. Uzrok tom neočekivanom savezu dijelom je bila poljodjelska kriza, a dijelom nezaposlenost koja je već nekoliko godina mučila zemlju.

nisu mogli dopustiti slobodno kretanje ekonomskih snaga. Društvo je trebalo intervenirati i spriječiti trustove i monopol te zlorabu sloboda gospodarske djelatnosti. Naročito se isticala važnost suradnje društva i gospodarstva. Pehrsson-Bramstorp bio je vatreni zagovornik te politike. Savezu švedskih seljaka nije se sviđala pomisao na građanski blok i postavio se negativno prema snažnoj polarizaciji između ljevice i desnice 1945-48. prema sporu oko „doba žetve“ za socijaliste² i debati oko planskog gospodarstva³. Centralna struja unutar Saveza sve se više nazirala, npr. kroz Bramstorpov govor na zasjedanju Saveza seljačke mladeži Švedske u Kalmaru 1947. i Visbyu 1948. godine.

To je javnost očekivala, što je izrazio List Saveza švedskih seljaka prilikom smjene vođe stranke 1949., da bi Gunnar Hedlund trebao „nastaviti Bramstorpov rad i konsolidirati položaj stranke kao stranke centra“. U raznim je prilikama dokumentirao to stajalište. Upozorio je na socijalizam na raspravi o prijedlogu proračuna u švedskom parlamentu u siječnju 1948. Bojao se da bi uspjeh socijaldemokrata značio povećanu nacionalizaciju, ali ukazivao i na opasnost od koncentracije moći kod privatnika, npr. u parlamentarnoj interpelaciji iz 1948. o nadziranju kartela unutar gospodarstva. Učinkovito zakonodavstvo koje djeluje protiv štetnih monopola i kartela u gospodarstvu vrlo je važan društveni interes, rekao je.

U svojem govoru u Bjärka-Säbyu u srpnju 1948. Gunnar Hedlund je rekao da je privatno poduzetništvo, „koka koja nese zlatna jaja“. Ona se ne smije zaklati, upravo suprotno – o njoj se treba brinuti za dobrobit svih.

„Sveobuhvatna nacionalizacija podrazumijeva klanje koke koja nese zlatna jaja. Radije se pobrinimo za nju i omogućimo joj da nastavi nesti kako bi koristila i pojedincu i zajednici, ali pobrinimo se da zaista ispuni svoj zadatak.“

Gunnar Hedlund, govor u Bjärka-Säbyu u srpnju 1948.

Privatni interes bio je najučinkovitija pokretačka snaga, istaknuo je u jednom razgovoru za časopis *Svenska Landsbygden* (Švedsko selo) 1949. Nacionalizacija je mogla dovesti u opasnost i osobnu slobodu. Dakle, čak se i protiv liberalnog sustava prema načelu *laissez-*

² Tu se misli na ishod provođenja njihovog „Poslijeratnog programa“ prema kojem bi se u Švedskoj uvelo plansko gospodarstvo, nacionalizacija i sl. To je vrijeme kada za većinu Šveđana stvari kreću nabolje – zakonski se reguliralo pravo na godišnji odmor, uveo 40-satni radni tjedan, dječji doplati i sl.

³ Politička debata u Švedskoj 1940-ih godina o tome u kojoj će se mjeri uvesti plansko gospodarstvo.

faire moralo djelovati. Obveze države prema privatnim gospodarstvima trebale bi biti potpora, stimulacija i vodstvo, istaknuo je Gunnar Hedlund u razgovoru za *Svenska Landsbygden*.

Gunnar Hedlund se nije htio priključiti nekom građanskom bloku, to je često isticao. Savez švedskih seljaka trebao je biti samostalna stranka centra. Kao takva mogla je surađivati s obje strane. Dosad su surađivali prvenstveno sa socijaldemokratima. U jesen 1948. između socijaldemokrata i Saveza se vode pregovori o novoj koaliciji unutar Vlade. Tada se ništa nije dogodilo. Hedlund, koji je vodio Savez u pregovorima, je na sjednici 1949. konstatirao da je došlo do dogovora u više točaka, između ostalog o budućoj politici koja bi se ticala kamatne stope. Međutim, nisu se složili oko grupiranja područja s istim troškovima života⁴, a nisu se mogli usuglasiti ni oko poljodjelske politike. Na stranačkom vijeću u listopadu 1948. – kada je postalo jasno da neće oformiti koaliciju sa socijaldemokratima – Gunnar Hedlund je sažeo tadašnje stanje: „Moramo bez skromnosti i bez odricanja od naših temeljnih načela održati dobar odnos sa socijaldemokratima.“

„Ne smijemo se vezati“, rekao je Hedlund na jednom stranačkom vijeću u proljeće 1949., „niti za neki određen građanski blok niti tako da damo socijaldemokratima povoda da misle da smo na raspolaganju uvijek kada im je potrebna pomoć.“

Početkom 1950-ih u parlamentu je došlo do suradnje između Saveza švedskih seljaka i druge dvije građanske stranke na jednom prijedlogu zakona. Ipak, tu se nije radilo o nekom građanskom bloku, zajamčio je Hedlund na zemaljskoj sjednici u Skövdeu 1951. U jesen 1951. oformila se koalicija između Saveza švedskih seljaka i socijaldemokrata. Pehrsson-Bramstorp je u svojem govoru na stranačkom skupu u Kalmaru 1947. rekao da Savez švedskih seljaka kao stranka centra mora potraživati suradnju na različitim mjestima kako bi uistinu mogla provoditi realpolitiku.

Važno je ne proglašavati pobjede unaprijed. To im je objavio na sjednici u Halmstadu 1950. sljedećom rečenicom: „Mi ne spremamo ražanj dok je zec još u šumi.“ Taj izraz se često ponovno pojavljivao. Spomenuti zec označavao je nadmoć socijaldemokrata koja se naime trebala slomiti. Trebalo je „slomiti vladavinu socijaldemokrata“ – drugi izraz kojim se Hedlund poslužio za istu misao.

⁴ Tzv. *dyrortsgruppering* podjela je švedskih općina prema troškovima života uvedena 1919., ukinuta 1976. godine.

„Mi čvrsto stojimo na vlastitim nogama, mi ne plešemo kako Ohlin svira i mi nismo marionete neke druge stranke. Mi izabiremo ne spremati ražanj dok je zec još u šumi.“

Gunnar Hedlund na sjednici u Halmstadu u srpnju 1950.

Neutralna vanjska politika

Načelno su se svi slagali s našom neutralnom vanjskom politikom. Švedska je trebala biti dijelom međunarodne suradnje kako bi promicala slobode društva i prava naroda na samoodređenje, ali i biti neutralna i neovisna u odnosu na sve vojno-političke blokove. To se naglašavalo u programu Saveza švedskih seljaka.

Nekad je međutim, vanjska politika (ili njezini dijelovi) vodila do žustrih rasprava, oko 1950-ih prvenstveno o Sjevernoatlantskom ugovoru. Unutar desnice i u nekim krugovima narodnih stranaka preporučivalo se priključenje takvom savezu.

„U svakom slučaju, iskoristit ću ovu priliku i objaviti da stranka koju zastupam još uvijek abonira na neutralnost, iako su Norveška i Danska objavile svoje nakane o pridruživanju Zapadu. Ali to nas ne sprječava da u potpunosti shvatimo razloge koji su doveli do toga da te dvije zemlje vode politiku koju su odlučile voditi. To nas ne sprječava ni da jasno priznamo da je zapadna kultura sa svojim slobodarskim idealima naš duhovni svijet. Ovom izjavom obuhvaćamo i nadu da ćemo se i u budućnosti moći abonirati na nesvrstanost.“

Gunnar Hedlund na parlamentarnoj raspravi o vanjskoj politici u ožujku 1949.

Govorilo se npr. da bi Švedska mogla biti dijelom „nijansiranih saveza“ ili da bi mogli voditi „zapadno orijentiranu politiku nesvrstanih“. Time je u obzir dolazila i određena vojna suradnja. To se naravno dogodilo i kada su ljudi vladajuće desnice preporučili sudjelovanje u obrani danskog otoka Bornholma.

Gunnar Hedlund oštro je to kritizirao na parlamentarnim raspravama i sjednicama. Savez švedskih seljaka se kao i socijaldemokrati dosljedno držao tradicionalne švedske politike

neutralnosti. Ta činjenica igrala je ulogu u stvaranju koalicije za formiranje Vlade između Saveza švedskih seljaka i Socijaldemokratske stranke 1951.godine.

U pregledu sa sjednice parlamenta 1952. zaključeno je da u vanjskoj politici „postoji složnost u razmišljanjima između Saveza i Socijaldemokratske stranke, ali dosta jake razlike u usporedbi s desnicom i Narodnom strankom“.

Izravno pitanje Gunnaru Hedlundu: Je li to igralo ulogu za koaliciju za formiranje Vlade 1951.?

- Pridali smo veliko značenje dosljednoj, neutralnoj vanjskoj politici koja bi našoj želji za neutralnošću i za očuvanjem mira i slobode mogla dati poštovanje koje zaslužuje.

Socijaldemokrati imaju iste stavove. Ako bismo ovdje činili iznimke značilo bi to sjediti na dvjema stolicama, što je najlošija mogućnost. Istovremeno je važno istaknuti da Švedska ideološki pripada zapadnom kulturnom krugu, ali ne smije na bilo koji način biti vojno povezana sa Zapadom.

6.4. Zašto bi država kupila SAAB kad nitko drugi neće?

Napisao Jimmy Lindberg, 13. siječnja 2010. u 01:32, 3 komentara 10

Upravo sam na internetu pogledao dokumentarac *Slom* nacionalne televizije SVT u kojem se radilo o SAAB-ovim putničkim vagonima. Moram reći da mislim da su jednostavno rečeno prokletnici, jer imaju obraza kritizirati vladu zbog SAAB-ova budućeg stečaja. Ili da mogu smatrati da je neodgovorno odbijati otkupiti tvrtku opterećenu dugovima. Kako mogu misliti da bi država trebala postati vlasnik loše vođene automobilske kompanije, što bi nas porezne obveznike koštalo masu novca? Država je pokušala voditi tvrtke i iz pokušaja u pokušaj podbacila – to zahtijeva stručnost i poznavanje branše. Pogledajte samo primjer krize u brodogradilištima u zapadnom Götalandu, ili krizu u koju su zapale automobilska i rudarska industrija u Engleskoj – uzeli su prevelik zalogaj i sad im je voda došla do grla. Ne želim da porez koji plaćam ode u dim kako bi spasio poslove u glavnoj tvornici SAAB-a u Trollhättanu, njih je vrijeme pregazilo.

Zašto bi država kupila SAAB kad nitko drugi neće? To je za mene nepojmljivo i smatram da bi koštalo više nego što vrijedi. Saab je gubio 45 milijuna tjedno tijekom 11 godina, ne može

se baš smatrati najboljom investicijom, sigurno postoje bolji načini "ulaganja" novca u recesiji? (Npr. kupiti korištene žarulje, slijepe pse vodiče ili brodove od betona iz Drugog svjetskog rata, nadam se da sam bio jasan.) SAD je otkupio većinski udio dionica General Motorsa jer je GM neopisivo važan SAD-u i zato što SAD-om upravljaju lobiji. Ne dopustite da vas nasamare Obamini postupci, tako kupuje ekonomija u krizi. Ili bolje rečeno, kupuje mjesto u još dubljoj krizi. Intervencija je tržišni nedostatak i time nepotrebna u tvrtkama koje funkcioniraju dobro.

Jedino je rješenje da više kupaca otkupi SAAB – isplativa prodaja izračunata je na 140 000 automobila, što je SAAB uspijevaio prije mnogo godina. Godine 2008. prodano je 98 388 automobila, a 2009. prodaja se spustila na apsurdne razine, pričamo o otprilike 50 000 automobila. To se može objasniti time da model 9-5 ima 13 godina iza sebe (1997 – 2010), u usporedbi sa 7 godina, što je približni standard marki na trenutačnom tržištu. Neki od vodećih modela marke Hyundai stari su samo 5 godina! Tko bi želio kupiti aute koji su zastarjeli čim siđu s trake? Očito 50 000 osoba, zamislite!

Ako će netko kupiti SAAB to je onda *Landsorganisationen*⁵ ili neki drugi savez sindikata. Oni imaju para ko blata koje su izmuzli od onih koji su im vjerni. Zašto smo narod koji moli državu za milostinju kad sve ode k vragu? Zašto ne možemo biti razboriti i uvidjeti da ministrica Maud ima pravo. Saab je imao sve prilike na svijetu da uspije, ali ako netko radi aute koje nitko ne želi imati, ide u stečaj neovisno o tome tko vodi tvrtku. Ako nekoga treba kriviti to je General Motors – kako mogu zaozbiljno pokušavati upravljati automobilskom kompanijom s dva 9-5 i 9-3 modela? Osudili su SAAB na propast sa svojim bezvrijednim/neodgovornim vođenjem.

Tržišni mehanizmi trebaju funkcionirati bez državnog uplitanja. Tržište je prostor pravedne igre i pravedan sudac u isto vrijeme. Ne pojavljuje se netko tko bi otkupio SAAB jer nitko ne vidi budućnost te marke ili GM jednostavno traži previše novaca. Ovdje ne vlada zakon ponude i potražnje – GM ima svoje interese u tome da tajne proizvodnje ne dospiju u pogrešne ruke i to očito cijene više nego što ljudi cijene SAAB.

SAAB sam po sebi nije loš proizvođač automobila – problem je u tome što ne mogu sami odlučivati o proizvodnji, nalaze se u kandžama General Motorsa i moraju ih slušati. Prodaja SAAB-a GM-u je najgore što se moglo dogoditi toj marci – tada joj je zadan posljednji, smrtni udarac i stavljen križ.

⁵ Savez sindikata radnika Švedske koji postoji od 1898. godine.

SAAB-ov identitet, mističnost i sposobnost za inovacije su propali, što se može vidjeti po današnjim autima, koji nisu ništa drugo nego hrpa Opel-ovih dijelova. Tijekom godina vidjeli smo mnoštvo koncepata koji su ostali koncepti, jer GM nije vjerovao SAAB-u. Novi 9-5 je zbilja bio dobar, prvi SAAB-ov automobil koji smatram vrijednim kupnje, ali trenutačno ih se ne proizvodi puno.

Najbolje što se sad može dogoditi je da neka njemačka automobilska marka pomisli da je lokacija zanimljiva i premjesti proizvodnju modela Opela, BMV-a ili Mercedesu u Trollhättan. Tamo postoji kompetentna i trenutačno nezaposlena radna snaga kojoj nije potrebno usavršavanje i koja osim toga ima manju plaću u usporedbi s plaćom u Njemačkoj. Posao može početi bez kašnjenja. Ali pred nama je velika prepreka koja stoji na putu novim švedskim poslovima, a zove se SINDIKAT. Toga se čak i Njemačka boji.

Oznake: GM, Saab, SAD, Sindikat, Vlada

7. Översättningar från kroatiska till svenska

HUR SER MAN ?

(bild)

7.1. Synsinnet

Synsinnet är ett av de fem sinnen med vilka vi mottar information från vår omgivning och upplever vår omvärld.

(bild)

Forskarna beräknade att 90% av allt som vi minns, vi har sett någon gång förut. Det betyder att majoriteten av uppgifterna om vår omvärld, vi mottar genom synsinnet. Våra ögon har formats på ett sådant sätt att de ger uppgifter om djup, distans, storlek och rörelse. Och därtill – i färg! För övrigt kan de röra sig uppåt, neråt, från en sida till en annan och med detta möjliggör den bredaste möjliga utsikten över omgivningen.

Om man tar en kamera som exempel, kan man lättare uppfatta hur vi använder våra ögon. Ögats främre del fungerar som en lins, såsom glaslinsen i kamerans främre del. Linsen är en genomskinlig krökt kropp som bryter ljusstrålar som går igenom den. Den runda öppningen,

pupillen, bestämmer hur mycket ljus som går in i ögat. Som en öppning bakom kamerans lins, utvidgas eller smalnar pupillen för att öka eller minska ljusstyrkan som strålar in i ögat. Ögats innersta hinna som heter näthinnan, representerar „filmen“ eller „skärmen“ (hos digitalkameror är det en fotodetektor) som bilden faller på.

Ändå är det mycket mer komplicerat än kameran. Med en kamera skrivs bilder bara på en film medan människor och djur har förmågan att ge mening och agera enligt uppgifterna som kommer från pupillen. Grunden ligger i det att ögat är kopplat till hjärnan med synnerven. Synnerven kommer ut vid ögats bakre del. Meddelandena som pupillen mottagit transporteras till hjärnan via synnerven. Meddelandena färdas i form av nervimpulser som hjärnan tolkar.

(bild)

Flugor och bin har s.k. komplexa ögon som består av många linser. Därför kan de inte särskilja detaljer.

(bild)

Katternas ögon är väl anpassade till låg ljus villkor. Vid hög ljus villkor smalnar deras pupiller till en tunn vertikal linje.

Syn hos djur

Förmågan att motta ljusstimuli skiljer sig avsevärt från en djurart till en annan. Medan några arter är blinda, urskiljer andra de finaste detaljer på stort avstånd; vissa upplever sin omgivning i färg, andra inte. Färger som hos några arter förorsakar beteendeförändring, finns helt enkelt inte för andra arter. Några arter ser även i mörkret. Allt detta beror på ögonen.

De enklaste ögonen, hål omgivna av sinnesceller, bara skönjer ljus. Hos några maskformiga varelser är hålets öppning reducerad till en liten spricka vilken fungerar som en bländare på kameran – den projicerar bilden på ögonhålans känsliga beläggning, hornhinnan.

Bläckfiskens öga, åtskilligt mer raffinerad, innehåller en lins som samlar in ljuset som går in genom den breda öppningen i ögat och styr det till hornhinnan. I bläckfiskens öga finns redan en ögonglob fylld med en glaskropp som också bryter ljus. Ju större linsen är, desto mer ljus vill den samla in. Det är särdeles viktigt för den enorma bläckfiskens öga, 40 cm i

diameter, som jagar i oceanens mörka djup. Därför är det inte konstigt att ett öga större än bläckfiskens inte finns. Nattens jägare är också utrustade med särskilt stora ögon. Vart och ett av spökdjurets tjocka ögon, en halvapa från Sydostasien, väger bara lite mindre än dess hjärna.

Bildkvaliteten av ett sådant öga bestämmer i stora mått linsens storhet och sinnescellernas konsistens i hornhinnan. Varje cell antecknar styrkan av en bestämd del av spektrum. Hela systemet kan man jämföra med pixlar hos kameran – ett större antal celler ger en bild i högre kvalitet med flera detaljer. Sådana detaljer är livsviktiga för djur som litar på synen under jaktens gång: den centrala, mest känsliga delen av hökens hornhinna består av ungefär en million sinnesceller per kvadratmillimeter.

(bild)

Ögats yttre delar

senhinnan

pupillen

regnbågshinnan

(bild)

Ögats anatomi hos människor

regnbågshinnan	senhinnan
----------------	-----------

pupillen	åderhinnan
----------	------------

linsen	näthinnan
--------	-----------

hornhinnan	gula fläcken
------------	--------------

zonulatrådar	blinda fläcken
--------------	----------------

blodådror

synnerven

Inte alla djur ser i färg. Det är vanligt bland djur som är dagaktiva. Djur som urskiljer färg får olika bilder av samma omgivning därför att de får visuella stimuli från olika delar av spektrum. Färgen bestämmer ljusets våglängd: färgen röd är i den delen av spektrumet som har stora våglängder medan färgen lila har en kort våglängd. Just de två färgerna är de yttersta färgerna av det synliga spektrumet, men några djur ser även utanför dessa gränser. En av dem är skallerormen som tack vare speciella sensoriska gropar under ögonen urskiljer infraröd strålning av långa våglängder som kommer från det varmblodiga bytet. Å andra sidan är många insekter såsom bin och fjärilar känsliga för förekomst av den kortvågiga ultraviolettera strålningen som kommer från blommor.

Ögon av en vuxen insekt är helt olika från ögon av flera andra djur. Dess varje öga består av ett stort antal mindre sammansatta enheter (ommatidier) och varje av dem innehåller en hårfin lins. Lins i form av en bikaka är belägna överallt på ögats yta. Var och en riktar ljuset mot sitt lilla kluster av sinnesceller. Det ser ut som att ett sådant sammansatt öga inte är så framgångsrikt som enstaka ögon av mer utvecklade djur. Därför har insekter som förlitar sig på syn under jaktens gång provat att ersätta det med ett stort antal små ögon. Varje öga av en trollslända består av 30 000 ommatidier och upptar en stor del av dess huvud. Fysiklagar anger att sådana ögon inte kan vara lika framgångsrika som ryggradsdjurs ögon. Emellertid, ögon av till oss mindre kända arter har kanske ändå några fördelar som vi inte är i stånd att fatta.

Öga som synorgan

Det mänskliga ögat är i form av en boll. Mitt i ögats främre del finns det en genomskinlig, lite utstående skikt som kallas hornhinnan. Hornhinnan är belägen i senhinnan som omhöljer hela ögat. Senhinnan omhöljs av tjocka vävnadsskikt med bra blodflöde uppnått med ett nät av tunna blodkärl. Hornhinnan är den första som bryter ljusstrålar som kommer in i ögat. Det är en lins av fast brännvidd: den är alltid på samma plats och av samma form. Den innehåller talrika känsliga nervändar som avslöjar damm- eller sandpartiklars närvaro på den. De rengörs och sköljs bort från hornhinnan med hjälp av tårar och blinkanden.

(bild)

Ögongloben får sitt form från den geléartade vätskan som fyller upp den och kallas glaskropp. För den är ögongloben hård men ändå mjuk. Åderhinnan och synnervens stam håller ögat i hålan. Synnerven överför meddelanden från ögat till hjärnan.

(bild)

Kontaktlinser eller glasögon

Kontaktlinser är små, de fästs vid hornhinnan och därför är nästan omärkliga. De möjliggör bättre syn än glasögon. De finns tre olika linssorter: mjuka, gaspermeabla och hårda linser. De mest bekväma är mjuka linser och kan vid många aktiviteter bäras utan fara att de ska flytta sig eller ramla ut. Därför är de ideala för idrottsmän. Idag finns det även endagslinser som ombyts varje dag. De är ideala för de som ibland vill ersätta sina glasögon med kontaktlinser. Gaspermeabla linser (syre) är fasta och varar längre tid än de mjuka.

Under hornhinnan finns regnbågshinnan. På många språk heter den iris vilket är ett forngrekiskt ord för regnbåge och regnbågens gudinna. Regnbågshinnan är oftast blå, grön eller brun. Den är egentligen en ringmuskel med öppning i mitten. Den öppningen kallas pupillen. Genom den tränger ljuset in i ögat. Rum mellan hornhinnan och regnbågshinnan fylls ut med transparent kammarvatten. Den vätskan gör hornhinnan ren och skyddar den från skadliga organismer.

Bakom regnbågshinnan ligger ögonlinsen. Den linsen är mycket mjukare och mer elastisk än hornhinnan. Den håller sig fast med ett fibernät som utgör strålkroppen. Den är omgiven av en ciliarmuskel som ändrar dess form. T.ex. när man tittar på ett avlägset föremål, ciliarmuskeln slappnar av så att linsen kan utbreda sig och smalna, medan när man ser på nära håll, linsen böjs mer. Bakom linsen är bakre ögonkammaren. Den fylls ut av en geléartad struktur som kallas glaskroppen. Ljusstrålen som bryts av hornhinnan och linsen måste gå igenom glasskroppen för att komma fram till näthinnan – ögats *Tunica interna*.

Näthinnan består av till och med 130 miljon ljuskänsliga celler som kallas stavar och tappar. Stavarna är mycket ljuskänsliga, men de kan inte urskilja färger utom blått och grönt. Tapparna däremot urskiljer alla färger och hjälper oss att se klarare, men misslyckas när det inte finns tillräckligt ljus. Därför, när det blir mörkt, ser vi inte så klart och färgerna ”försvinner”. I slutet ser vi bara nyanser av blått och grönt. Hornhinna av många nattaktiva djur består huvudsakligen av stavar så att bilden erhållen i mörkret blir så klar som möjligt. Därför, katter t.ex. ser inte i färg till och med i dagens ljus.

Tapparna finns samlade på ett litet område som kallas för gula fläcken eller centrala gropen som befinner sig på näthinnans bakre del. Gula fläcken är för det mesta omgiven av stavar, men det finns också tappar, spridda över hela näthinnan. Gula fläcken befinner sig nära stället där synnerven går ut från ögongloben till hjärnan och där är näthinnan perforerad. Ljusstrålar som faller på näthinnan har ingen påverkan på detta område vad betyder att vi har en liten ”gula fläcken” på varje ögats bakre del.

När ljuset är mycket stark fungerar stavarna inte mer och lämnar tapparna att klara sig själva. Men, såsom ljusstyrkan minskas, aktiveras stavarna igen. Men det händer inte omedelbart. Har ni någon gång märkt vad händer när ni kommer in i ett mörkt rum från stark sol? Era ögon behöver en tid för att anpassa sig. Emellertid, när ni kommer tillbaka till stark sol, ska ni vara förblindade under en tid.

Emedan vi ser klarare med näthinnans centrala del, vårt öga kan roteras för att vi ska se bättre, detsamma som vår huvud. Ögongloben hålls kvar i sin håla och vändas av totalt sex muskler vilka ger den stor rörelsefrihet. Våra ögon är skyddade på olika sätt. Varje öga är beläget i sin håla som skyddas från benvävnad med den mjuka, fettvävnad. Om vi faller omkull eller om någon slår oss, skadas ögonhålan snarare än ögat själv.

Ögats främre del och ögonlockets insida kopplas samman med en genomskinlig „foder“ – bindhinna. Bindhinnan skyddar och rensar hela främre delen av ögat genom att bada henne i tårar. Tårarna uppstår i tårkörtlar i ögats yttre hörn och rinner ut i ögats inre hörn. Om damm eller korn faller in i vårt öga, tårkörtlar skapar mer tårar som sköljer bort den som har fallit in i ögat. Ögonlockets inre vägg möjliggör att man rensar ögat varje gång när man blinkar. Man blundar också för att skydda sig mot för starkt ljus och partiklar som flyger i luften och kunde skada hornhinnan. Ögonen skyddas också till en del av ögonfransar mot skadliga partiklar i luften. Även ögonbryn har sitt syfte: de skyddar ögonen mot svett droppar.

(bild)

Närsynthet och översynthet

Om du är närsynt kan du inte se avlägsna föremål klart.

Om du är översynt ska föremål i din närhet verka oklara.

Normal syn – fokalplan

Översynthet – översynthetens korrektion

Närsynthet – närsynthetens korrektion

(bild)

Den vänstra bilden visar hur en människa ser och den högre hur en hund ser. Vad är skillnaden? Hundarna ser inte färgen röd.

(bild)

Synvinkeln och synfältet

En norrman frågar en annan norrman: "Hur är det möjligt att de stjäler ett så stort flyg?" Den andra norrmannen svarar: "Äsch, de stjäler det när det är uppe, högt i luften. Då är det litet!"

Är han rätt? Är flyget verkligen litet när det är högt uppe i luften? Naturligtvis inte. Men, det är sant att när vi observerar ett flygplan eller något som helst avlägset föremål det verkar mindre än när det är nära. Varför? Båda träden på den här bilden är av samma höjd, det är bara att trädet som är närmare iakttagarens öga verkar högre. Titta på vinklar som ljusstrålar utgör och som kommer till iakttagarens öga från båda trädens slutpunkter. Vilken vinkel är större? Den vinkel ur vilken man ser objektet kallas synvinkel, medan bredden av bilden som observeras ur en synvinkel kallas synfält. Avlägsna föremål ser man ur en mindre synvinkel är de nära.

Synfel

Om ljuset bryts på fel sätt dvs. om bilden av ett observerat föremål faller inte på näthinnan, talar man om synfel eller avvikelser i synen. De mest frekventa är närsynthet, översynthet och astigmatism, men det förekommer också färgblindhet (daltonism), skelning (strabism)...

Närsynthet (myopi) uppstår när ögongloben är för långsträckt dvs. när näthinnan är på ett för stort avstånd från linsen. Då skapas föremålets bild inte på näthinnan utan framför den. Därför är bilden av avlägsna föremål hos närsynta personer regelmässigt suddig, eftersom fokus är skiftad framåt. Objekt i närheten ses av de här personerna skarpt utan att använda glasögon, eftersom fokus faller på näthinnan. Det här felet avhjälpas med att ha på sig glasögon eller linser som skapar ett divergent strålnippe (konkav lins).

Översynthet (hyperopi, hypermetropi) uppstår däremot hos människor som har en förkortad ögonglob eller när ytan på deras hornhinna är för flat så föremålets bild skapas bakom näthinnan. Hos sådana personer är bilden av närliggande objekt regelmässigt suddig, medan bilden av avlägsna föremål blir tämligen skarp. Det här felet avhjälpas med att använda korrektiva glasögon eller linser som skapar ett konvergent strålnippe inför ögat (konvex lins). Den är vanlig hos äldre befolkningen, men då talar vi om åldersynthet (presbyopi). Den uppstår vid 40-50 års ålder därför att linsen med åren gradvis förlorar elasticitet. En oelastisk lins kan inte bukta sig dvs. anpassa sig att titta på närliggande objekt. Det här synfelet är en normal följd av åldrandet och drabbar nästan alla människor. Om åldersynthet förekommer i en mild form, den ska representera en fördel till närsynta personer eftersom deras två fel delvis annulerar varandra.

Astigmatism uppträder om hornhinnans yta inte är jämnt krökt dvs. om kröknings grad är olik i vertikal och i horisontell riktning. Därför ser personer med astigmatism vissa delar av föremål suddigt eller helt krökt. Det här synfelet avhjälpas med att använda toriska linser eller glasögon.

Färgblindhet är oförmågan att särskilja enskilda färger, oftast rött och grönt. Det är en ärftlig sjukdom och uppträder hos 8% manliga och 0,4 kvinnliga barn. Tyvärr, den är inte läkbar. Större delen av färgblinda människor klarar sig själv bra i vardagslivet. Ötillgängliga är bara de yrken som kräver bra färgseende som t.ex. elektriker, pilot osv.

Normal syn förutsätter det att fokusera något objekt med båda ögonen samtidigt. Detta ger oss känslan av en djup, tredimensionell (stereoskopisk) syn och tjänar till att värdera formen av och avståndet till något objekt. Skelning eller strabism uppstår när ens ögonaxlar inte längre är parallella. Sådana ögon kan vara i konvergent eller divergent läge. Några skelningar framträder redan i spädbarnsålder, oftast mellan sex månader- och två års ålder. De uppmärksammas ofta först efter någon sjukdom eller när barnet är trött. Dubbelseende förekommer inte därför att barnets hjärna förtränger en av bilderna. Det är livsviktigt att få behandlingar eftersom ögat som inte deltar i seendet kan "bli lat". Ögat som vi inte använder släpar efter i utvecklingen och tillverkar inte bra syn.

Skelning som uppträder i vuxen ålder är en följd av skadade ögonmuskler och nerver som innerverar dem. Vanligaste skäl är diabetes (sockersjuka) och högt blodtryck. En följd av skelning i vuxen ålder är dubbelseende, emedan båda ögonens synskärpa bevarades separat. Strabism hos barn behandlas med speciella träningar och med att bära glasögon. Det är ofta

nödvändigt att operera också. Hos vuxna försöker man eliminera anledningen till uppkomst av skelning. Dubbelseende behandlas med att täcka det skelande ögat, med prismaglasögon eller operation.

Varför ser vi inte dubbelt när vi tittar på föremål med två ögon?

Vi ska göra ett litet experiment. Sätt upp fingret framför dig i ögonhöjd. Betrakta fingret med att växelvis stänga ett och sedan det andra ögat. Vad märker du? Du har känslan att fingret rör sig till vänster och till höger. Och var finns fingret när du betraktar den med båda ögonen? Båda ögonen ser inte saker ur samma vinkel så det också finns små skillnader mellan de meddelandena som ögon skickar till hjärnan. När vi var alldeles små, vår hjärna lärde sig att foga samman dessa två olika bilder: en som ett öga skickar, och den andra som det andra ögat skickar. Därför ser vi inte dubbelt mer. Den vänstra och den högra bilden smälter samman och därför ser vi objekt som fasta eller att ett föremål är framför eller bakom ett annat. Det kallas för en "tredimensionell bild".

När ljusstrålar går igenom linsen, de brytas så att bilden på näthinnan är omvänd. Men ändå, hjärnan möjliggör att vi får den rätta bilden. Den "läser" bilden och omedelbart sätter den i upprätt ställning. Men, för att lära det behövs mycket tid, så små barn verkligen ser bakfram.

Ögonsjukdomar

En vagel är en vanlig inflammation runt ögonfransens rot på ögonlocket. Kroniska inflammationer av ögonlockets kanter kallas blefarit. Meiboimska körtlarna belägna i lockets tjocklek skapar ofta cystiska bildningar. När vi är trötta eller känner stress, förekommer det kramper i ögonlocken som orsaker obehag och ryckningar i locken eller täcker pupillen genom att stänga ögat.

Om ett sandkorn faller in i ögat känner vi smärta, men åverkan är kortvarig och får inte konsekvenser. Om hornhinnan perforerades vid skadan, åverkan är mycket mer seriöst och kräver sjukhusvård. Om även djupare delar av ögat skadades, synen kan bli permanent nedsatt. En skadad hornhinna kan infekteras med mikroorganismer och det kan behövas antibiotikabehandling. Så att allt detta kunde undvikas, tillråds det att ha på sig skyddsglasögon på arbetsplatser där det finns möjlighet att få en skada.

Linser blir mer och mer sudigare med åren, det utvecklas en katarakt (grå starr), som gör att patientens syn blir oklar. Hos en mogen katarakt är linsen helt ogenomskinlig och ögat blind. Katarakten utvecklas tidigare hos människor som lider av diabetes. Den behandlas operativt: med att ta bort den grumliga naturliga linsen istället för vilken implanteras en artificiell lins.

Främmande kroppar i ögat förorsakar övergående inflammationer. Konjunktivit är en inflammation i bindhinnan – en tunn hinna som täcker ögonvitan och ögonlockens inre yta. Den förorsakas av bakterier, virus och irriterande ämnen. Xeroftalmi är inflammation av hornhinnan och ögonlocken förorsakad av brist på vitamin A. Episklerit är inflammation av yttre och sklerit av djupare delar av ögonvitan. En sådan inflammation är farlig för möjligheten av sprickbildning (perforation) i ögonglobens *Tunica*. Den behandlas på sjukhus med kortikosteroider. Sjukdomen som går under namnet trakom är en långvarig, allvarligare form av konjunktivit. Den är vanlig i Mellanöstern och i Medelhavsländerna.

Näthinnesjukdomar är ofta en följd av eller ett tecken på andra systemsjukdomar någon annanstans i kroppen. Högt blodtryck, toxemia av graviditeten eller diabetes kan förorsaka degenerativa förändringar i näthinnan (retinopati). Till skillnad från de nämnda förvärvade sjukdomar, störning som går under namnet Retinitis pigmentosa är ärftlig. Den börjar redan i barndom med långsamma, degenerativa förändringar i näthinnan och slutar med en väldigt försämrad synskärpa eller fullständig blindhet i medelåldern.

Den vanligaste orsaken till blindhet hos äldre personer är åldersrelaterad makuladegeneration respektive försämring av en del av näthinnans differentierad vävnad, dvs. gula fläcken som är ansvarig för synskärpa. Anledningen är att blodtillförsel till detta område minskades.

Glaukom är en annan allvarlig ögonsjukdom. Normalt flödar kammarvatten in i blodkärl i området där regnbågshinnan sammanfogas med hornhinnan. Ibland är avflödet svårare så ögontrycket ökar och leder till skador på synnervens trådar. Det har till följd att ens synskärpa blir sämre. Sjukdomen förekommer oftare i vissa familjer så man antar att det finns en ärftlig tendens. Om symptom som ont i ögon visas i början kan sjukdomen upptäckas och behandlas tidigt. I andra fall avancerar den långsamt, lömskt, utan ont, så den är väldigt avancerad när den upptäcks. Syfältets bredd minskas, så ett av symptomen är "tunnelseende". Den behandlas operativt, med att göra en liten hål genom vilken kammarvattnet rinner av. Den kan också behandlas med ögondroppar som hjälper vattnets avrinning på ett naturligt

sätt. Skador och allvarliga ögonsjukdomar, t.ex. druvhinneinflammation kan kompliceras även mer med glaukom.

Exoftalmus (utstående ögonglober) är en sjukdom som utsätter för fara både ögat och synsinnet. Vävnaden bakom ögongloben sprider sig och trycker ögonen framåt. Det är ofta en följd av ökad hormonutsöndring (vid tyreotoxikos), tumortillväxt eller inflammation.

(bild)

Defekt färgseende eller daltonism är en störning vilken gör att man inte inte särskilja färger och upplever dem i gråskala. Sådana personer kan inte läsa numret på den här bilden.

7.2. Fången

Doris Pandžić

1.

Mitt namn är Bartholomew Cubbins och jag är fröken Anna Merz' fånge. Jag ska inte säga till er vem fröken Merz är. Det är en hemlighet. Åtminstone enligt henne. Faktum är att inte ens jag är säker på vem hon är tvingar mig att undra vem jag själv är. Hon hade sagt att jag kan designa mig själv. Och sedan försökte jag det. Jag försöker fortfarande. Fastän jag tycker att det är hon som designar mig mycket mera än jag designar mig själv. Fröken Merz är en skapare. Hon sa till mig: - Det närmaste du kan komma Gud är att inte tro på honom.

Ja, fröken Merz är sin egen gud. Sin egen skapare. Och det är förstås inte hennes egentliga namn. Ur lagens perspektiv finns hon inte. Lagen tror inte på mig – säger hon. – Mycket bra – viskar hon med en hednings belåtenhet och tänder cigarett.

Första scenen

Filmkameran spelar in fröken Merz och mig på rummet. Vi sitter i fåtöljer, mittemot varandra, båda med korslagda ben, som nästan perfekta återspeglings av varann. (Senare, när jag tittade på inspelningen, märkte jag att mina rörelser omedvetet reflekterade hennes, såsom dockan rör sig med hjälp av trådar hållna av dockspelarens fingrar. Men hon använde inte fingrarna; hon använde sitt förnuft. Jag försöker fortfarande att begripa hur.)

Herr Cubbins: - Hur kan du vara din egen skapare? Du har inte skapat dig själv. Du har designats av en verklig person som gömmer sig bakom din identitet. Det betyder att hon är skapare, inte du.

Fröken Merz: - Men hon är jag, vilket betyder (att) jag har skapat mig själv.

Herr Cubbins: - Så, du är medveten om din riktiga identitet, vilket betyder att du inte är galen?

Fröken Merz: - Jag är helt frisk.

Herr Cubbins: - Och om du är skapare, betyder det att du är Gud?

Fröken Merz: - Gud finns inte.

Jag spelade in vårt samtal, men, när jag tittade på inspelningen dagen efter, förlorade jag intresset för att lyssna på konversationen vidare och jag riktade min uppmärksamhet mot hennes röst och hållning. Hon har lekt med mig genom att hålla samtalet vid liv, bara så att jag skulle vara omedveten om det kusliga, oförklarliga förhållandet mellan dockan och dockspelaren. Kamerans öga har inte kunnat se hennes hela ansikte – den var halv gömt bakom håret, ansiktet hade bara läppar och nästipp. Man kunde se hur hennes läppar pratar och röker cigaretten. Rösten som kom från de här läpparna var lugn, hypnotiserande och kall. Medan höll cigaretten i högra handen och lutade armbågen på fåtöljens armstöd, höll jag min kulspetspenna i vänstra handen, såsom jag håller en cigarett, med armbågen i samma ställning som hon – som hennes återspeglings. Jag var inte ens medveten om att jag håller en penna i detta ögonblick. När hon fimpade cigaretten i askfatet, la min hand ned pennan på bordet bredvid fåtöljen. Och, jag minns denna känsla, medan jag pratade med henne vart jag så säker på mig själv, på mina ord. Jag hade känslan att jag vinner i samtalet. Jag hade fel. Jag hade fruktansvärt fel.

Och det har varit början: när min nyfikenhet förträngt önskan att fly.

2.

Nämligen, allt har börjat med flykt. Hon har velat fly från saker som har hänt i hennes liv. Jag ska fly och gömma mig på en okänd plats för en stund – har hon sagt. Och jag har sagt: Jag följer med.

Jag vet inte varför jag har sagt eller gjort det. Vi har känt varandra bara några dagar. Kanske har jag velat skydda henne. Kanske har jag velat ha sex. I alla fall, det har varit en spontan

akt. Mycket märklig för mig. Med detta tänker jag inte säga att jag inte är en spontan människa, jag vill säga att jag inte är en skyddande sorts man eller en man som flyr från sitt liv för en kvinna. Särskilt inte för lite sex. En man som jag kan få sex när och var som helst. Det är till och med inte att jag anser mig själv som egoistisk, det är bara att jag är medveten om mitt utseende och intelligens. Kvinnor är tokiga i mig och deras beredskap att göra vad som helst att få min uppmärksamhet har gjort att jag äcklas av dem och reducerar dem till objekt som jag får sexuell tillfredsställelse ifrån. Tyvärr, uppnåelse av sexuell tillfredsställelse med hjälp av deras kroppar har aldrig tillfredsställt mitt förnuft – bara min kropp. Det var frusterande och har gjort mig en brutal människa. Alltid lämnar jag blåmärken och bitmärken på deras kroppar, förolämpar och hanterar dem som skräp, men de kommer alltid tillbaka, som malar på glödlampan. Jävla tråkigt. Jävla äckligt. Såsom jag knullar lik utan själ.

Det blir sådant med alla kvinnor i mitt liv. Så enkelt komplicerat.

Och Anna?

Jag vet inte.

Hittills tycker jag om att spela det här spelet.

3.

- Låt oss spela ett spel – har hon sagt, en dag efter vi hade kommit till detta ensama hus på kanten av en liten halv-by-halv-stad. Eller bättre beskriven: en ej-plats. Hon har velat skapa konst. Film. Jag inspelar dokumentärfilmer. Det är min konst. Hennes konst är att hitta på historier. Hon hade en idé: - Låt oss inspela en historia.

- Vad slags historia? Hur menar du, att inspela en historia? – har jag frågat.

- Vår historia. Historian om en regissör och en historiaberättare som pratar om vad som helst de pratar om.

Jag förstår inte. – Ska vi inspela en historia om vårt liv? – har jag frågat igen.

- Nej, inte om vårt liv – hon har sagt – det är inte vårt liv, eller hur? Det här är flykten från våra liv.

Jag har tigit så hon fortsatt: Ge dig själv ett nytt namn och en ny identitet för historien. Jag ska göra detsamma. Vi ska se vart det tar oss.

Jag har valt att vara Barholomew Cubbins.

Hon har hittat på Anna Merz.

4.

Mitt ordval är inte slumpvis. Jag *har valt*. Hon *har hittat på*. Jag har bara gett mig själv ett annat namn. Hon har gått en steg vidare. Anna Merz har varit en helt ny person. Det är filosofin hon hade pratat om i inspelningen av den första scenen. Vi har haft en intellektuell debatt. Åtminstone hade jag trott på det, tills jag har tittat på inspelningen. Jag är inte en dum man. Jag kontrollerar alltid faktumen. Och så har jag googlat Anna Merz. Min utredning har lett mig till faktum att Anna Merz har ett e-mail, facebook-konto och bevis på sin existens i form av artiklar om hennes artistiska aktivitet. Jag vet inte vem har skrivit alla de artiklarna, men jag har hittat de med många datum, på flera olika språk och från flera olika källor. Enligt artiklarna, hon har varit ett slags konstnär, artist. Jag har desperat försökt att hitta hennes fotografier eller videor av hennes verk, men jag har hittat bara fotografier eller videor på vilka hennes ansikte var gömd bakom håret, mycket lik den scenen som vi har inspelat. Jag har inte ens kunnat vara säker om de läpparna är verkligen hennes läppar och om rösten på nätet och min Annas röst är samma kvinnans röster. Jag har stirrat på min dators skärm hela natten, tills jag har gått in i en suddig fas av sömnlöshet och övertygat mig själv att jag hade kommit hit med en kvinna och hamnat med en helt annan. Medan jag har försökt somna i sena morgontimmar, bara en fråga besatt mitt förnuft. Vem är den jävla Anna Merz?

7.3. En vass tunga är guld värd

(bild)

Författare:

Božena Matijević

Andra kan dansa fängslande och sjunga vackert, men utan hennes spontana och snabba samtal, både den förutvarande showen i Kroatiens Television HTV skulle „Dansa med stjärnorna“ och den nuvarande „Stjärnorna sjunger“ vara fattiga. Så är det eftersom, till skillnad från vissa som snubblar sympatiskt på steg eller noter, hos henne finns det ingen blunder. Hennes hjärna rusar enligt många i ofattbar fart och hennes tunga saktar inte heller

ner på tempot. Hon hinner också att slänga in en dos ironi eller humor, det beror på inspirationskälla. Men det som gör att människor har ännu bättre öga för henne är att hon obarmhärtigt slår även sig själv med sådana verbala klingor. Vi känner förstås alla dessa fördelar hos programledaren Barbara Kolar känner vi till sedan länge, men hon förvånar oss varje gång igen med dem.

Ekran: Din hjärna arbetar blixtnabbt, så dina skarpa och sinnrika vitsar blir som musik i våra öron. Men kommer du att tänka på dem spontant eller är det så att du kommer på och förbereder några av dem i förväg?

B.KOLAR: Det finns förberedelser eftersom det finns ett scenario enligt vilket man arbetar. Man måste när vad ska komma. Men de flesta sakerna är spontana. Vi kan säga att någonting som 70 procent är spontant och att resten är förberedd.

Det finns helt enkelt saker som är i reserv, som står skrivna på ett papper i fall jag skulle vara indisponerad och då dra dem ur bakhåll. Programmet manusförfattare är Alen Đurica som är en mycket rolig man. Han har massor av vitsar. Men saken är att jag inte skulle kunna använda hans scenario om han och jag inte hade samma sinne för humor. Men eftersom vi är lika i detta, är hans vitsar mycket användbara för mig.

Ekran: Eftersom du är så skarp och direkt med orden, finns det någon av de tävlande eller bland jurymedlemmarna som har känt sig sårad?

B.KOLAR: Efter första programmet har jag frågat alla deltagare om de störs av mitt sätt att kommunicera. Jag har sagt till alla att allting jag uttalar har ingenting att göra med dem personligen och de har svarat att det inte finns någon ilska för deras del. Om någon sade till mig att vad som helst stör honom/henne, då skulle jag inte insistera på ett sådant sätt att samtala eftersom jag inte vill såra eller förolämpa någon. Jag vill inte att någon känner sig dålig. Asch, det är bara några små pikar som är där bara för att göra programmets talande del mer intressant. Ingenting annat. Vi ska ju inte bara „slicka“ varandra typ: „Oj, vad snygg klänning du har, vad perfekt kropp!“ I vissa moment förefaller det mig som om det finns för mycket kryperi i samtalen, men jag är i allt, inklusive detta, alltid mig själv. Vasshet är mitt sätt att uttrycka mig.

Ekran: Har någon på grund av detta någonsin sagt att du kastar fördomar om blondiner i ansiktet på människor?

B.KOLAR: Det har många sagt även om jag gillar att skämta på dennes bekostnad. Det är roligt när någon inflikar någonting som: „Titta på henne, blond, men kan säga nåt.“ Man är inte blond på huvudet, man är blond i huvudet.

Ekran: Nynnar du i dessa dagar?

Jag nynnar alltid. Inte som en näktergal, men på morgonen nynnar jag nödvändigtvis i bilen medan radion spelar. Och när jag är hemma, om det är någon bra musik så hör grannarna av mig också. Häromdagen har jag även ursäktat mig till en granne för att jag överdrivit lite med sjungandet. Det hände helt plötsligt, jag förivrade mig bara.

Ekran: Skulle du då uppträda som tävlande i nästa säsong av showen „Stjärnorna sjunger“?

B. KOLAR: Det beror inte på mig. Jag skulle gärna vilja försöka även om det inte är så enkelt som många tycker. Jag har tagit examen på musikskolan, sjungit i kör i årtal, jag spelar piano... Och när Duško och jag började sjunga i „Dansa med stjärnorna“ var det stunder av största rampfeber och panik för mig.

Ekran: Och hur dansar du?

B.KOLAR: Om ni frågade mig i vilken av de två showerna jag hellre skulle uppträda, skulle jag säga i den dansshowen. Det är därför att det förefaller mig som om det är en mycket större utmaning, något där jag kunde lära mig mycket mera. Även om jag har gått i dansskolan och hållit på med jazzdans i årtal så jag är inte dum i huvudet när det gäller motion, dessutom har de sagt att jag är fantastisk i tango, bravurer som man har utfört där då skulle jag lära mig med stor glädje. Därför har jag lovat mig själv att, i fall jag ska göra den här showen på hösten också, ska jag innan dess ta några lektioner hos Nicolas och Ksenija.

Ekran: De två showerna, en dansshow och en sångshow, har gjort människor något nostalgiska. Man har fattat att skönhet finns i enkelhet.

B.KOLAR: Ja, även om allt i livet görs så att någon sak smyckas och smyckas och smyckas och sedan kommer det till en hemsk mättnad och sedan måste den renas. I det avseendet är de här showerna underhållande på så sätt att de inte belastar åskådarna. De lägger inga uppgifter framför dem. De kräver ingenting av dem, men är attraktiva nog att locka människor.

Ekran: Och om du bara skulle bli till en åskådare av dessa shower, skulle du vara ledsen att du inte deltar i programmen som ledare längre?

B.KOLAR: Jag skulle antagligen njuta av att titta på dem också. Längesedan har jag slutat gråta över saker som jag anser att jag kunde göra själv, men det tycker inte någon annan också. Jag tycker inte att det som jag gör är toppen, och att det som någon annan gör inte är bra. Men jag är överlycklig att de har valt mig för dessa två shower eftersom jag inte har arbetat på något stort sedan länge.

Ekran: Efter det att du fulländad hade gjort „Dansa med stjärnorna“, förväntades det att du otvivelaktigt skulle leda den nya sångshowen, men det dök upp information om att denna projekt hade erbjudits till Sanja Doležal. Sårade det dig?

B.KOLAR: Televisionen söker alltid nya vägar och det har jag längesedan uppfattat som en oundviklighet. Tyvärr, det här är ett jobb där det finns inte en ersättning baserad på (antal) tjänsteår. Å ena sidan är det bra, eftersom när man arbetar i två, tre, fyra eller fem olika projekt i rad, alla blir trötta på en. Gud och djävulen, sig själv, för att inte tala om åskådarna. Å andra sidan, när man gör någonting bra, man förväntar sig förstås att det förverkligas vidare på något sätt. Jag ska inte säga att det här med Sanja sårade mig. Vem vet, Sanja skulle kanske göra det här bättre än jag. Kanske blev jag mer sårad när man gick förbi eller utelämnade mig i några tidigare projekt och det lärde mig egentligen att inte rusa framåt med mina egna idéer. Förstås vill jag inte tala om vilka projekt det var. Jag kan bara säga att jag inte hade utbrott av svartsjuka på grund av detta.

EKRAN: För det mesta är tv-programledare som arbetar i par en man och en kvinna. Men, nyligen har vi kunnat se manliga programledare Ćurlić och Fodor arbeta i par så det är också hög tid att vi ser två kvinnor leda ett stort underhållningsprogram. För det skulle du och Danijela Trbović vara en fullträff. Skulle du ha något emot att ni förenar era krafter?

B.KOLAR: Jag avgudar Danijela och hennes sätt att leda och sinne för humor. Det är ett riktigt nöje att jobba med henne eftersom hon är proffs som du kan förlita sig på. Hon är en kvinna med tunga, en kvinna med huvud.

EKRAN: Skulle någon överhuvudtaget våga komma till er två till det verbala slagfältet?

B.KOLAR: Varför skulle människor tänka i förväg att vi skulle hugga ned dem verbalt?! Hloverka har gäster också och hon är inte heller mild. I själva verket har människor problem bara när bilden av de själva som de har byggt inför de andra börjar vittra. De flesta offentliga personer skapar denna bild med att sälja sig själv, att inte säga något ännu fulare. Förstås, journalister avgudar det. Det serveras till dem och de överför det bara sedan. Sällan finns det någon ivrig att gräva efter sanningen. Och du kan skapa vilken som helst bild om dig själv. Du kan hitta på och konstruera vad som helst du önskar. Jag känner många personer privat och känner till de bilderna som de skapade om sig själva inför offentligheten. De två sakerna har inte mycket att göra med varandra.

EKRAN: I så fall kan det hända att någon blir besviken över den offentliga bilden som du kanske har skapat om dig själv?

B.KOLAR: Nej.

EKRAN: Så du är hundra procent ett original, både privat och offentligt?

B.KOLAR: Jag ljuger inte och jag för inte människor bakom ljuset heller. Bara ibland säger jag något förskönat, men inte om mig själv, utan om livet. Jag ser inte vad jag skulle få om jag förskönade bilden av mig själv eftersom en lögn leder en annan. Det är som dominoeffekt. Skulle jag skära ut urklipp från tidningar att komma ihåg var, till vem och vad jag sa och på detta sätt bedra mig med att skapa en falsk bild av mig själv?!

EKRAN: På fredagarna leder du programmet "Livet är härligt" live och strax efter "Stjärnorna sjunger" på lördagarna. Är det för förtätat, slitsamt?

För mig är det en välsignelse att jag kan göra allt detta live eftersom jag gillar arbeta på detta sätt mest. När du vet att det spelas in i förväg och att du kan göra om det, då håller en del av hjärnan på något 58:e sak och allt detta blir lite platt. När det är live måste du vara maximalt koncentrerad. "Livet är härligt" är inte något alltför krävande program. Det varar i en halvtimme och förberedelser som redaktionen och jag själv gör är tillräckliga för mig. Och "Stjärnorna"? Det är fysiskt mer krävande eftersom jag springer under hela programmets gång. När jag meddelar något, jag måste springa bakom hela studion för att komma till nästa position, men jag springer i mörkret, hoppar över kablar och bara väntar när jag ska dimpa ner någonstans.

EKRAN: Jämsides arbetar du också på Familjens radio och Kroatiens television HTV. Finns det tillfällen när du önskar att skära av det och bestämma dig för ett, men fast jobb?

B.KOLAR: Nej, därför att man aldrig har ställt ett sådant ultimatum och jag är överlycklig att det är så eftersom jag skulle sakna antingen det ena eller det andra mediet. Uppenbarligen är jag inte en ambivalent person, jag är en polivalent person.

EKRAN: Tills nyligen skrev tidning om ditt förhållande med Robert Ferlin. Ni blev fotograferade tillsammans och frågade ut om varandra. Men, nu, när ni inte är ett par mera, journalister förfrågar igen och skriver om orsaken bakom uppbrottet.

B.KOLAR: I de senaste tolv åren har jag aldrig, inte i något fall och till inga tidningar sagt att jag är i förhållande med någon. Jag har aldrig fotograferat mig med en man att säga: "Det här är min pojkvän." Jag har absolut aldrig bekräftat något förhållande och inte heller något uppbrott. Längesedan sade en fotograf från skvallerpressen till mig: "Kom igen, vi kommer överens. Vi alla vet att du är i förhållande med honom så vi ska fotografera er någonstans. Ni ska posera lite och vi ska göra att det ser ljust ut. Annars kan vi skapa problem." Till detta hade jag sagt att jag vill inte visa mig i tidningar som någons flickvän. Dessutom, varför skulle män, som är mycket mer fåfänga än vi kvinnor, låtsas att vara någons följeslagare? Det är groteskt. De svarade tillbaka med dessa ord: "Bra, men vi ska haffa er i varje fall. Vi ska huka oss i busken framför ditt hus. Till detta sade jag till kollegan bara att det är hans rätt, men att han skulle inte förvänta sig att jag ska hjälpa honom med denna plan. Dvs. jag har aldrig släppt journalister till mitt privat liv. Nästan allt som de har skrivit om detta har de gjort på eget initiativ. På egen hand har de skrivit, plankat, dragit slutsatser.

EKRAN: Nyligen har du sagt att att en man kan attrahera dig genom att slå dig med klubban i huvudet och därefter har Alka Vuica kallat dig en grotkvinna.

B.KOLAR: Tydligt måste Alka skriva och säga någonting eftersom man måste leva av något. Jag antar att hennes skriftliga kommentarer och uppgifter som hon gör på TV-n honoreras och att hon betalar el, vatten, kläder med dessa pengar... Jag fattade inte precis vad hon hade menat säga. Kanske är jag verkligen blond, men jag ger alla rätt att säga vad de vill, både fult och skönt. I alla fall, jag stannar vid min taktik. Nämligen, det här med klubban har egentligen betytt att jag blir kär vid första ögonkastet. Jag har aldrig upplevt ett förhållande som uppstått ur en långvarig vänskap, men när någon som tilltalar mig dyker upp, jag blir "smiskad" och

lockad. Ja, det ser ut så här bildigt. Förresten, jag tycker att kvinnor gillar det här sättet att förälska sig och att män känner sig mycket bättre när vi inte jagar dem men när de jagar oss. Men med tanke på att män har blivit väldigt känsliga varelser därför att vi har gjort intrång på massor av deras territorier, kanske är det snyggt att låta dem att inte känna sig hotade minst i någonting.

EKRAN: Är du en av de kvinnorna som män blir rädda för?

B.KOLAR: Jag skulle inte säga det, även om en vän sade till mig en gång att jag skulle vara en idealisk kvinna om jag lobotomerades därför att jag har lite för mycket hjärna och använder den för mycket. Men jag bara har min egen åsikt, jag njuter av att polemisera och gillar inte att ge efter för människor.

EKRAN: Men, om du inte har rätt, lägger du ned vapen utan problem?

B.KOLAR: Absolut! Vem gillar inte kvinnor som har sitt huvud för sig, måste verkligen vara rädd för mig. I grundskolan pucklade jag ständigt på, men sedan dess lyftade jag aldrig något vassare än min stor tunga mot någon. Min mamma uppfostrade mig fint.

8. Slutsats

Som jag förklarade i början av denna uppsats, det var inte lätt att hitta lämpliga texter där man kunde demonstrera de olika översättningsmetoderna vid översättning av idiomatiska uttryck. Det hände eftersom de förekommer sällan i texter och används mest i talspråk.

Det tränger en stor kognitiv förmåga och skicklighet i språket att lyckas med att först igenkänna ett uttryck som idiomatiskt och sedan återge dess betydelseaspekter i målspråket. Därför var det inte heller lätt att påträffa lämpliga uttryck som kunde ge måltexen „färgen“ som finns i originalen. För att uppnå en högre grad av skicklighet i svenskan, bestämde jag mig att träna det i detta arbete. Under undersökningens gång uppstod det några problem – ett av dem var att översättningen av svenska fraseologiska uttryck har brist på forskningslitteratur och generellt sett inte har varit tillräckligt beaktat genom tiden (Leirvåg 2011:11). Ett annat problem var när jag inte kunde hitta idiomatiska uttryck från källspråket i målspråket. Då använde jag olika ordböcker och samlingar för att försöka hitta uttryck med betydelsen som är ungefär det som är i originalet. Det fanns även speciella fall, t.ex. när jag översatte det svenska idiomet „ta sig vatten över huvudet“ med två kroatiska idiom ”uzeti prevelik zalogaj” och ”doći voda do grla” för att delvis uppnå den idiomatiska betydelsen i svenska texten. Eller

när jag översatte verbet ”hamna i skuggan” med ”mačji kašalj” för att inte översätta den med verbet ”zasjeniti” och kompensera för de ställena där jag måste översätta idiomatiska uttryck med neutrala fraser.

Lyckligtvis, i mina texter var det också många exempel på total ekvivalens som följde av det ovannämnda gemensamma kulturarvet. Dessa idiom kunde jag lätt överföra från svenska till kroatiska eller tvärtom. Vad gäller exempel på partiell ekvivalens, dem kunde jag hitta lätt med hjälp av uppslagsord som är sättet på vilket man har uppbyggd de flesta samlingarna av idiomatiska uttryck.

I några fall var det inte idiomatiska uttryck som var problematiska, utan uttryck som var kopplade till med språkets kultur, t.ex. „minuli rad“ på kroatiska eller namn på olika organisationer i den svenska skönlitterära texten om Gunnar Hedlund. Det kan man förstå, särskilt eftersom det som är svåraste hos idiomatiska uttryck och det som gör dem obegripliga i andra språk är just den kulturella aspekten. Men det är också det som gör dem mest intressanta för oss som inte har svenska som modersmål.

9. LITTERATUR

1. Anward, Linell (1976). ”Om leksikaliserade fraser i svenskan”. I: Nysvenska studier. Lund: Carl Bloms Boktryckeri, 77-119.
2. Cláusen (1992). ”Om dynamik och variation i svensk fraseologi”. I: Språk och stil 15. Uppsala: Adolf Noreen-sällskapet för svensk språk- och stilforskning, 53-83.
3. Fink Arsovski (2002). *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF Press
4. Ingo (1991). *Från källspråk till målspråk. Introduktion i översättningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur
5. Ivir (1984). *Teorija i tehnika prevođenja*. Novi Sad: Centar ”Karlovačka gimnazija” Sremski Karlovci, Zavod za izdavanje udžbenika u Novom Sadu, 129-132.
6. Kovecses, Szabó (1996). *Idioms: A View from Cognitive Semantics*,
<<https://student.cc.uoc.gr/uploadFiles/191->

%CE%9401%CE%A329/Kovecses%20Szabc%20Idioms%20a%20view%20from%20cognitive%20semantics.pdf.> Pristupljeno 29.3.2016.

7. Leirvåg (2011). *Översättningsprocessen vid översättning av fasta fraser hos professionella och icke-professionella översättare*. Stockholm: Stockholms universitet; Tolk- och översättarinstitutet
8. Lindfors Viklund (1991). *Svenska idiom. Ur ett universellt perspektiv*. Nordrapp 7. Rapporter från institutionen för nordiska språk / svenska vid Göteborgs universitet.
9. Moon, Rosamund (1998). *Fixed Expressions and Idioms in English. A Corpus-Based Approach*. Oxford: Clarendon Press.
10. Niemi, Odlin, Heikkinen (1998). "Language Contact, Variation, and Change". I: *Studies in Languages* 32. Joensuu: University of Joensuu, Faculty of Humanities, 234-245.
11. Novak Milić (2004). „Oko, uho i nos u hrvatskim i švedskim frazemima. I: Granić (ur.) *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike: zbornik*. Zagreb; Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 535-549.
12. Novoselec (2003). "Kupiti mačka u vreći/köpa grisen i säcken (Kontrastivna analiza frazema i poslovice)". I: *Strani jezici*. 32, 3, 165-178.
13. Novoselec (2009). "Lupati glavom o zid – Definiranje frazema i frazemi sa sastavnicom 'glava' u hrvatskom jeziku i njihovi ekvivalenti u engleskom i švedskom". I: *Strani jezici*. 38, 2, 145-158.
14. Omazić, Ferčec (2003). "Metafora i metonimija – dio konceptualne motivacije u procesu razumijevanja frazema". I: Stolac, Ivanetić, Pritchard (ur.) *Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primijenjenoj lingvistici* – Zagreb; Rijeka : Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku , 533-543.

15. Pettersson (2012). *Automatisk extraktion av idiom ur text*,
<https://www.nada.kth.se/utbildning/grukth/exjobb/rapportlistor/2012/rapporter12/pettersson_andreas_12050.pdf>. Pristupljeno 29.3.2016.
16. Sköldberg (2004). *Korten på bordet: Innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom*. Göteborg: Styrelsen för Meijerbergs institut vid Göteborgs universitet genom Bo Ralph
17. Von Arnold (2012). *Politikers metaforiska språkbruk och förståelsen av detta ur ett svenska som andraspråksperspektiv*.
<https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/30787/1/gupea_2077_30787_1.pdf>. Pristupljeno 29.3.2016.

10. KÄLLOR

1. Allén et al. (2004). *Norstedts svenska ordbok*. Stockholm: Norstedts förlag
2. Bendow (2006). *Englesko-hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Školska knjiga
3. Hellsing, Hellquist, Hallengren (2007). *Bevingat*. Stockholm: Albert Bonniers
4. Hrupelj (2007). *Svensk-kroatiskt lexikon*. Stockholm: Skolverk
5. Hübinette, Odenstedt (1988). *Ord och inga visor: 2000 svenska idiom i engelsk översättning*. Lund: Studentlitteratur
6. Luthman (2006). *Svenska idiom: 4,500 vardagsuttryck*. Kristianstad: Kristianstads Boktryckeri AB
7. Matešić (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga
8. Menac, Fink Arsovski, Venturin (2003). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak
9. Mikić, Škara (1992). *Kontrastivni rječnik poslovice*. Zagreb: Školska knjiga: „August Cesarec“

10. Morisse (1996). *Målande uttryck: en liten bok med svenska idiom*. Stockholm: Norstedt
11. Svenska Språknämnden (2003). *Svenskt språkbruk : ordbok över konstruktioner och fraser*. Stockholm: Norstedts ordbok
12. Svenska Akademien (1932). *Ordbok över Svenska språket: H-Hydd*. Lund: A.-B. Ph. Lindstedts univ.-Bokhandel
13. Vrgoč, Fink Arsovski (2008). *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak
14. Jonnergård (1985). *Med Gunnar Hedlund i politiken*. Stockholm: LT:s förlag
15. Lindberg (2010). *Varför ska Staten köpa SAAB när ingen annan gör det?*,
<<http://blogg.vk.se/jimmysvoice/2010/01/13/varfor-ska-staten-kopa-saab-nar-ingen-annan-gor-det/>>. Pristupljeno 29.3.2016.
16. Orrenius (2011). *Kusinen från landet brottas med sitt rykte*,
<<http://www.sydsvenskan.se/sverige/kusinen-fran-landet-brottas-med-sitt-rykte/>>. Pristupljeno 29.3.2016.
17. Sandberg (2008). *Maktspelaren som satsade på fel häst*,
<<http://www.folkbladet.se/nyheter/maktspelaren-som-satsade-pa-fel-hast-4093783.aspx>>. Pristupljeno 29.3.2016.

11. BILAGOR

11.1. Bilaga 1

Kusinen från landet brottas med sitt rykte

SVERIGE Barnfamiljer flockas vid husvisningarna i hundraårsjubilerande Eslöv.

Kommunledningen vill kasta epitetet ”Sveriges tråkigaste stad” på sophögen??. Så vad är Eslöv istället? Niklas Orrenius, Johan Bävman och Anna Bank tar pulsen på en hundraåring som fortfarande söker sin identitet.

Text: Niklas Orrenius

(bild)

Publicerad 30 april 2011 06.32 · Uppdaterad 30 april 2011 06.32

– Ni vet hur det är i Eslöv, säger en tjej från scenen på en Studentafton i Lund.

Åttahundra personer i publiken skrattar.

Författaren och humoristen Kalle Lind – uppväxt i Eslöv – blir arg när hans flickvän kommer hem från AF-borgen och berättar.

Trots att han ofta vantrivts i Eslöv i tonåren. Trots att han tyckte att Eslöv var trångt och inskränkt. Trots att han ibland fick spö när han kom på stan med sina batikfärgade jeans och Doc Martens-kängor.

– Hon som sade det där var en tjej som slagit larm om sextrakasserier på en skola i Eslöv. Det var modigt. Men åttahundra människor i Lund som skrattar åt Eslöv ... det är egentligen samma pöbelbeteende som de som trakasserade henne ägnade sig åt, säger Kalle Lind.

Det finns en lång tradition av att skämta om Eslöv som lantligt och långsamt.

I ett av Lunds klassiska spex, Djingis Khan, skrivet 1954, kallas Samarkand nedsättande för ”Asiens Eslöv”. I Lund hörs ibland uttrycket: ”Han är snäll, men det är korna i Eslöv också.”

Utestället Chrougen i Lund kallades ”Eslövs nation” för sin bonniga, spritindränkta stämning.

– I Lund har Eslöv alltid varit ett skämt, sammanfattar Kalle Lind.

Fast inte bara i Lund.

När Kalle Lind och komikern Johan Glans – även han uppväxt i Eslöv – var med i tv-programmet Robins visades en skylt från Eslövs stationshus, med texten ”ESLÖV”. Publiken i studion kiknade av skratt.

– Inget av skämten senare i programmet fick lika mycket skratt som Eslövsskylten, minns Kalle Lind.

Många flyttar till Eslöv. Varje år ökar kommunens invånarantal med tre-fyrahundra personer. Särskilt barnfamiljer dras hit.

Planarkitekterna på kommunkontoret klurar på var alla nya Eslövsbor ska bo. Förtätning av stadskärnan är på gång, industriområden ska blandas upp med bostäder, nya bostadsområden i stadens utkanter byggs.

Vad är det som drar?

– Huspriserna! säger en glad och svettig Carina Ärlebring, f d Lundabo, när hon kliver av brottarmattan i Eslöv AI:s träningslokal.

Brottning är stort i Eslöv. En vardagskväll är mattorna fulla av barn mellan tre och tio år som tränar på att stå i brygga.

Carina Ärlebring är en av klubbens tränare. Hon är en barnsjuksköterska som sögs in i brottningen efter att hon flyttade till Eslöv för tio år sedan. Hennes tre söner är alla brottare.

– Min man och jag är båda aktiva i föreningen. Då får man snabbt ett stort kontaktnät i Eslöv.

Jobbet har hon kvar i Lund. Det är enkelt att pendla. Det är så Eslöv säljer sig till utsocknes: som staden som är lätt att åka från.

”Eslöv ligger på idealiskt avstånd till de flesta städer i sydvästra Skåne, inom en halvtimmes resväg ligger Lund, Malmö och Helsingborg. Kommunikationer i form av buss och tåg är väl utbyggda, och det är nära till motorväg, för den som kör bil.”

Ur reklambroschyr för nya radhus i Eslöv från Bjurfors.

Låga huspriser, lätt att pendla. Mer då?

– Det är lugnt här, säger Carina Ärlebring. Det är en lagom stor stad.

Hon svarar utan att tveka. Så är det inte alltid när man frågar Eslövsbor om hur Eslöv är. Ibland kastar de en forskande blick, som för att försäkra sig om att frågeställaren inte vill driva med dem.

Sedan säger de ”här finns allt man behöver” eller ”helt okej” eller ”faktiskt riktigt trevligt”.

– Nu ska vi få ett eget shoppingcenter också, säger Linda Larsson, en av mammorna i brottningslokalen.

Carina Ärlebring, Lundabon som blev Eslövsbo, går ut på mattan igen. Säger:

– Tråkstämpeln på Eslöv börjar nog försvinna lite grand.

”Sveriges tråkigaste stad”. Orden har blivit som en inofficiell slogan för Eslöv, mer känd än ”Ta för dig av Eslöv!” som kommunen använder.

Mantrat om Tråk-Eslöv kommer från globetrottern Hans Ostelius, som intervjuades av Lasse Holmqvist i tv. Holmqvist frågade om Ostelius skulle vilja resa till månen. Aldrig, svarade Ostelius, och tillade:

– På månen är tråkigheten så påfallande att till och med Eslöv hamnar i skuggan.

Det var på tv-monopolets tid. Genomslagskraften för SVT var bedövande. Över en natt blev Eslöv ”Tråkiga Eslöv”.

Jag minns hur människor i min uppväxtort Motala, en industristad rätt lik Eslöv, nästan vällustigt utropade ”Sveriges tråkigaste stad!” när Eslöv någon gång kom på tal. Det fanns i Motala och andra lätt anonyma svenska orter en lättnad över att ha sluppit att pekas ut i tv. Det fanns en plats där det var tristare!

Skånska Eslöv bar alla svenska småstäders tråkighet på sina axlar.

Inne på biblioteket – en luftig, ombyggd biograf – säger turistinformatören Helena Nilsson att Eslövsborna själva skojar om Eslöv som Sveriges tråkigaste stad. Ett försök till självironi, tror Helena Nilsson.

– Ofta bottnar det nog i lite dåligt självförtroende.

1983 skrev författaren Tomas Löfström att de flesta som uttalar sig om Eslöv inte vet vad de talar om:

”De har aldrig varit i Eslöv. För majoriteten av oss icke-Eslövsbor är Eslöv blott en punkt på stambanan, ett namn på en stationsbyggnad, ett klockslag i tidtabellen. Och denna brist på erfarenhet och insikt är givetvis en förutsättning för tråkighetsmytens fortlevnad.”

När grävmaskinstillverkaren Åkermans år 1999 stängde fabriken efter mer än hundra års verksamhet, sågs det som ett dråpslag för Eslöv.

Brottningsklubbens ordförande Bo Petersson började jobba på Åkermans som tonåring 1965.

– Farfar sa: ”Nu har du jobb till du är pensionär.” Åkermans var det tryggaste som fanns.

Åkermans krasch blev inte den katastrof som många fruktat. Bo Petersson fick snabbt jobb som byggsmed på en annan firma.

– Nästan alla fick nya jobb. Helt makalöst.

Något gick ändå förlorat, menar Bo Petersson. Gamla byggnader revs. Och en viktig byggsten i Eslövs identitet plockades bort.

– Åkermans var kärnan i Eslöv, säger en av de gamla Åkermansarbetarna i en minnesbok.

Så är det inte längre. Men den andra stora industrin på orten finns kvar.

– Ibland när vinden ligger på från rätt håll så kan jag gå nere på stan och känna vilken mat vi gör den dagen. Jag sniffar och tänker ”jaha, idag gör vi röstikroketter”. Och ibland luktar det liksom lite vanilj – då vet jag att det är potatisklyftor med skal. Och köttbullar, det känner man ju tydligt!

Birgitta Nilsson började på Felix 1980. Hon har gått hela vägen från fabriksgolvet till att bli platschef på den industri som nu heter Procordia men som nästan alla i Eslöv fortfarande kallar Felix.

Nu står hon och tittar ner i en fabrikshall där maskiner fyller tusentals barnmatsburkar med kokt puréad mat. Längre bort i hallen tippas en annan maskin rödrosa köttbullssmet från enorma tråg. Smeten skärs i kuber, friteras och kommer ut som bruna bullar på andra sidan.

Det är glest mellan arbetarna.

På 60-talet var antalet Felixanställda 1 200. Idag är de drygt 250, snart runt 200, när fabriken i Eslöv slutar att producera barnmat åt Semper.

– När vi gjorde pommes frites förr ... en hällde i potatisen, en tryckte på knappen, en packade, en tejpade. Idag sköter maskinerna allt, säger Jan-Åke Mårtensson, som började på Felix som sextonåring 1962 och fortfarande jobbar kvar.

På den tiden riskerade man gliringar om man jobbade på ”Konserven”, som Felixfabriken kallades.

– Det var ingen som ville dansa om man sade att man jobbade på Konserven. Så det teg man om, minns Bengt Persson, Felixarbetare sedan 1969.

Var skulle den som ville få en danspartner jobba?

– Åkermans, förstås! Det smällde högre.

Idag verkar Eslövsborna stolta över sitt Felix. Generationer av Eslövsbarn har varit på studiebesök och fått en flaska ketchup med sig hem. Senare har de återvänt för att sommarjobba.

Intresset för Felix roll i formandet av det moderna Eslöv har ökat efter Per T Ohlssons bok ”Konservkungen” (Bonniers), som kom för fem år sen. Ohlsson berättar om hur den judiske flyktingen och entreprenören Herbert Felix kom till Eslöv och skapade en industri som fyllde svenska skafferier med smörgåsgurka och pulvermos.

Herbert Felix anlände till Sverige och Eslöv 1938, med sin familjs recept på gurkinläggningar i fickan. Druvans ättika hade då länge varit en viktig Eslövsprodukt – både som matättika och i form av desinfektionsmedlet Salubrin.

Under trettioalets modernisering lade färre och färre svenskar själva in gurkor och andra grönsaker. Efterfrågan på Eslövs ättika sjönk. Då kom Herbert Felix med sina gurkrecept som en räddande ängel.

Med sloganer som ”Låt Felix lägga in så kan ni lägga av” växte Felix till en storindustri.

Enbart under 1950-talet ökade antalet Felixanställda från 190 till 1 200.

Eslövsborna räckte inte till.

Svenskarna räckte inte till.

– När jag kom till Eslöv från Makedonien 1966 gick jag direkt till polisstationen och frågade om jobb. Poliserna skjutsade mig till Felix.

73-åriga Elena Jonuzi berättar om tiden då Felix skickade ut bussar i Europa för att ragga arbetare till Eslöv. Det första halvåret bodde hon med andra arbetare i baracker på fabriksområdet.

– Det var lite svårt att sova. De finska flickorna hade många karlar där och de gjorde ...

Elena Jonuzi söker efter det rätta ordet, hittar det:

– ... barn!

Hon skrattar.

Elena Jonuzi och hennes man hade tänkt stanna i Sverige några år, och sedan flytta hem med pengar på fickan. Eslöv blev deras hem.

– Eslöv är jättefint. Nära naturen. Trevlig stämning. Lugnt, och här finns nästan inga bovar.

Vi sitter i Elena Jonuzis vardagsrum. På soffbordet ligger ett fotografi av maken Bajram Jonuzi, som gick bort för några år sedan. I Sydsvenskans många tjocka arkivkuvert om Eslövs historia förekommer Bajram Jonuzi ofta, särskilt bland klipporna från 1970-talet.

”Bajram kan bli den förste invandraren i kommunfullmäktige”, lyder en rubrik från 1976. Det blev han också. Som fackligt aktiv arbetare på Marieholms yllefabrik hade han kommit in i Socialdemokraterna, i politiken.

– Jag är fortfarande väldigt stolt över pappa, säger Elena och Bajram Jonuzis dotter Fijona Jonuzi.

33-åriga Fijona Jonuzi bor idag i Stockholm, där hon är verksam som filmregissör. Hon har klivna känslor för sin skånska uppväxtort.

– Jag gillade Eslöv som barn. Men på 90-talet hände något. Det var en deppig period, med Ny Demokrati och en massa rasistiskt klotter. Främlingsfientligheten ökade, man kände det så tydligt, säger Fijona Jonuzi.

1974 publicerade Sydsvenskan ett brev från en nioårig Eslövsflicka, dotter till finska arbetskraftsinvandrare, som hade det lite tufft hemma. Hon drömde om ett bättre liv i ett framtida, bättre Eslöv, närmare bestämt år 2000. Så här skrev hon:

”Om jag bestämde i Eslöv så får ingen skräpa ner och inget brenvin skule fonits och alla skole få arbete och ingen skule få reta utleningar.”

Är det någon som retar utlänningar i Eslöv år 2011?

– Vi var väl de första araberna i Eslöv. Våra föräldrar flyttade in i de fina villakvarteren 1972. Visst var det några som sa arabjävlar och var avvaktande i början, men det gick över. Jag menar, vi var sju systrar! Vem skulle barnen i kvarteret leka med om inte med oss? Det var ju hos oss allt hände, säger Asmahan Aweidah.

Hon är 39 år. En tjänsteman på arbetsförmedlingen som pratar bred skånska, en kvinna som ler när hon tänker på sin lyckliga barndom i Eslöv och särskilt pratar om den goda kamratskapen i Eslövs Bollklubbs tjejlag.

Nu har hon tagit mig till en av sina favoritplatser i Eslöv. Röstånga Möllas skafferier är ett ombonat kafé med surdegsbröd, många böcker och tidningar och högtalare där Ulf Lundell sjunger ”oh-la-la jag vill ha dig”.

– Visst är det mysigt?

När Asmahan Aweidah var tjugo år gammal flyttade hon från Eslöv till Jerusalem, gifte sig och skaffade familj. För tre år sedan flyttade hon tillbaka till sin uppväxtort, med sin man och deras fyra barn. Skälen var desamma som för många andra barnfamiljer som flyttar hit: tryggheten och huspriserna.

Asmahan Aweidah är stolt över att vara Eslövsbo. Hemstaden betyder trygghet och glädje, säger hon.

Ändå är det något som skaver. Något som gör att Asmahan Aweidah inte riktigt känner sig accepterad i Eslöv. Hon fingrar på sin huvudduk. Hon bar inte slöja under uppväxten, berättar hon.

– När jag flyttade tillbaka tänkte jag inte att slöjan skulle spela så stor roll. ”Folk i Eslöv vet att jag är en Aweidah”, tänkte jag. Men slöjan gör skillnad.

Hon berättar om gamla skolkompisar som inte vill komma fram och hälsa. Om okända människor som uppmanar henne att ”ta av hucket”. Om hur en av hennes kunder på arbetsförmedlingen började skrika att hon inte ville ”ha nån jävla muslim”.

Och så det där med Familjen Kebab.

– Mina föräldrar hade hantverkare hemma som skulle fixa rören till diskmaskinen. När jag var hos dem såg jag att firman hade lämnat sina interna papper där. I dem beskrevs inte mina föräldrar med namn. Istället stod det ”Familjen Kebab”.

Rörfirman hade inte gjort jobbet fullt ut. Asmahan Aweidah ringde hantverkarna:

– ”Familjen Kebab vill att ni ska komma hit och fixa klart nu”, sa jag.

Asmahan Aweidah säger att svenskar jämförelsevis är ”jättetoleranta”, att rädsla för det främmande är ett globalt fenomen. Men incidenterna lägger sig som ett smutsigt täcke över familjens vardag i Eslöv.

Hennes två äldsta söner går på Bergagymnasiet, där det antimuslimska partiet Sverigedemokraterna fick trettio procent av rösterna i skolvalet.

– De säger att många har rasistiska attityder på skolan.

Vad säger du till dina barn?

– Att de ska sköta sig extra noga.

Ibland tänker Asmahan Aweidah att barnen nog hade trivts bättre om de flyttat till Malmö istället. Acceptansen för muslimer är större där än i Eslöv, tror hon.

– Men jag vill inte ge upp. Detta är min hemstad. Jag ska leva här.

Kommunalrådet Cecilia Lind (S) sitter på sitt tjänsterum i kommunhuset och talar om att Eslöv är ”en snäll och hygglig stad”. Hon berättar om sin bestörtning när Sverigedemokraterna fick tolv procent av rösterna i Eslöv år 2006, och blev vågmästare i kommunfullmäktige.

– Välståndet i dagens Eslöv är ju till stor del byggt på invandring. Hade ett parti som SD fått styra hade vi inte haft något Felix – för SD hade inte släppt in flyktingen Herbert Felix i landet. Företaget är ju hans verk, säger Cecilia Lind.

Som en reaktion på SD:s framgångar 2006 bildade kommunledningen Herbert Felix-institutet. Genom att stötta nya företagare och hålla föreläsningar som påminner om invandringens betydelse för svenskt välstånd ska institutet motverka främlingsfientlighet och rasism, säger Cecilia Lind.

I valet 2010 gick SD i Eslöv framåt ytterligare, till 13,5 procent. För att stänga ute SD från makten skaffade Eslövs största parti Socialdemokraterna en ovanlig allianspartner: Moderaterna.

– Det har inte varit några stora ideologiska konflikter. Vi vill båda förvalta skattebetalarnas pengar på bästa sätt, säger Cecilia Lind.

Kommunalrådet bor ett stenkast från den gamla Salubrinfabriken (numera Dr Pers Food), och drar gärna in lite extra luft i näsborrarna när hon går förbi där.

– Det luktar fortfarande ättika. Så ska det vara.

När hon talar om att allt färre tåg stannar i den gamla järnvägsknuten Eslöv får hennes röst en stridslysten ton:

– Det ska vi ändra på!

Kommunalrådets kärlek till sin hemstad är uppenbar. Men hon är inte blind för Eslövs problem: barnfattigdom, segregering, främlingsrädsla.

Som mamma till Kalle Lind – författaren och komikern som inleder detta reportage – vet kommunalrådet att det kan kännas trångt i Eslöv om man är tonåring.

– Han är inte ensam om att ha längtat härifrån under uppväxten, säger Cecilia Lind och ler.

Kalle Lind öppnar dörren till Medborgarhuset, Eslövs strutformade stolthet med dess vackra träinredning. Han pratar om hur han och Johan Glans och några till satte upp pjäsen ”I hetaste laget” på teatern intill.

Det var när den tonårige Kalle Lind börjat omfamna sin identitet som kulturintresserad outsider i Eslöv.

– Det börjar kanske med att man är lång och har glasögon och vet vem Dante är när religionsläraren frågar. Så blir man kallad ”ett jävla stude” av de tuffa killarna, ja plugghäst alltså. Jag tjuasades aldrig av idrotten, som man förväntades göra. Jag ville inte spela innebandy.

Medborgarhuset ritades av Hans Asplund, då en ung arkitektstuderande i New York. Han vann en arkitekttävling som Eslövs ledning utlyst.

Jag tänker på något som Helena Nilsson på turistbyrån sa:

– Vi här i Eslöv ser inte riktigt värdet av exempelvis Medborgarhuset, som lockar busslaster av arkitekturintresserade turister.

De byggnadsverk som just nu väcker starkast känslor bland Eslövsborna är hotellet Sten Stensson Sten på Stora torg, och den enorma trappan utanför. Många av hotellets åttio rum står tomma och ägaren vill bygga om till 36 lägenheter. Samtidigt vill kommunledningen riva trappan, som byggdes 1987.

Förslagen har väckt stora protester. En stad ska ha ett hotell, tycker många. Även den överdådiga trappan tycks en hel del Eslövsbor vurma för, trots att det skulle kosta kommunen fem miljoner att rusta upp den.

– De coola satt på trappan. De med Adidasoveraller och keps. Det var minerad mark, en av de platser jag undvek för att inte få stryk, minns Kalle Lind.

Varför vill så många Eslövsbor ha kvar trappan, som vetter mot norr och oftast är helt tom och öde?

Kanske för att Eslöv, trots att staden växer, får allt färre symboler. Hotellet verkar ryka. Åkermans finns ej mer. Allt färre jobbar på Felix, och det står dessutom Procordia på skyltarna.

Framtiden för Eslöv ligger till stor del i att vara en sovstad för människor med jobb i Lund, Malmö och Helsingborg.

Då kan en monumental trappa från 1987 tjäna ett syfte. Den må vara lite löjlig – ”en sossepampsmanifestation”, säger Kalle Lind – och kanske till och med rätt ful. Men trappan har existerat tillräckligt länge för att bli ett landmärke och en del av Eslövs identitet.

Kalle Lind var bitter på Eslöv under sina tonår. Nu tar han, som Malmöbo, kommunen i försvar. Vad är det för fel på låga huspriser, bra matbutiker, fungerande infrastruktur och hyfsade skolor? undrar han.

Kalle och Cecilia Lind lyfter, oberoende av varandra, fram en annan fin sak med Eslöv: värmen gentemot förståndshandikappade. Eslöv har ovanligt många sådana människor. Ett stort vårdhem, Västervången, avvecklades på 90-talet. Nästan alla valde att bo kvar i Eslöv efter utslussningen.

– Jag blir rörd när jag ser hur oerhört väl föreningar tar hand om dem. Hur välkomna de är på Konsum, och här i kommunhuset. På det sättet är Eslöv en snäll stad, säger Cecilia Lind.

Kalle Lind:

– Om man är utvecklingsstörd, en avvikare på riktigt – då är Eslöv oerhört tolerant. Det är annorlunda om man bara sticker ut halvt. Det kan man få rejält med prygel för.

11.2. Bilaga 2

(bild)

Maktspelaren som satsade på fel häst

Göran Hägg har ett tydligt ärende med sin bok om Mussolini: Att fullständiga den ytliga bild vi har i Sverige av den fascistiske diktatorn. Hägg har ju rätt i att vi i vårt land mest har sett

Mussolini som en lite pajasaktig föregångare till Hitler, en diktator med kejsarambitioner som mest liknade en figur tagen ur en operett. Något ligger det helt visst i det sistnämnda, men Hägg vill som sagt skärpa bilden. Fram träder en man som från början intresserade sig lika mycket för litteratur och musik som politik.

Han blir skollärare och aktiv socialist. Mussolini är sedan inte alls ensam bland vänstersinnade i Italien att också bli glödande nationalist. Händelseutvecklingen i världen och den unga nationens historia kan möjligen förklara det, även om det kan vara svårt att hänga med i svängarna när anarkisterna och socialisterna blir nationalister. Till en början också utan att egentligen heller överge sina gamla ståndpunkter. Det är en vänsternationalistisk rörelse som först växer fram, som vurmar för modernism och ateism och bjuder motstånd mot all konservatism. När de till sist tar makten har rörelsen förändrats, blivit något alldeles eget; fascismen.

Något släktskap med nazismen i Tyskland vill dock fascisterna i Italien inte alls kännas vid till en början. Tvärtom. När Hitler tar makten ser fascisterna det som ett obehagligt hot.

Nazisternas strävan efter ett Stortyskland där bl a Österrike skulle ingå var en mardröm för de italienska nationalisterna. Germanerna var ju ärkefiender som man kämpat mot i världskriget, La Guerra Latina. Nazisternas rasism väckte enbart avsky. Talet om den nordiska rasen såg de som en skymf som medelhavsmänniskor. Och anti-semitismen var för fascisterna löjlig och ovetenskaplig. Mussolini gjorde klart att rasismen inte hörde hemma i 1900-talet.

Mussolini kunde dock i längden inte ignorera Hitler, de båda diktatorerna möttes 1934 i Venedig. Språket vid mötet var tyska, Mussolini var ju beläst och talade flera språk, medan Hitler enbart behärskade sitt modersmål. Mussolini fick just inte en syl i vädret. Efteråt klagade han på att Hitler hela tiden hade tjatrat om judarna. Mussolini uttalade enbart förakt för sin tyske kollega, medan Hitler däremot tycks ha varit förtjust efter mötet, trots att hans värd var av "medelhavsras".

Det kom ju att bli fler möten och Mussolini svalde till slut Hitlers rasism tillfullo. Det är här Göran Häggs undertitel "En studie i makt" kommer in. Mussolini är mer än något annat en

maktspelare, han söker makten för dess egens skull. Vid det andra världskriget satsar han helt enkelt på fel häst, och beseglar därmed sitt öde.

Makten som en drog, som inte alltid korrumpierar, men i för stora doser alltid fördunklar omdömet. Slutet blir som vi vet katastrofalt, för Mussolini personligen och för Italien som nation.

Göran Häggs bok är en berättelse om besattheten av makt, cynismen och våldet för att ta makten och till varje pris behålla den. Författaren menar att det finns lärdomar att dra av Mussolinis öde, inte minst genom att granska politiken i dagens Italien. Det är ingen tvekan om att Hägg med sin bok kastar nytt ljus över den italienske diktatorn och därtill för ett fördjupande resonemang om makten som sådan.

Christer Sandberg

11.3. Bilaga 3

En centerlinje formas

- Vad var anledningen till att bondeförbundet formade en centerlinje?
- Vi var övertygade om att det personliga initiativet är det effektivaste. Detta kunde inte komma till sin rätt i socialismen - och inte heller i det liberala låtgåssystemet. Därför gick vi in för centerpolitik. Samhällets uppgift skulle vara att hindra både socialism och privat maktkoncentration - och stödja enskild företagsamhet.
- Liksom Bramstorp ville du inte ha "borgerligt block" och liksom Bramstorp samarbetade du gärna med socialdemokraterna. Men ändå såg du det väl som en huvuduppgift att få socialisterna i minoritet?
- Med vår centerpolitik var det inte naturligt att vara i "block" med högerpolitiken. Men ett centerparti måste kunna samarbeta med både vänster och höger. Det var mycket viktigt för oss att hindra ett "enpartivälde". Skulle ett enda parti ha egen majoritet då kan vi vara övertygade om att vårt partis krav och önskemål skulle vinna ringa framgång.

Bondeförbundet gick redan tidigt in för en ekonomisk-ideologisk centerlinje. Det tog avstånd från socialismen av såväl frihets- som effektivitetsskäl. Men redan i de första programen på 1910-talet krävde man också att samhället skulle bekämpa monopol och truster. Denna center- eller mittenståndpunkt möjliggjorde krisuppgörelsen 1933 med socialdemokraterna, den s k kohandeln. Staten ingrep då med direkta åtgärder för att hjälpa näringslivet ur krisen. Axel Pehrsson-Bramstorp skrev i "Folkförsörjningsproblemet" 1934 att näringslivet genom statsmakternas åtgärder måste få "ett sådant stöd att det får möjligheter att upprätthålla driften och ge sysselsättning åt arbetskraften." K G Westerman gav i ett föredrag 1935 den ideologiska definitionen att man behövde "ett tyglade statsingripande i den övre våningen", men man skulle "i den undre våningen lämna

"Jag tror att det är ganska betydelsefullt för svenska folket att få veta att om det socialdemokratiska partiet i fortsättningen får väljarnas förtroende, har vi anledning att räkna med en ökad statsdrift ... För oss som är övertygade om att grunden till välståndet i landet är den personliga dugligheten och fliten och de stora och små företagens ansträngningar liksom intresset hos varje person att gagna sig och sin familj är detta en synnerligen viktig fråga. Vi tror att de enskilda i allmänhet sköter företagen bättre."

Gunnar Hedlund i riksdagens remissdebatt januari 1948

fritt spelrum för den personliga handlingskraften." Det var alltså en marknadsekonomi, socialt avgränsad från det liberala låtgångssystemet. Bondeförbundet var "ett verkligt centerparti" skrev förbundssekreteraren Bernhard Näsgård i jubileumsboken 1936.

På 1940-talet utvecklades centerlinjen vidare under namn av Tredje vägen. Den blev då, vid sidan av landsbygdspolitiken, ett huvudtema i partiets argumentering. Utgångspunkten var att det personliga initiativet och den enskilda äganderätten måste betraktas som de främsta drivkrafterna. Men man kunde å andra sidan inte släppa de ekonomiska krafterna lösa enligt den gamla liberalismens modell. Samhället skulle ingripa mot truster och monopol, mot missbruk av näringsfriheten. Särskilt underströk man vikten av samarbete mellan samhället och näringslivet. Pehrsson-Bramstorp var en ivrig förespråkare för denna politik.

Bondeförbundet ogillade tanken på borgerligt block och ställde sig avvisande till den hårda polariseringen 1945-48 mellan vänster och höger, striden kring den socialistiska skördetiden och PHM. Bondeförbundets centerlinje markerades allmer, t ex genom Bramstorps tal på SLU:s riksting i Kalmar 1947 och Visby 1948.

Det var en allmän förväntan, såsom Bondeförbundets Medlemsblad uttryckte det vid partiledarskiftet 1949, att Gunnar Hedlund skulle "föra Bramstorps verk vidare och konsolidera partiets ställning som centerparti.". I olika sammanhang hade han dokumenterat en sådan inställning. Han varnade för socialism, t ex i riksdagens remissdebatt i januari 1948. Framgång för socialdemokraterna skulle innebära ökat förstatligande, befarade han. Men han pekade också på faran av privat maktkoncentration, t ex i en riksdagsinterpellation 1948 om övervakning av karteller inom näringslivet. En effektiv lagstiftning mot skadliga monopol och karteller inom näringslivet var, sade han, ett mycket viktigt samhällsintresse.

Den enskilda företagsamheten var, sade Gunnar Hedlund i ett föredrag i Bjärka-Säby i juli 1948, "hönan som värper guldägg." Den fick inte slaktas - utan skulle i stället vårdas,

"En omfattande socialisering innebär att man slaktar hönan som värper guldägg. Vårda henne i stället och låt henne fortsätta att värpa till enskilt od allmänt gagn men se till att hon verkligen fyller sin uppgift."

Gunnar Hedlund, föredrag i Bjärka-Säby i juli 1948

till gagn för all. Det privata intresset var, framhöll han i en intervju i Svenska Landsbygden 1949, den effektivaste drivfjädern. Socialisering kunde sätta också den personliga friheten i fara. Men även det liberala låtgåsystemet måste alltså motverkas. Statens uppgifter gentemot det enskilda näringslivet skulle vara, framhöll Gunnar Hedlund i SvL-intervjun, stödjande, stimulerande, vägledande.

Något borgerligt block ville Gunnar Hedlund inte gärna vara med om - det underströk han ofta. Bondeförbundet skulle vara ett självständigt centerparti. Som sådant kunde det samarbeta åt båda sidorna. Nu hade man samarbetstraditioner främst med socialdemokraterna. Det var hösten 1948 förhandlingar mellan socialdemokraterna och bondeförbundet om en ny regeringskoalition. Det blev då inget av med det. Gunnar Hedlund som ledde bondeförbundet i förhandlingarna konstaterade efteråt, på riksstämman 1949, att man kommit överens på flera punkter, bl a om räntepolitiken. Men man var oense om dyrortsgruppering och kunde inte nå tillräcklig enighet om jordbrukspolitiken. På ett företroenderådsmöte i oktober 1948 - då det stod klart att det inte skulle bli någon koalition med socialdemokraterna - sammanfattade Gunnar Hedlund situationen: " Vi bör utan självuppgivelse och utan att uppge våra grundprinciper upprätthålla en god kontakt med socialdemokraterna."

"Vi bör inte binda oss", sade Hedlund vid ett företroenderådssammanträde på våren 1949, "vare sig vid ett definitivt borgerligt block eller så att vi ger socialdemokraterna en känsla av att vi alltid står till tjänst när hjälp behövs."

I början av 1950-talet förekom ett visst motionssamarbete i riksdagen mellan bondeförbundet och de båda andra borgerliga partierna. Men det var inte frågan om något borgerligt block, försäkrade Gunnar Hedlund på riksstämman i Skövde 1951. Hösten 1951 blev det regeringskoalition mellan bondeförbundet och socialdemokraterna. Pehrsson-Bramstorp hade sagt i sitt rikstingtal i Kalmar 1947, att bondeförbundet som centerparti måste söka samarbete i olika riktningar för att kunna föra en verklig realpolitik.

En viktig sak var att inte ta ut några segrar i förväg. Besked om detta var bl a satsen: "Vi säljer inte skinnet innan björnen är skjuten." Så sade Gunnar Hedlund vid riksstämman i Halmstad 1950. Uttrycket med björnskinnet återkomm sedan ofta. Björnen var den socialdemokratiska övermakten som alltså skulle brytas. Man skulle "bryta det socialdemokratiska enpartiväldet" - det var ett annat uttryck från Gunnar Hedlund för samma sak.

"Vi står stadigt på egna ben, vi dansar ej efter Ohlins pipa och blir inga marionetter åt någon annat parti. Vi föredrar att inte sälja skinnet innan björnen är skjuten."

Gunnar Hedlund inför riksstämman i Halmstad juni 1950

Alliansfri utrikespolitik

Det var i det stora hela god enighet om vår alliansfria utrikespolitik. Sverige skulle vara med i det internationella samarbetet för att främja folkens frihet och självbestämmanderätt. Men det skulle stå neutralt och obundet i förhållande till alla maktblock. Detta underströks i bondeförbundets program.

I vissa tider ledde dock utrikespolitiken - eller delar av den - till intensiva diskussioner, så kring 1950 främst om Atlantpakten. Inom högern och i vissa kretsar inom folkpartier

"För det parti som jag företräder vill jag i varje fall ta detta tillfälle i akt att deklarerat att vi även sedan Norge och Danmark har förklarat sin avsikt att söka sin anknytning västerut

alltjämt bekänner oss till neutralitetslinjen. Det hindrar oss inte att hysa full förståelse för de skäl som föranlett dessa två länder att föra den utrikespolitik de har gått in för. Det hindrar oss inte heller att klart bekänna att den västerländska kulturen med dess personliga frihetsideal är vår andliga värld. Denna deklaration innesluter också en förhoppning om att vi även framdeles skall kunna bekänna oss till den alliansfria linjen."

Gunnar Hedlund i riksdagens utrikespolitiska debatt mars 1949

förordade man anknytning till en sådan allians. Man talade t ex om att Sverige kunde vara med i "nyanserade allianser" - eller om att vi skulle föra "en västmaktsorienterad alliansfri politik". Man avsåg härmed ett visst militärt samarbete. Det gjorde man givetvis också när man på ledande högerhåll förordade att vi skulle delta i försvaret av den danska ön Bornholm.

Gunnar Hedlund kritiserade detta hårt, t ex i riksdagsdebatter och vid riksstämmor. Bondeförbundet liksom socialdemokraterna höll konsekvent fast vid vår gamla neutralitetspolitik. Denna situation spelade roll för tillkomsten av regeringskoalitionen 1951 mellan bondeförbundet och socialdemokraterna.

I bondeförbundets riksdagsöversikt 1952 konstaterades att det i utrikespolitiken "föreligger samstämmighet i uppfattning mellan bondeförbundet och det socialdemokratiska partiet men rätt starka nyansskillnader gentemot högern och folkpartiet".

En direkt fråga till Gunnar Hedlund: Spelade då detta roll för regeringskoalitionen 1951?

- Vi fäste mycket stor vikt vid en konsekvent alliansfri utrikespolitik som kunde ge respekt åt vår vilja neutralitet och till att bevara fred och frihet. Socialdemokraterna hade samma inställning. Att göra avvikelser här var att sätta sig mellan två stolar - den sämsta linje som fanns. Samtidigt var det viktigt att understryka att Sverige ideologiskt hörde till den västerländska kulturkretsen. Men någon militär anknytning kunde vi inte ha.

11.4. Bilaga 4

Varför ska Staten köpa SAAB när ingen annan gör det?

Av [Jimmy Lindberg](#), 13 januari 2010 kl 01:32, [3 kommentarer](#) 10

Såg just en dokumentär på SVTplay som hette *kraschen* och som handlade om SAAB personvagnar. Jag måste säga att jag tycker det är rent utsagt fördjävligt att man har mage att kritisera regeringen för SAABs framtida konkurs. Eller att man kan tycka att det är ansvarslost att inte köpa upp det skuldtynnga bolaget. Hur kan man anse att Staten bör gå in som ägare av ett dåligt skött bilföretag vilket skulle kosta oss skattebetalare enorma pengar? Staten har provat och gång på gång misslyckats med att driva företag, detta kräver braschkunnande och expertis. Se bara på exempel som varvskrisen i västra Götaland, eller på bil- eller gruvkrisen i England, man tar sig vatten över huvudet. Jag vill inte att mina skattepengar ska gå upp i rök för att rädda arbeten i Trollhättan, de har levt på lånad tid.

Varför ska Staten köpa SAAB när ingen annan gör det? Det är ett obegripligt resonemang som kostar mer än det smakar. Saab har förlorat 45 miljoner i veckan i 11 års tid, inte direkt en smart investering, det finns kanske bättre saker man kan "satsa" pengar på i en lågkonjunktur?! (Till exempel köpa begagnade glödlampor, blinda ledhundar eller cementskepp från andra världskriget, hoppas det var tydligt nog). Varför USA går in och köper in sig som majoritetsägare i GM beror på att GM är obeskrivligt viktig för USA och på grund av att USA styrs av lobbygrupper. Låt er inte luras av Obamas agerande, så handlar en ekonomi i kris. Eller rättare sagt de handlar sig in i en än djupare sådan. Att ingripa är en marknadsimperfektion som ska vara onödig i väl fungerande företag.

Lösningen kan endast vara att fler köper SAAB, lönsam försäljningen är kalkylerad till 140,000 SAABbilar, det var det många år sedan SAAB sålde. 2008 såldes det 98,388 bilar och 2009 har försäljningen dalat till orimliga nivåer, vi talar i runda slängar om ca 50.000 bilar. Detta kan förklaras med att modellen 9-5 har 13 år på nacken (1997-2010), vilket kan jämföras med 7 år som är ungefärlig märkesstandard numera. Hyundai har dock 5 år! på vissa modeller vilket ligger i framkant. Vem vill köpa bilar som redan är omoderna när de rullar från bandet? 50.000 pers tydligen, räkna på det du!

Om nån ska köpa SAAB är det väl LO eller något annat fackförbund. De har pengar som gräs som de lurat av sina lojala, varför är vi ett folk som vänder oss till staten om allmosor såfort det går åt pipan? Varför kan man inte vara förnuftig och inse att Maud har rätt. Saab har haft alla chanser i världen att lyckas, men gör man bilar som ingen vill ha går man oundvikligen i konkurs oavsett vem som driver företaget. Ska man skylla på någon är det GM, hur kan de seriöst försöka driva ett bilmärke med 2 bilmodeller 9-5 och 9-3? De har dömt SAAB till undergång med sitt värdelösa/ansvarslösa ägande.

Marknadsmekanismerna skall råda utan statlig inblandning! Marknaden är en rättvis spelplan och domare på samma gång. Träder ingen köpare fram och köper SAAB beror de på att de inte ser någon framtid i märket, eller så begär GM för mycket pengar. Här råder inte utbud och efterfrågan, GM har intresse av att produktionshemligheter inte faller i fel händer vilket de värderar högre än någon annan verkar värdera SAAB.

SAAB är ingen dålig biltillverkare i sig, problemet är att de inte kan bestämma själva över produktionen, de sitter i GM:s klor och måste lyda dem. Försäljningen av SAAB till GM var det sämsta som kunde hända bilmärket, då spikades kistan och korset i backen på allvar. SAABs identitet, mystik och innovationsförmåga gick om intet vilket ses med att dagens bilar inte är mer än ett hopplock av opeldelar. Genom åren har vi sett flertalet koncept vilka förblivit koncept pga att GM inte trott på SAAB. Den nya 9-5 var verkligen fin, första SAAB bilen jag anser som köpvärd, nu blir det inte många producerade.

Det bästa som kan hända nu är att något tyskt bilmärke ser lokaliseringen som intressant och flyttar upp produktionen av bilmodeller av Opel, BMW eller Mercedes till Trollhättan. Det finns friställd kompetent arbetskraft som inte behöver utbildning och som dessutom har låga löner jämfört med Tyskland. Så arbetet kan påbörjas utan fördröjning. Men vi har ett stort minus som står ivägen för nya Svenska arbeten, det stavas **FACKET**. För det är till och med Tyskland rädda.

Etiketter: Facket, GM, Regeringen, Saab, USA

11.5. Bilaga 5

KAKO VIDIMO?

(slika)

Osjet vida

Osjet vida jedan je od pet osjetila pomoću kojih primamo informacije iz okoliša i doživljavamo svijet oko sebe.

(slika)

Znanstvenici su izračunali da smo, oko 90% svega čega se sjećamo, nekada vidjeli. To znači da većinu podataka o svijetu oko nas primamo osjetom vida. Naše oči su tako oblikovane da nam pružaju podatke o dubini, udaljenosti, veličini i pokretu. I još k tome – u boji! Osim toga, mogu se micati prema gore, dolje, s jedne na drugu stranu, i time nam omogućavaju najširi mogući pogled na okolinu.

Pogledamo li fotografski aparat, lakše ćemo shvatiti kako se služimo očima. Prednji dio oka služi kao leća, poput staklene leće u prednjem dijelu fotoaparata. Leća je zakrivljeno prozirno tijelo koje lomi zrake svjetlosti koje prolaze kroz nju. Okrugli otvor, zjenica, određuje količinu svjetlosti koja ulazi u oko. Poput otvora iza okvira leća fotoaparata, zjenica se širi ili sužava kako bi povećala ili smanjila količinu svjetlosti koja ulazi u oko. Unutarnja stijenka oka, koja se zove mrežnica, predstavlja „film“ ili „zaslon“ (kod digitalnih fotoaparata to je fotosenzor) na koji pada slika.

Ipak je puno zamršenije od fotoaparata. Fotoaparatom se slike samo zapisuju na film, dok su ljudi i životinje sposobni dati značenje i djelovati prema podacima koji dolaze iz mrežnice. Razlog leži u tome što je oko vidnim živcem povezano s mozgom. Vidni živac izlazi na stražnjem dijelu oka. Poruke koje je primila mrežnica, vidni živac prenosi mozgu. Poruke putuju u obliku živčanih podražaja koje mozak tumači.

(slika)

Muhe i pčele imaju tzv. složene oči, sastavljene od mnogo leća. Zato ne razaznaju detalje.

(slika)

Oči mačaka posebno su dobro prilagođene za uvjete slabog svjetla. Pri uvjetima dobrog svjetla zjenice se suze u tanku vertikalnu crtu.

Vid kod životinja

Sposobnost primanja svjetlosnih podražaja znatno se razlikuje od vrste do vrste. Dok su neke vrste slijepe, druge razaznaju i najsitnije detalje na velikim udaljenostima; neke svoj okoliš doživljavaju u boji, druge ne. Boje koje kod nekih vrsta izazivaju promjene ponašanja, za druge vrste jednostavno ne postoje. Neke vrste vide i u mraku. Sve to ovisi o očima.

Najjednostavnije oči, šupljine okružene osjetilnim stanicama, tek razabiru svjetlost. Kod nekih crvolikih stvorenja otvor šupljine je smanjen na malu pukotinu koja djeluje poput otvora na kameri – projicira sliku na osjetljivoj prevlaci očne šupljine (rožnici).

Mnogo istančanije, oko lignje sadrži leću koja prikuplja svjetlost koja ulazi kroz širok otvor oka i usmjeruje ga prema rožnici. U oku lignje nalazi se već i očna jabučica ispunjena staklastim tijelom koje također lomi svjetlost. Što je leća veća, prikupit će više svjetlosti. To je jako važno za oko goleme lignje, promjera 40 cm, koja lovi u mračnim dubinama oceana. Stoga ne čudi da oko veće od njenog i ne postoji. Noćni su lovci također opremljeni osobito velikim očima. Svako krupno oko avetnjaka, noćnog polumajmuna iz jugoistočne Azije, teži tek malo manje od njegova mozga.

Kvalitetu slike ovakvog oka uvelike određuje veličina leće i gustoća mreže receptivnih stanica u rožnici. Svaka stanica bilježi jačinu točno određenog dijela spektra. Cijeli sustav možemo usporediti s pikselima kod fotoaparata - veći broj stanica dat će kvalitetniju sliku s više pojedinosti. Takve su pojedinosti od životnog značenja za životinju koja se tijekom lova oslanja na vid: središnji, najosjetljiviji dio jastrebove rožnice sastoji se od oko milijun osjetilnih stanica po četvornom milimetru.

(slika)

Vanjski dijelovi oka

bjeloočnica

zjenica

šarenica

(slika)

Anatomija ljudskog oka

šarenica bjeloočnica

zjenica žilnica

leća mrežnica

rožnica	žuta mrlja
zonularne niti	slijepa pjega
	krvne žile
	vidni živac

Ne vide sve životinje sliku u boji. To je uobičajeno među životinjama aktivnima danju. Životinje koje zapažaju boje dobivaju različite slike istog okoliša jer primaju vidni podražaj iz različitih dijelova spektra. Boju određuje valna duljina svjetlosti: crvena boja je u dijelu spektra s velikim valnim duljinama, dok ljubičasta svjetlost ima kratku valnu duljinu. Ljudima su upravo ove dvije boje krajnje boje vidljivog dijela spektra, ali neke životinje vide i preko tih granica. Jedna od njih je čegrtuša, koja zahvaljujući posebnim osjetilnim jamicama ispod očiju zapaža infracrvene zrake dugih valnih duljina kojima zrači toplokrvni plijen. S druge strane, mnogi kukci, poput pčela i leptira, osjetljivi su na pojave kratkovalnog ultraljubičastog zračenja koje zrači cvijeće.

Oči odraslog kukca potpuno su različite od očiju većine ostalih životinja. Svako se njegovo oko sastoji od velikog broja malih podjedinica (omatidija) i svaka sadrži sićušnu leću. Leće u obliku saća smještene su posvuda po površini oka i svaka usmjerava svjetlost na svoju malu nakupinu osjetilnih stanica. Izgleda da takvo sastavljeno oko nije uspješno kao pojedinačne oči razvijenijih životinja, pa su kukci koji se u lovu oslanjaju na vid to pokušali nadomjestiti velikim brojem okašaca. Svako oko vretenca sastoji se od 30 000 omatidija i zauzima velik dio njegove glave. Fizikalni zakoni ukazuju da takve oči ne mogu biti jednako uspješne kao oči kralježnjaka. Međutim, oči nama manje poznatih vrsta možda ipak imaju prednosti koji mi nismo u stanju dokučiti.

Oko kao organ vida

Ljudsko oko ima oblik loptice. U sredini prednjeg dijela oka nalazi se proziran, malo ispupčen sloj zvan rožnica. Rožnica je smještena u bjeloočnici koja obavija čitavo oko. Bjeloočnicu obavijaju debeli slojevi tkiva prokrvljenog mrežom tankih krvnih žilica. Rožnica prva lomi svjetlosne zrake koje ulaze u oko. To je leća stalne žarišne duljine: uvijek je na istom mjestu i istog je oblika. Ona sadrži brojne osjetljive živčane završetke koji nam otkrivaju prisustvo čestica prašine ili pijeska na njoj. One se čiste i otplavljuju s rožnice uz pomoć suza i treptanjem kapaka.

(slika)

Očna jabučica dobija oblik po želatinoznoj tekućini koja je ispunjava, a zove se staklasto tijelo. Zbog nje je očna jabučica čvrsta, a ipak mekana. Žilnica i korijen vidnog živca drže oko u duplji. Vidni živac prenosi poruke od oka prema mozgu.

(slika)

Kontaktne leće ili naočale

Kontaktne leće su malene, prijanjaju uz rožnicu i zato su gotovo neprimjetne. One omogućavaju bolji vid od naočala. Tri su vrste leća: mekane, propusne za plinove i tvrde. Najudobnije su mekane leće i pri mnogim se aktivnostima mogu nositi bez opasnosti da će se pomaknuti ili ispasti. Zato su idealne za sportaše. Danas postoje i kontaktne leće za jednokratnu upotrebu, koje se mijenjaju svaki dan. Idealne su za one koji svoje naočale samo ponekad žele zamijeniti kontaktnim lećama. Leće koje su propusne za plinove (kisik) krute su i duže traju od mekanih.

Ispod rožnice nalazi se šarenica. Na mnogim je jezicima zovu iris, što je starogrčka riječ za dugu i božicu duge. Šarenica je najčešće plava, zelena ili smeđa. Ona je zapravo kružni mišić s otvorom u sredini. Taj se otvor zove zjenica. Kroz nju svjetlost ulazi u oko. Prostor između rožnice i šarenice ispunjava prozirna očna vodica. Ta tekućina čisti rožnicu i štiti je od štetnih klica.

Iza šarenice nalazi se leća oka. Ta je leća puno mekša i savitljivija od rožnice. Drži se pomoću mreže vlakana koje čine zrakasto tijelo. Okružena je zrakastim mišićima, koji joj mijenjaju oblik. Npr., kad gledamo neki udaljeni predmet, zrakasti se mišići opuštaju kako bi se leća proširila i stanjila, a kad gledamo neki bliži predmet, leća se jače zakrivljuje. Iza leće je unutarnja očna komora. Ispunjava je želatinozna tvar zvana staklasto tijelo. Zraka svjetlosti, koju lome rožnica i leća, mora proći kroz staklasto tijelo da bi stigla do mrežnice – unutarnje očne ovojnice.

Mrežnica se sastoji od čak 130 milijuna stanica osjetljivih na svjetlost, koji se zovu štapići i čunjići. Štapići su vrlo osjetljivi na svjetlost, ali ne razlikuju boje, osim plave i zelene. Čunjići pak razlikuju sve boje i pomažu nam da jasnije vidimo, no zataje kad nema dovoljno svjetlosti. Zbog toga kad se smrači ne vidimo više tako jasno, a boje „iščezavaju“ te na koncu vidimo tek nijanse plavog i sivozelenog. Rožnica mnogih životinja aktivnih noću

sastavljena je uglavnom od štapića da bi slika dobivena u mraku bila što jasnija. Tako mačka, na primjer, ne vidi u boji čak niti za danjeg svjetla.

Čunjići su sakupljeni na malom području zvanom žuta pjega ili središnja jamica, koje je smješteno na stražnjem polju mrežnice. Žutu pjegu okružuju uglavnom štapići, ali i čunjići su razbacani po cijeloj mrežnici. Žuta pjega se nalazi blizu mjesta gdje vidni živac izlazi iz očne jabučice ka mozgu i tu je mrežnica probijena. Zrake svjetlosti koje padaju na mrežnicu nemaju nikakva učinka na to područje, a to znači da na stražnjem dijelu svakog oka imamo jednu sićušnu „slijepu pjegu“.

Kad je svjetlost vrlo jaka, štapići više ne rade, ostavljajući čunjiće da se sami snalaze. Ali, kako se smanjuje jačina svjetlosti, štapići se ponovno aktiviraju. No, to se ne događa trenutačno. Jeste li ikada opazili što se događa kad s jakog sunca na ulici uđete u tamnu sobu? Vašim očima trebat će neko vrijeme za prilagodbu. Kad se pak vratite na jarko sunce, bit ćete neko vrijeme zaslijepljeni.

Budući da jasnije vidimo središnjim dijelom mrežnice, naše se oko može okretati, isto kao i glava, kako bismo bolje vidjeli. Očnu jabučicu u njenoj duplji drži ukupno šest mišića i okreću je dajući joj veliku slobodu kretanja. Naše su oči zaštićene na razne načine. Svako oko je smješteno u svojoj duplji koju od koštanog tkiva štiti mekano, masno tkivo. Ako padnemo ili nas netko udari, prije će se oštetiti očna duplja, nego samo oko.

Prednji dio oka i unutarnji dio vjeđe povezuje prozirna „podstava“ – spojnica. Spojnica štiti i čisti cijelu prednju stranu oka kupajući je u suzama. Suze nastaju u suznim žlijezdama u vanjskim kutovima očiju, a otječu u unutarnje kutove. Upadne li nam prašina ili trun u oko, suzne žlijezde stvaraju više suza, koje će isprati ono što je upalo u oko. Unutarnja stijenka vjeđa omogućuje nam da pročistimo oko svaki put kad trepnemo. Vjeđe sklapamo i da bismo se zaštitili od prejake svjetlosti te od čestica koje lete zrakom, a mogle bi oštetiti rožnicu. Trepavice također donekle štite oči od štetnih čestica u zraku. Čak i obrve imaju svoju svrhu: štite oči od kapljica znoja.

(slika)

Kratkovidnost i dalekovidnost

Ako si kratkovidan, ne možeš jasno vidjeti udaljene predmete.

Ako si dalekovidan, predmeti u tvojoj blizini će ti se činiti zamućeni

normalan vid – žarišna ravnina

dalekovidnost – ispravljanje dalekovidnosti

kratkovidnost – ispravljanje kratkovidnosti

(slika)

Lijeva slika prikazuje kako vidi čovjek, a desna kako vidi pas. U čemu je razlika? Psi ne vide crvenu boju.

(slika)

Vidni kut i vidno polje

Pita Fata Muju: „Kako je moguće da ukradu onako veliki avion?“ Mujo će na to njoj: „Pa joj Fato, ukradu ga kad je gore, visoko u zraku. Onda je malen!“

Je li Mujo u pravu? Je li avion uistinu malen kad je visoko u zraku? Naravno da nije. No, istina je da kada promatramo avion ili bilo koji udaljeni predmet on se doima manjim nego kad je blizu. Zašto? Oba su stabla na ovoj slici jednake visine, no stablo bliže oku motritelja djeluje veće. Promotri kutove koje zatvaraju zrake svjetlosti koje s rubnih točaka oba stabla stižu u oko motritelja. Koji je kut veći? Kut pod kojim vidimo predmet zovemo vidnim kutem, a širinu slike koju promatramo pod vidnim kutem zovemo vidnim poljem. Udaljene predmete vidimo pod manjim vidnim kutom nego bliske.

Nepravilnosti vida

Ukoliko se svjetlost lomi na pogrešan način odnosno slika promatranog predmeta ne pada na mrežnicu, govorimo o nepravilnostima ili anomalijama vida. Najčešće anomalije vida su kratkovidnost, dalekovidnost i astigmatizam, a pojavljuju se još i sljepoća na boje (daltonizam), strabizam...

Kratkovidnost (myopia) se javlja kada je očna jabučica previše izduljena odnosno mrežnica je previše udaljena od leće. Tada se slika predmeta ne stvara na mrežnici nego

ispred nje. Zbog toga je slika udaljenih predmeta kod kratkovidnih osoba redovito mutna, budući da je fokus pomaknut ispred mrežnice. Predmete u blizini ove osobe vide oštro i bez upotrebe naočala, budući da fokus pada na mrežnicu. Ova se anomalija ispravlja nošenjem naočala ili leća koje stvaraju divergentni ulazni snop svjetlosti (konkavna leća).

Dalekovidnost (hyperopia, hypermetropia) se, naprotiv, javlja kod osoba čija je očna jabučica skraćena ili je površina rožnice previše ravna pa se slika predmeta stvara iza mrežnice. Slika predmeta u blizini kod ovih je osoba redovito mutna, dok je slika udaljenijih predmeta nešto oštija. Ova anomalija također se ispravlja korištenjem korektivnih naočala ili leća ispred oka koje stvaraju konvergentni ulazni snop svjetlosti (konveksne leće). Česta je kod starije populacije, no tada govorimo o staračkoj dalekovidnosti (presbyopia). Počinje se javljati u dobi od 40 do 50 godina zbog toga što starenjem leća postupno gubi elastičnost. Neelastična leća ne može se izbočiti odnosno prilagoditi gledanju bliskih predmeta. Ova je anomalija normalna posljedica starenja i pogađa gotovo sve ljude. Ukoliko se staračka dalekovidnost pojavi u blagom obliku, predstavljat će prednost kratkovidnim osobama budući da će se njihove dvije anomalije međusobno djelomično poništiti.

Do astigmatizma dolazi ukoliko površina rožnice nije jednoliko zakrivljena odnosno stupanj zakrivljenosti je različit u vodoravnom i okomitom smjeru. Zbog toga osobe koje imaju astigmatizam vide pojedine dijelove predmeta mutno ili kao potpuno zakrivljene. Ova se anomalija ispravlja upotrebom „cilindričnih“ leća ili naočala.

Sljepoća za boje nemogućnost je raspoznavanja pojedinih boja, najčešće crvene i zelene. To je nasljedna bolest, a javlja se u 8% muške i 0,4% ženske djece. Nažalost, nije izlječiva. Većina ljudi slijepih za boje dobro se snalazi u svakodnevnom životu. Nedostupna su im samo ona zanimanja koja zahtijevaju dobar kolorni vid kao npr. električar, pilot itd.

Normalan vid podrazumijeva fokusiranje nekog objekta s oba oka istovremeno. To nam daje osjećaj dubinskog, trodimenzionalnog (stereoskopskog) vida, a služi nam za procjenu oblika i udaljenosti do nekog objekta. Škiljenje ili strabizam nastaje kada vidne osovine nisu više paralelne, te oči mogu biti u konvergentnom ili divergentnom položaju. Neki strabizmi se pojavljuju već u najranijem djetinjstvu, ali najčešće između šestog mjeseca i druge godine starosti. Često se uoče tek nakon neke bolesti ili kad je dijete umorno. Dvoslike se ne javljaju jer dječji mozak potisne jednu od slika. Tretman je neophodan jer bi se oko koje ne sudjeluje u gledanju „ulijenilo“. Oko kojim se ne služimo zaostaje u razvoju i ne razvije dobar vid.

Škiljenje koje nastupi u odrasloj dobi posljedica je oštećenja očnih mišića ili živaca koji ih inerviraju. Najčešći su tome uzrok dijabetes (šećerna bolest) i visoki krvni tlak. Posljedica škiljenja u odrasloj dobi je pojava dvoslika, budući da je vidna oštrina svakog oka ponaosob sačuvana. Strabizam u dječjoj dobi liječi se posebnim vježbama i nošenjem naočala. Često je potrebna i operacija. Kod odraslih se pokušava ukloniti razlog pojave strabizma. Dvoslike se liječe pokrivanjem škiljavog oka, ugradnjom prizmi u naočale ili operacijom.

Zašto ne vidimo dvostruko, a gledamo predmete s dva oka?

Izvedimo mali pokus. Postavite prst ispred sebe u ravnini očiju. Promatrajte prst naizmjenice zatvarajući jedno pa drugo oko. Što primjećujete? Imate dojam da se prst pomiče lijevo – desno. A gdje se prst nalazi kad ga gledate s oba oka? Ne vide oba oka stvari iz istog kuta, pa se i poruke koje šalju mozgu pomalo razlikuju. Kad smo bili sasvim mali naš je mozak naučio kako spojiti te dvije različite slike: onu koju šalje jedno oko i onu koju šalje drugo oko. Zato više ne vidimo „dvostruko“. Lijeva i desna slika se stapaju i zato vidimo da su predmeti čvrsti i da je neki predmet ispred ili iza drugoga. To se zove „trodimenzionalna slika“.

Kada zrake svjetlosti prolaze kroz leću, one se lome, tako da je slika na mrežnici obrnuta. Pa ipak mozak nam omogućuje da dobijemo pravilnu sliku. On „pročita“ sliku i istog nam je trena stavlja u uspravan položaj. Ali, da bi se to naučilo potrebno je dosta vremena, pa malena djeca doista vide naopako.

Bolesti oka

Ječmenac je česta upala oko korijena trepavica kapka. Kronične upale rubova kapaka nazivaju se blefaritisi. Meibomia nove žlijezde smještene u debljini kapka često stvaraju cistične tvorbe. Kada smo umorni ili pod stresom javlja se grč kapaka koji izaziva nemir i titranje kapaka, ili prekriva zjenicu zatvarajući oko.

Ako u oko upadne zrnce pijeska osjećamo bol, ali je oštećenje kratkotrajno i ne ostavlja posljedice. Ako je rožnica kod ozljede probijena, oštećenje je mnogo ozbiljnije i zahtijeva bolničko liječenje. Ako su oštećeni i dublji dijelovi oka vid može biti trajno oslabljen. Ozlijeđena rožnica može biti inficirana mikoorganizmima, te je potrebno liječenje antibioticima. Kako bi se sve to izbjeglo, uputno je na radnom mjestu gdje postoji mogućnost ozljede nositi zaštitne naočale.

Leća starenjem postaje sve mutnija, razvija se katarakta (siva mrena), zbog čega vid pacijenta postaje nejasan. Kod zrele katarakte leća je potpuno neprozirna, a oko slijepo. Katarakta se ranije razvija kod ljudi koji boluju od šećerne bolesti. Liječi se operativno: uklanjanjem zamućene prirodne leće, umjesto koje se ugrađuje umjetna leća.

Strana tijela u oku uzrokuju prolazne upale. Konjunktivitis je upala spojnice – tanke opne koja pokriva bjeloočnicu i unutarnju površinu kapaka. Uzrokuju je bakterije, virusi i nadražujuće tvari. Kseroftalmija je upala rožnice i kapaka zbog nedostatka vitamina A. Episkleritis je upala površnih, a skleritis dubokih dijelova bjeloočnice. Takva upala je opasna zbog mogućnosti pucanja (perforacije) ovojnice očne jabučice. Liječi se u bolnici kortikostereoidima. Bolest poznata kao trahom je dugotrajan, težak oblik konjunktivitisa. Čest je na Srednjem istoku i u mediteranskim zemljama.

Bolesti mrežnice često su posljedica ili znak nekih drugih sistemskih bolesti drugdje u tijelu. Visok krvni tlak, toksemija tijekom trudnoće, ili šećerna bolest mogu uzrokovati degenerativne promjene mrežnice (retinopatije). Za razliku od navedenih stečenih bolesti, poremećaj poznat kao retinitis pigmentosa je nasljedan. Počinje već u djetinjstvu, sporim, degenerativnim promjenama mrežnice i završava vrlo oštećenom vidnom oštrinom ili potpunom sljepoćom u srednjoj dobi.

Najčešći uzrok sljepoće u starijoj dobi je staračka degeneracija makule odnosno propadanje diferenciranog tkiva dijela mrežnice, tj. žute pjege koja je odgovorna za oštrinu vida. Razlog je tome smanjena prehrana toga područja krvlju.

Glaukom je još jedna teška bolest oka. Očna se vodica normalno ulijeva u krvne žile u području gdje se šarenica spaja s rožnicom. Ponekad je to otjecanje otežano, pa raste tlak očne vodice unutar oka i oštećuje vlakna ocnog živca što za posljedicu ima slabljenje oštrine vida. Bolest se češće javlja u nekim obiteljima, pa se vjeruje da postoji nasljedna sklonost. Ako se simptomi, poput bolova u oku, pojave u početku bolesti možemo je rano otkriti i liječiti. U drugim slučajevima bolest napreduje sporo, podmuklo, bez bolova, pa je u trenutku otkrivanja prilično uznapredovala. Smanjena je širina vidnog polja, pa je jedan od simptoma „tunelski vid“. Liječi se operativno, probijanjem sitnog otvora kroz koji se otplavljuje očna vodica. Može se liječiti kapima za oči koje olakšavaju otjecanje vode prirodnim putem. Ozljede i teške bolesti oka (npr. uveitis) mogu biti komplicirane glaukomom.

Egzoftalmus (izbuljenost) očiju bolest je koja ugrožava oko i osjet vida. Tkivo se u očnoj duplji iza očne jabučice širi i potiskuje oke prema naprijed. Često je posljedica pojačanog lučenja hormona štitnjače (u tireotoksikozi) tumorskog rasta ili upale.

(slika)

Sljepoća za boje ili daltonizam je poremećaj, pri kojem osoba ne može razlikovati boje, već sve vidi u nijansama sive. Broj na ovoj slici takve osobe ne mogu pročitati.

11.6. Bilaga 6

Doris Pandžić

Zatvorenik

1.

Moje ime je Bartholomew Cubbins i ja sam zatvorenik gospođice Anne Merz. Neću vam reći tko je gospođica Merz. To je tajna. Bar mi je ona tako rekla. Činjenica da čak ni ja nisam siguran tko je ona tjera me i da se zapitam tko sam ja. Rekla mi je da mogu kreirati samoga sebe. I onda sam pokušao. Još uvijek pokušavam. Iako, mislim da je ona ta koje me kreira više nego što ja kreiram sam sebe. Gospođica Merz je kreator. Rekla mi je: - Najbliže što možeš doseći Boga jest to da ne vjeruješ u njega.

Da, gospođica Merz je svoj vlastiti bog. Svoj vlastiti kreator. I naravno, to nije njezino pravo ime. Iz perspektive zakona, ona ne postoji. Zakon ne vjeruje u mene – rekla je. – Jako dobro – šapnula je zadovoljstvom poganke, paleći cigaretu.

Prva scena

Kamera snima gospođicu Merz i mene u sobi. Sjedimo u foteljama, jedno naspram drugog, oboje prekrivenih nogu, kao gotovo savršene međusobne refleksije. (Kasnije, kad sam gledao tu snimku, primijetio sam da su moji pokreti nesvjesno reflektirali njezine, onako kako se lutka pomiče na koncu koji drže lutkarovi prsti. Ali, ona nije koristila prste; koristila je svoj um. Još uvijek pokušavam shvatiti kako.)

Gospodin Cubbins: - Kako možeš biti svoj vlastiti kreator? Ti nisi stvorila samu sebe. Kreirala te stvarna osoba koja se krije iza tvog identiteta. To znači da je ona kreator, a ne ti.

Gospođica Merz: - Ali ona jest ja, što znači (da) sam ja kreirala sebe.

Gospodin Cubbins: - Dakle, ti si svjesna svog pravog identiteta, što znači da nisi luda?

Gospođica Merz: - Ja sam savršeno zdrava.

Gospođica Cubbins: - I ako si ti kreator, znači li to da si Bog?

Gospođica Merz: - Nema Boga.

Snimao sam naš razgovor, ali, kad sam gledao snimku sljedećeg dana, izgubio sam interes za slušanje daljnje konverzacije i fokusirao sam svoju pažnju na njezin glas i držanje. Ona se igrala sa mnom, održavajući razgovor živim, samo kako bih bio nesvjestan onog jezivog, neobjašnjivog odnosa lutke i lutkara. Oko kamere nije moglo potpuno vidjeti njezino lice – napola sakriveno iza kose, to lice je imalo samo usne i vrh nosa. Moglo se vidjeti kako njezine usne govore i puše cigaretu. Glas koji je dolazio s tih usana bio je miran, hipnotizirajući i hladan. Dok je držala cigaretu u desnoj ruci, naslanjajući lakat na ručku fotelje, ja sam držao kemijsku olovku u svojoj lijevoj ruci, kao da držim cigaretu, s laktom u istoj poziciji kao ona – kao njezina refleksija. Nisam ni bio svjestan da držim olovku u tom trenutku. Kad je ugasila cigaretu u pepeljari, moja ruka je odložila olovku na stol kraj fotelje. I, sjećam se tog osjećaja, dok sam razgovarao s njom – osjećao sam se toliko siguran u sebe, u svoje riječi. Imao sam osjećaj da pobjeđujem u razgovoru. Bio sam u krivu. Strašno u krivu.

I to je bio početak: kad je moja radoznalost potisnula želju da pobjegnem.

2.

Zapravo, sve je počelo bježanjem. Htjela je pobjeći od stvari koje su se događale u njezinu životu. – Pobjeći ću i sakriti se na neko nepoznato mjesto na neko vrijeme – rekla je. A ja sam rekao: Idem s tobom.

Ne znam zašto sam to rekao ni zašto sam to napravio. Znali smo se svega nekoliko dana.

Možda sam je htio zaštititi. Možda sam htio seks. Kako god, to je bio spontani čin. Veoma neobičan za mene. Time ne mislim reći da nisam spontan čovjek; želim reći da nisam zaštitnički tip muškarca niti muškarac koji pobjegne od svog života zbog žene. Pogotovo ne zbog malo seksa. Muškarac kao ja može doći do seksa bilo kad i bilo gdje. Čak i ne smatram

sebe egoističnim – samo sam svjestan svog izgleda i inteligencije. Žene su lude za mnom i njihova spremnost da naprave bilo što kako bi zadobile moju pažnju navelo me da mi se gade i reduciram ih na objekte za zadobivanje seksualnog zadovoljstva. Nažalost, postizanje seksualnog zadovoljstva pomoću njihovih tijela nikad nije zadovoljilo moj um – samo moje tijelo. To je bilo frustrirajuće i učinilo me brutalnim. Uvijek ostavljam masnice i tragove ugriza na njihovim tijelima, vrijeđam ih i tretiram kao smeće, a one se uvijek vraćaju, kao moljci na žarulju. Jebeno dosadno. Jebeno odvratno. Kao da jebem leševe bez duše.

Tako je sa svim ženama u mom životu. Tako jednostavno komplicirano.

A Anna?

Ne znam.

Zasad mi se sviđa igrati ovu igru.

3.

- Hajmo igrati igru – rekla je, dan nakon što smo stigli u ovu usamljenu kuću na rubu malenog napola-sela-napola-grada. Ili bolje opisano: ne-mjesta. Htjela je stvarati umjetnost. Film. Ja snimam dokumentarce. To je moja umjetnost. Njezina umjetnost je izmišljanje priča. Imala je ideju: - Hajmo snimati priču.

- Kakvu priču? Kako to misliš, snimiti priču? – pitao sam.

- Našu priču. Priču o redatelju i pripovjedačici priča koji razgovaraju o čemu god da razgovaraju.

Nisam razumio. – Da snimimo priču o našem životu? – opet sam pitao.

- Ne, ne o našem životu – rekla je – ovo nije naš život, zar ne? Ovo je bježanje od naših života.

Šutio sam pa je nastavila: - Daj sebi novo ime i nov identitet za priču. Ja ću napraviti isto. Vidjet ćemo kamo će nas to odvesti.

Ja sam izabrao biti Bartholomew Cubbins.

Ona je izmislila Annu Merz.

4.

Izbor mojih riječi nije nasumičan. Ja sam *izabrao*. Ona je *izmislila*. Ja sam sebi samo dao drugo ime. Ona je išla korak dalje. Anna Merz je bila potpuno nova osoba. To je filozofija o kojoj je govorila u snimci prve scene. Imali smo intelektualnu raspravu. Bar sam to mislio, sve dok nisam vidio snimku. Ja nisam glup muškarac. Uvijek provjerim činjenice. I tako sam uguglao Annu Merz. Istraživanje me dovelo do činjenice da Anna Merz ima e-mail, facebook račun i dokaz svog postojanja u obliku članaka o njezinoj umjetničkoj aktivnosti. Ne znam tko je napisao sve te članke, ali našao sam ih s mnogim datumima, na nekoliko različitih jezika i iz nekoliko različitih izvora. Prema člancima, ona je bila nekakva umjetnica, performerica. Očajnički sam pokušao naći njezine fotografije ili video-zapise njezinoga rada, ali našao sam samo fotografije i video-zapise na kojima je njezino lice bilo sakriveno iza kose, vrlo slično sceni koju smo snimili. Nisam čak mogao biti siguran jesu li te usne njezine usne i jesu li glas na internetu i glas moje Anne glasovi iste žene. Zurio sam u ekran svog laptopa cijelu noć, dok nisam zašao u mutnu fazu insomnije, uvjeravajući samoga sebe kako sam došao ovamo s jednom ženom, a završio s potpuno drugom. Dok sam pokušavao zaspati u kasne jutarnje sate, samo jedno pitanje je zaposjedalo moj um. Tko je jebena Anna Merz?

11.7. Bilaga 7

Oštar jezik zlata vrijedi

(slika)

AUTOR:

Božena Matijević

Mogu drugi zanosno plesati i zvonko pjevati, ali kad ne bi bilo njezina spontanog i brzopoteznog razgovora, i prijašnji HTV-ov show "Ples sa zvijezdama" i ovaj sadašnji "Zvijezde pjevaju" bili bi siromašni. Jer, za razliku od nekih koji se simpatično spotiču u koracima ili u notama, kod nje pogreške nema. Mozak joj u smišljanju originalnih opaski juri mnogima neuhvatljivom brzinom, a ni jezik joj ne usporava ritam. U sve još stigne ubaciti i dozu ironije ili duhovitosti, ovisno o izvoru nadahnuća. No, ono što je u očima drugih čini još većom jest to što takvim verbalnim oštricama bespoštedno opali i samu sebe. Naravno, sve te vrline Barbare Kolar znamo i otprije, ali nas ona njima svaki put iznova zadivi.

EKRAN: Mozak vam radi munjevito pa su vaše britke i domišljate opaske ugodna za uši. No, padnu li vam sve one spontano na pamet ili neke od njih ipak smislite i pripremite prije?

B. KOLAR: Ima pripreme jer postoji scenarij po kojem se radi. Mora se znati kad što slijedi. Ali većina je stvari spontana. Recimo, 70 posto toga je spontano, a ostatak je pripremljen. Jednostavno, postoje stvari koje su u pričuvi, koje stoje napisane na papiru za slučaj da budem indisponirana pa ih mogu izvući iz prikrajka. Scenarist je emisije Alen Đurica koji je jako duhovit čovjek. On ima hrpu fora. No, stvar je u tome da se ne bih mogla koristiti njegovim scenarijem kad on i ja ne bismo imali isti smisao za humor. Kako smo u tome ipak slični, njegove su fore za mene vrlo upotrebljive.

EKRAN: Kako ste verbalno vrlo oštri i direktni, je li se netko od natjecatelja ili članova žirija osjetio povrijeđenim?

B. KOLAR: Nakon prve emisije sve sam sudionike upitala smeta li im moj način komunikacije. Svima sam rekla da sve što izgovorim nije ništa osobno i oni su uzvratili da s njihove strane nema nikakve ljutnje. Kad bi mi netko kazao da mu bilo što smeta, onda na takvom načinu razgovora ne bih inzistirala jer nikoga ne želim ni povrijediti ni uvrijediti. Ne želim da se bilo tko osjeća neugodno. Ma, to su samo neka sitna bockanja koja su tu isključivo zato da govorni dio emisije bude atraktivniji. Ništa drugo. Pa nećemo se tamo samo "lizati" u stilu: "Joj, kak imaš lijepu haljinu, savršeno tijelo..." U nekim trenucima čini mi se da je u razgovorima previše dodvornosti, a ja sam u svemu, pa i tome, uvijek svoja. Britkost je moj način izražavanja.

EKRAN: Je li vam zbog toga itko ikada rekao da pod noge bacate stereotipe o plavušama?

B. KOLAR: Mnogi su to rekli iako se na račun toga volim zafrkavati. Zgodno mi je kad netko dobaci: "Vidi, plava je, a zna nešto i reći." Nije plavo na glavi, već u glavi.

EKRAN: Pjevušite li ovih dana?

B. KOLAR: Uvijek pjevušim. Ne baš slavujski, no ujutro obvezno pjevušim u autu uz radio. A kad sam kod kuće, ako je neka dobra glazba, onda me i susjedi znaju čuti. Nedavno sam se čak ispričavala susjedi jer sam malo pretjerala s pjevanjem. Nešto mi je puhnilo pa sam se zaniijela.

EKRAN: Biste li onda u idućoj sezoni showa "Zvijezde pjevaju" nastupili kao natjecateljica? B. KOLAR: To ne ovisi o meni. Vrlo bih rado probala iako to i nije tako jednostavno kako se mnogima čini. Završila sam srednju glazbenu školu, godinama sam pjevala u zborovima, sviram klavir... I kad smo Duško i ja zapjevali u "Plesu sa zvijezdama", bili su mi to trenuci najveće treme i panike.

EKRAN: A kako stojite s plesom?

B. KOLAR: Da me upitate u kojem bih od ta dva showa radije nastupala, odgovorila bih vam u plesnom. Zato što mi se to čini puno većim izazovom, nešto gdje bih mogla puno više naučiti. Iako sam išla u plesnu školu i godinama se bavila jazz-danceom, pa nisam tutlek za nekakav pokret, štoviše, govorili su da mi tango fantastično ide, onakve bravure koje su ljudi tada tamo izvodili bio bi mi gušt naučiti. Zato sam sama sebi obećala da ću, budem li taj show radila i u jesen, prije toga otići k Nicolasu i Kseniji na nekoliko satova poduke.

EKRAN: Ova dva showa, plesni i pjevački, ljude su učinila nekako nostalgičnima.

Shvatilo se da je ljepota u jednostavnosti.

B. KOLAR: Da, premda mi sve u životu radimo tako da se neka stvar kiti, kiti, kiti i onda dođe do strašnog zasićenja pa se ide na purifikaciju. U tom su smislu i ova dva showa zabava koja gledatelje ne opterećuje. Ne postavljaju ih ni pred kakve zadatke. Ništa od njih ne traže, a dovoljno su atraktivni da ljudima budu primamljivi.

EKRAN: A kad biste iduće sezone i sami postali samo gledatelj tih showova, bi li vam ipak bilo žao da u njima više voditeljski ne sudjelujete?

B. KOLAR: Vjerojatno bih uživala i u gledanju. Davno sam prestala plakati za stvarima za koje mislim da bih ih ja mogla raditi, ali to ne misli i netko drugi. Ne mislim nikad da je ono što ja radim supergenijalno, a da ono što radi netko drugi nije dobro. No, presretna sam što su mene odabrali za ova dva showa jer već dugo nisam radila nešto veliko.

EKRAN: Nakon što ste "Ples sa zvijezdama" majstorski odradili, očekivalo se da vaše vođenje novog pjevačkog showa uopće neće biti upitno, no pojavile su se informacije da je vođenje tog projekta nuđeno Sanji Doležal. Je li vas to povrijedilo?

B. KOLAR: Televizija uvijek traži nove putove i to sam davno shvatila kao neminovnost. Na žalost, ovo je posao u kojem nema minulog rada. S jedne strane to je dobro, jer kad netko radi dva, tri, četiri ili pet projekata zaredom, popne se svima navrh glave. I Bogu, i vragu, i sebi, a

o gledateljima da i ne govorim. S druge strane, kad čovjek napravi nešto dobro, očekuje, naravno, da se to nekako i dalje materijalizira. Neću sad reći da me to sa Sanjom povrijedilo. Tko zna, možda bi Sanja ovo radila bolje od mene. Možda me mimoilaženje i izostavljanje s nekih prijašnjih projekata više povrijedilo i, zapravo, naučilo da ne jurišam unaprijed sa svojim idejama. Naravno, ne bih govorila koji su to projekti bili. Mogu tek reći da zbog toga nikad nisam imala ispade ljubomore.

EKRAN: Uglavnom su televizijski voditeljski parovi muško-ženski. No, ako smo nedavno u paru mogli gledati i dvojicu voditelja Ćurlića i Fodora bio bi red da uskoro neku veliku zabavnu emisiju vode dvije žene. Za to biste pun pogodak bile vi i Danijela Trbović. Biste li protiv takvog udruživanja snaga imali nešto protiv?

B. KOLAR: Obožavam Danijelu i njezin smisao za humor i vođenje. S njom je pravo zadovoljstvo raditi jer je profesionalac na kojega se možeš osloniti. Ona je žena s jezikom, žena s mozgom.

EKRAN: Pa bi li se vama dvjema itko uopće usudio doći na verbalni megdan?

B. KOLAR: A zašto bi ljudi unaprijed mislili da bismo ih mi verbalno sasjekle?! Pa i Hloverki dolaze gosti, a ni ona nije baš blaga. Zapravo, ljudi imaju problema samo s tim da netko ne načne sliku koju su oni pred drugima izgradili o sebi. Većina javnih osoba o sebi stvara sliku prodajući, da ne kažem i nešto još ružnije. Naravno, novinari to obožavaju. Njima se to servira i oni to onda fino prenesu. Rijetko se kome daje kopati je li to stvarno istina ili nije. A o sebi možeš stvoriti sliku kakvu god hoćeš. Možeš izmisliti i iskonstruirati što god želiš. Znam puno ljudi privatno, ali znam i slike kakve su oni o sebi stvorili u javnosti, i to jedno s drugim nema baš neke velike veze.

EKRAN: Može li se onda dogoditi da nekoga razočara i javna slika kakvu ste vi možda stvorili o sebi?

B. KOLAR: Ne.

EKRAN: Znači, vi ste i privatno i javno sto posto original.

B. KOLAR: Ja ne lažem niti ikome išta muljam. Tek ponekad neke stvari znam reći uljepšano, ali ne o sebi, već o životu. Ne vidim što bih dobila uljepšavanjem slike o sebi jer jedna laž vuče drugu. To je kao domino efekt. Zar bih morala izrezivati isječke iz novina kako bih upamtila gdje sam, što i kome rekla te se tako samozavaravati stvarajući lažnu sliku o

sebi?!

EKRAN: Petkom također uživo vodite emisiju "Život je lijep", a odmah subotom "Zvijezde pjevaju". Je li vam to zgusnuto, naporno?

B. KOLAR: Meni je blagoslov što je sve to uživo jer tako najviše volim raditi. Kad znate da se unaprijed snima i da nešto možete ponoviti, onda vam se podsvjesno, ljudski, mozak jednim dijelom bavi nekom 58. stvari pa to ispadne onako flah. Ovako, kad je uživo, odmah morate biti maksimalno koncentrirani. "Život je lijep" nije pretjerano zahtjevna emisija. Traje pola sata, pripreme koje mi napravi redakcija te ja sama dovoljne su mi. A "Pjevanje"? E to mi je fizički zahtjevnije jer tijekom cijele emisije trčim. Čim nešto najavam, moram trčati iza cijelog studija kako bih stigla na drugu poziciju, a trčim po mraku, preskačući kabele, i samo čekam kad ću jednom negdje tresnuti.

EKRAN: Vi usporedno honorarno radite i na Obiteljskom radiju i na HTV-u. Dode li vam kad da to presijecete i odlučite se za samo jedan, ali stalan posao?

B. KOLAR: Ne, jer mi takav ultimatum nitko nikada nije postavljao i ja sam presretna što je tako jer bi mi nedostajao bilo jedan bilo drugi medij. Očito nisam podvojena, već postostručena osoba.

EKRAN: Sve donedavno novine su pisale o vašoj vezi s Robertom Ferlinom. Fotografirali su vas zajedno, ispitivali jedno o drugome. No, sad, kad više niste par, novinari se opet raspituju i pišu o razlozima prekida...

B. KOLAR: U posljednjih 12 godina ja nikada, ni u jednom trenutku, nijednim novinama nisam rekla da sam u vezi s bilo kime. Nikada se nisam slikala s nekom muškom osobom s riječima: "Ovo je moj dečko." Apsolutno nikada nisam potvrđivala neku vezu, kao što nikada nisam ni potvrđivala neki prekid veze. Davno mi je fotograf jednog tabloida rekao: "Daj, idemo se dogovoriti. Svi znamo da si u vezi s tim i tim pa ćemo vas negdje slikati. Vi ćete malo pozirati, a mi ćemo to prikazati u dobru svjetlu. Inače možemo stvarati probleme." Na to sam kazala da se u novinama ne želim pokazivati kao nečija djevojka. K tome, zašto bi se i muškarci, koji su puno taštiji od nas žena, pretvarali u nečijeg pratitelja? Nakaradno je to. Uzvraćeno mi je ovim riječima: "Dobro, no mi ćemo vas ionako uhvatiti. Čučat ćemo ti u grmlju pred zgradom". Kolegi sam na to samo rekla da je to njegovo pravo, ali neka ne očekuje da ću mu u tom naumu pomoći. Znači, ja novinare nikad nisam pustila u svoj privatan život. Gotovo sve što su novinari o tome napisali učinili su samoinicijativno. Samoinicijativno

su pisali, prepisivali i zaključivali.

EKRAN: Nedavno ste rekli da vas muškarac može osvojiti tako da vas toljagom lupi po glavi pa vas je Alka Vuica prozvala pećinskom ženom.

B. KOLAR: Očito Alka mora nešto pisati i govoriti jer čovjek mora od nečega živjeti.

Pretpostavljam da se njezini televizijski i pismeni uradci honoriraju i da od toga plaća struju, vodu, garderobu... Ja nisam najbolje shvatila što je htjela reći. Možda sam zbilja plavuša, no dajem apsolutno svakome pravo da govori što hoće, i ružno i lijepo. U svakom slučaju, ostajem pri svojoj taktici. Naime, to s tom toljagom zapravo je značilo da se zaljubljujem na prvi pogled. Nisam dosad iskusila vezu koja je nastala iz nekog dugog prijateljstva, već kad se pojavi netko tko mi se sviđa, mene to "opali" i povuče. Eto, tako to slikovito izgleda.

Uostalom, mislim da žene vole takav način zaljubljivanja i da se muškarci puno bolje osjećaju kad ne ganjamo mi njih, nego kad oni ganjaju nas. A s obzirom na to da su muškarci postali vrlo osjetljiva bića, jer smo im uletjele u hrpu teritorija, možda je zgodno pustiti ih da barem u nečemu ne osjećaju ugroženost.

EKRAN: Jeste li onda i vi jedna od onih žena kojih se muškarci boje?

B. KOLAR: Ne bih rekla premda mi je jedan prijatelj nekom prilikom kazao da bih bila idealna žena kad bih otišla na lobotomiju jer imam malo previše mozga i tim se mozgom pretjerano koristim. A ja samo imam svoje mišljenje, uživam u polemiziranju i ne volim nikome povlađivati.

EKRAN: No, ako niste u pravu, položite li bez problema oružje?

B. KOLAR: Apsolutno! Tko ne voli žene koje misle svojom glavom, doista me se mora bojati. U osnovnoj sam se školi mlatila sveudilj, ali odonda ni na koga nisam digla ništa oštrije (dići ruku na koga) od svoje jezičine. Majka me lijepo odgojila.